VII 371

Univerzitetska biblioteka
"SVETOZAR MARKOVIĆ"
BEOGRAD
Bulevar revoli

Godina XX Nova serija Broj 325

BEOGRAD, 13. APRIL 1968.

List izlazi svake druge subote

Cena primerku 50 para (50 dinara)

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

aktuelnosti

15 DANA

ŠTA SE DOGAĐA U POLJSKOJ?

ČETVRTOG APRILA ove godine Srpsko filozofsko društvo organizovalo je razgovor »O sadašnjem položaju marksističke misli u socijalističkim zemljama« (naslov) a »Povodom događaja u Poljskoj i Čehoslovačkoj« (podnaslov). Pristup je bio slobodan. Razumljivo je što je ovakav oglas privukao mnoge ako ne učesnike a ono slušaoce razgovora; sa intelektualcima, naučnim radnicima i misliocima ove dve zemlje, naročito Poljske, postoje žive i plodotvorne veze; njihova dela se kod nas prevode i objavljuju, oni sarađuju u našim najeminentnijim stručnim časopisima, radovi poljskih filozofa predstavljaju stvaralački i humanistički doprinos razvoju savremene marksističke misli. Zahvaljujući upravo takvoj filosofskoj orijentaciji marksizam postaje savremeni oblik mišljenja u okviru koga današnji čovek nalazi odgovore na bitna ontološko-egzistencijalna pitanja i probleme.

Međutim, poslednji razvoj događaja u Poljskoj preti da jednim samovoljnim administrativnim činom, administrativnim po postupku ali nehumano političkim po posledicama, jednostavno zbriše sve te činjenice kao da one egzistiraju samo u domenu administrativne jurisdikcije i kao da se odavno već nisu utkale u svest savremenog, progresivno orijentisanog čoveka našeg vremena. Kad izostanu argumenti, birokratija poteže protivu svesti druga sredstva, nimalo ne vodeći računa da je svest, a ne ona, birokratija, to što otvara perspektivu savremenom progresivnom razvoju u svetu: došlo je do zatvaranja i ukidanja univerzitetskih katedri, rasturanja i isterivanja profesora i studenata, a po onome kako su ti događaji odjeknuli i kako su interpretovani u jednom delu naše štampe (naročito u »Politici«), neobavešteni čitalac mogao je steći utisak da su sve te brutalne mere administrativne birokratije bile ne samo politički opravdane i neophodne, nego čak i humano i humanistički inspirisane, jer su uperene protivu političkih mračnjaka, eksponenata međunarodne reakcije i neprijatelja poljskog naroda i poljskog socijalizma.

Skup srpskih filozofa, posvećen ovim zbivanjima, osvetlio je sve te događaje sa marksističkog stanovišta, prikazao humanu i progresivno marksistički orijentisanu misao poljskih filosofa i naučnika i u jednom, nesumnjivo emotivno obojenom, poletu izrazio svoje negodovanje zbog progona poljskih vrhunskih intelektualaca i studenata, ispoljio svoju zabrinutost zbog tragičnog sukoba između vlasti i inteligencije i uputio protest poljskoj državnoj administraciji zbog kršenja svih postojećih, tradicijom osvedočenih i slobodom naučnog stvaranja uslovljenih normi o odnosima između administracije i univerziteta.

Začuđuje, međutim, da je ovom skupu, pored brojnih i najpoznatijih srpskih filozofa, i još većeg broja studenata koji svi nisu mogli stati u dvoranu određenu za razgovor, prisustvovao neshvatljivo mali broj univerzitetskih nastavnika sa drugih katedri i fakulteta.

Ili su srpski filozofi, kao organizatori ovog razgovora, smatrali da je u pitanju stvar najuže stručno staleške prirode, u šta ne možemo poverovati, pa nisu ni insistirali na širem sastavu skupa, ili pak većina pozvanih sa drugih katedri i fakulteta ostaje ravnodušna prema sudbini socijalizma i slobodi naučnog stvaranja kad se te stvari tiču drugih, u ovom slučaju socijalističkih zemalja, što još manje možemo prihvatiti. U čemu je kobna zabuna, ne znamo, možda je u pitanju administrativna greška u pozivima, neobaveštenost i slično.

Ipak želimo da podsetimo da je reč o poljskim misliocima i naučnim radnicima koji su, pored svega što je već rečeno, i osvedočeni prijatelji naše zemlje i našeg puta u socijalizam, i da podići glas u njihovu korist nije samo humani i demokratski čin (naročito kad su u pitanju studenti), nego taj čin istovremeno znači potvdu da smo sebi dosledni i da ustajemo u odbranu naše sopstvene društvene prakse i savesti.

Zoran Gluščević

LAZAR VOZAREVIĆ

1925–1968

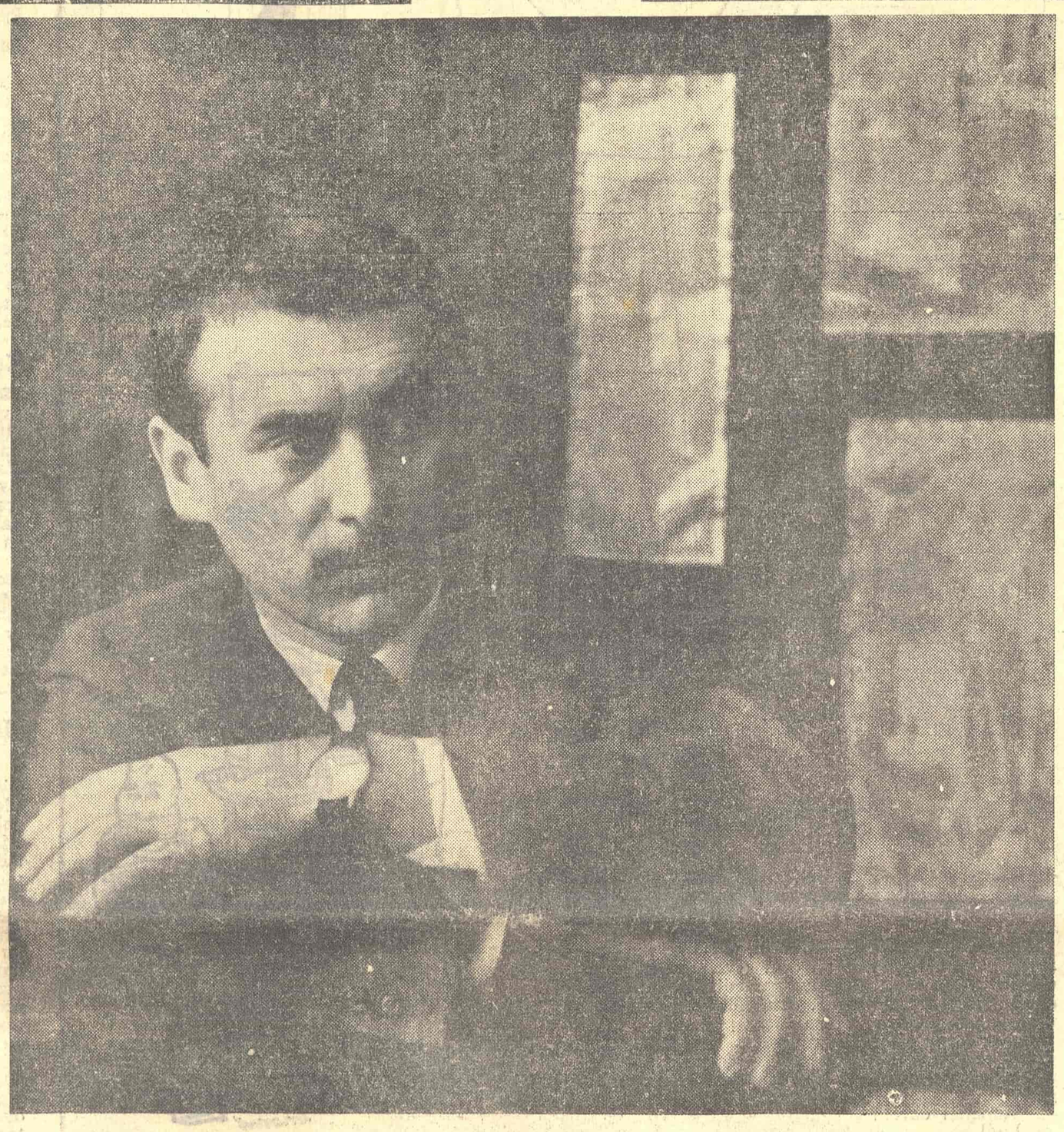

Crveno slovo za Lazara Vozarevića

KADA JE pre dvadeset i pet godina učenik Trgovačke akademije u Beogradu, Lazar Vozarević, dobio od svoga prijatelja, slikara i keramičara Dušana Mihailovića, nekoliko boja i četaka na poklon, niko to nije smatrao za ozbiljan događaj — niko osim samog Vozarevića. Sa nekom manje ili više određenom slutnjom o sudbinskom karakteru ovoga poklona, mladi Vozarević zamenjuje svoju trgovačku akademiju jednom manje praktičnom akademijom: umetničkom. Ne znamo šta je, i koliko je ovim njegovim postupkom izgubila trgovina, ali među nama nema ni jednog obrazovanijeg čoveka koji neće znati šta je time dobilo naše slikarstvo. Međutim, za vreme svojih studija, Vozarević se ističe samo svojim trudom i svojom upornošću da što više nauči. Ali je zato od 1948. godine — godine svoga diplomiranja — blesnuo neočekivano za sve; ne sjajem meteora, kako smi mi tada mislili i verovali, već sjajem istinske zvezde. Nije to bilo tada lako postići. Mi smo se u to vreme nalazili u punom slavlju socijalističkog realizma, a ko u toj kritičnoj fazi naše posleratne umetnosti nije poznavao osnove zanata — ko nije umeo da crta, da modelira ili da komponuje — taj nije znao ništa. A Vozarević je sve to imao u svom malom prstu. Sa takvom imovinom u svom zlehudom prtljagu početnika, krenuo je Vozarević, kad je tome došlo vreme, i dalje: u borbu za novija, savremenija likovna shvatanja. Prvo kroz grupu Jedanaestorice, zatim kroz Decembarsku grupu. U pozitivan bilans one prve ostavio je nekoliko izvanrednih mrtvih priroda i pejzaža, sa kojima su se u to vreme (a to će reći: između 1949. i 1952. godine), mogle meriti samo mrtve prirode i pejzaži njegovog sjajnog vršnjaka Miće Popovića. To je još uvek bilo slikarstvo u granicama tradicionalne vizuelnosti; međutim, u toku jednog boravka u Parizu, između 1951. i 1952. godine, dolazi do velikog preobražaja: Vozarević upoznaje Pabla Pikasa, i privučen magičnom inventivnošću ovog nenadmašnog rušitelja forme, on menja iz korena smerove svoga slikarstva. Nastaje takozvana »plava« ekspresionistička faza koja će, koju godinu kasnije, naći svoj finale u nekoj vrsti kubističke linearnosti. Sećamo se nekoliko već klasičnih dela iz toga razdoblja: Kola, Oplakivanja, Smrti velikog kockara. Obe ove faze podigle su prilično prašine, što je bio dobar znak; međutim, Vozarević se potrudio da nam dokaže da on nije nikakav lakomisleni pomodarac. Ubrzo smo shvatili da on kroz te dve faze spaja dva u suštini oprečna likovna principa: naš tradicionalni spiritualizam materije sa zapadnjačkim racionalizmom forme. Mi smo u to vreme grozničavo tražili izlaz iz svojih sopstvenih zabluda prema svetu slobodnog stvaranja, a to je bio jedan od najizvornijih: ne samo u smislu stilskih inovacija već i kao jedan veoma dopadljiv vid avangarde. Međutim, zahuktali Vozarević se ne zadovoljava time. On želi da nas uveri — i u tome kroz nekoliko sledećih godina i uspeva — da je njegova sklonost prema euklidovskoj dedukciji forme samo predigra za istraživanja u oblastima čiste slikarske materije. Dva sledeća putovanja u Pariz (1958. i 1962. godine), nadahnjuju ga da svoj senzibilitet okrene u pravcu kolorizma. Isprva će to biti neka vrsta uzdržane poetske hromatike, na kojoj će upućeno oko otkriti više nego jednu srodnost sa patinama naših starih ikona. U toj će fazi njegovog slikarstva, kroz gustu i amorfnu pastu u donjim registrima umbre, kraplaka ili sijene zasvetlucati tu i tamo po neki odsev zlata. Ništa nije bilo opravdanije nego da zaključimo da se razvitak takvog shvatanja mora okončati apstrakcijom. To postaje očigledno već posle 1962. godine, u fazi u kojoj nam ovaj daroviti zograf naše avangarde ukazuje na nove mogućnosti svoga radoznalog dara: na neku vrstu »enformela«, koji se, uz pomoć neslikarskog materijala, zadržava na stanje apstraktnog strukturalizma. I to uvek uz neminovno prisustvo jednog izvanrednog osećanja za formu i ton u njihovom najaktivnijem vidu. Tim su putem Atomsku madonu zamenile Razbijene forme ili Ravan. Pred nama je sada jedan od najsloženijih obilka vizuelnog transponovanja, u isto vreme i jedan od najsugestivnijih. I upravo tada, kada su se pred neumornom radoznalošću našega umetnika naslutile nove mogućnosti, on je, neočekivano za nas, podlegao neminovnosti nestajanja. Po rečima jednog njegovog biografa »kao Mojsije koji je ugledao obetovanu zemlju, ali mu nije bilo dano da uđe u nju«. U našoj mladoj kulturi, prepunoj ranih smrti, ovo je možda jedna od najbolnijih.

Miodrag Kolarić

PROTEST BEOGRADSKIH INTELEKTUALACA POVODOM DOGAĐAJA U POLJSKOJ

Donosimo tekst protestnog pisma beogradskih intelektualaca povodom poslednjih događaja u Poljskoj. Protestno pismo, do zaključenja lista (11. aprila u 13. časova) potpisala su 45 lica. Ova akcija, koju je pokrenulo Srpsko filozofsko društvo, još je u toku i potpisivanje protesta biće zaključeno 13. aprila u 13 časova. Protestni akt nalazi se u prostorijama Srpskog filozofskog društva, Studentski trg 1.

MI, DOLEPOTPISANI FILOZOFI, sociolozi, ekonomisti, književnici i nastavnici iz SR Srbije izražavamo svoju duboku zabrinutost zbog odluke da se jednim administrativnim aktom mnogobrojnim poljskim nastavnicima i studentima uskrati pravo predavanja odnosno studiranja na univerzitetu. Takva odluka je iz osnove protivna duhu svih progresivnih, demokratskih univerzitetskih tradicija, a njene su posledice utoliko teže što je uperena protiv ljudi koji čine čast modernoj marksističkoj misli ne samo u Poljskoj nego i izvan nje. Naša zabrinutost potiče i otuda što su mnogi represalijama izloženi nastavnici i studenti jevrejskog porekla.

Sve dotle dok su mere koje se preduzimaju protiv nastavnika i studenata poljskih univerziteta imale karakter uobičajenih političkih akcija (javna kritika, isključivanje iz PURP i t. sl.), nismo smatrali za potrebno da se prema njima određujemo na ovaj način, uvereni, s pravom, da bi to značilo mešanje u unutrašnje poslove Vaše zemlje.

Međutim, od onoga časa kada su nastavnici i studenti poljskih univerziteta izloženi neshvatljivim i drastičnim represalijama, njihova sudbina postala je nešto što po svom značaju daleko prelazi granice NR Poljske.

U ovom istorijskom trenutku kada se čine ozbiljni napori da se na delu dokaže mogućnost jednog demokratskog socijalizma, oslobođenog svake rasne podvojenosti, odluka o kojoj je reč deluje kao tragičan anahronizam i objektivno može biti od koristi samo političkim snagama krajnje desnice.

Apelujemo stoga da se svim nastavnicima i studentima udaljenim sa univerziteta dozvoli, što je moguće pre, vraćanje na fakultete sa kojih su isključeni, čvrsto uvereni da je to u najboljem interesu Poljske i socijalizma.

Božidar Božović, Nikola Višnjić, Petar Vujičić, Milena Gavrilov, Milica Gligorijević, Dragan Glintić, Sava Dutina, Mihailo Đurić, Petar Živadinović, Miladin Životić, Ivan Ivić, Dragoljub S. Ignjatović, Vladimir Jakovljević, Zorica Jankulov, Miodrag Jurišević, Mirjana Kaljević, Svetlana Knjazev Adamović, Mirko Kovač, Aleksandar Korn, Vojin Milić, Nikola Milošević, Dragoljub Mićunović, Eleonora Mićunović, Tanasije Mladenović, Staniša Novaković, Branko Pavlović, Nikola Pavlović, Borislav Pekić, Zagorka Pešić Golubović, Ruža Petrović, Bogdan A. Popović, Mihailo Popović, Predrag Protić, Dušan Puvačić, Miroslav Radovanović, Miodrag Ranković, Ružica Rosandić, Radomir Smiljanić, Anđelka Stojanović, Svetozar Stojanović, Ljuba Stojić, Radenko Stojović, Ljubomir Tadić, Miodrag Cekić i Radmila Šajković.

IZJAVA REDAKCIJE ČASOPISA »PRAXIS«

NA SVOM SASTANKU 28. III 1968. redakcija časopisa **Praxis** razmotrila je vijesti objavljene u dnevnoj štampi o smjenjivanju šestorice profesora Varšavskog univerziteta B. Baczka, Z. Baumana, W. Brusa, M. Hirszowicz, L. Kolakowskog i S. Morawskog. Budući da je riječ o eminentnim filozofima i sociolozima marksistima čija su djela i ideje dobro poznati svjetskoj javnosti i od kojih su dvojica ujedno i članovi redakcijskog savjeta »Praxis«, smatramo svojom dužnošću da javno iznesemo naše mišljenje o tome.

Redakcija časopisa »Praxis« drži da je demokratski, humanistički socijalizam jedina progresivna perspektiva za suvremeno čovječanstvo, te da se takav socijalizam ne može uspješno razvijati bez slobodne i ravnopravne razmjene i borbe mišljenja. Također mislimo da svi pokušaji administrativnog dirigiranja i ograničavanja filozofske i sociološke misli, bez obzira od koga potjecali, mogu biti samo od štete za razvoj socijalizma, jer sputavaju pun razmah socijalističkih snaga i kompromitiraju socijalizam u očima svjetskog javnog mnijenja. Napose smatramo štetnim primjenu administrativnih mjera protiv filozofa i sociologa marksista koji su svojim djelom dali značajan doprinos svjetskoj filozofskoj i znanstvenoj misli uvjerljivo demonstrirajući životnu snagu stvaralačkog marksizma.

Kada se filozofi i sociolozi koji su predstavnici stvaralačkog marksizma poznati cijelom svijetu diskvalificiraju kao »revizionisti«, pitamo se kada će već jednom prestati praksa da se po kratkom postupku i bez racionalnih argumenata sudi marksističkoj teoriji? Kada se o marksističkim učenjacima govori kao o »protektorima i braniteljima« organizatora studentskih nemira, pitamo se šta znači ova vrsta odgovornosti, kada je riječ o odraslim i punoljetnim ljudima kao što su studenti? Zar je još uvijek moguće da se u jednoj socijalističkoj zemlji primjenjuju društvene sankcije protiv fizičkih i duhovnih očeva za ono što su počinili njihovi punoljetni i sa svim građanskim pravima snabdjeveni sinovi? A kada se ističe da su organizatori izvjesnih akcija »većinom jevrejskog porijekla«, pitamo se zar jevrejsko porijeklo još uvijek, pa čak i u socijalističkoj zemlji može da bude otežavajuća okolnost? Ne bi li nakon strahovitih iskustava ne tako davne prošlosti trebalo s više opreza govoriti o rasnim, nacionalnim i vjerskim porijeklima ljudi i nije li dosljedna borba protiv svih oblika diskriminacije i danas jedan od presudnih kriterija marksističke i socijalističke principijelnosti?

Uvjereni da je razvoj socijalizma nemoguć bez razvoja marksističke misli, apeliramo na odgovorne faktore u N. R. Poljskoj da u interesu poljskog i svjetskog socijalizma preispitaju svoju odluku o smjenjivanju šestorice filozofa i sociologa marksista. Smatramo da filozofi i sociolozi koji predstavljaju ponos svjetske marksi-

Nastavak na 2. strani

15 DANA

Nastavak sa 1. strane

stičke misli ne mogu štetno djelovati ni kao nastavnici na univerzitetu.

U Zagrebu, 28. III 1968.

Za redakciju Praxis
Glavni i odgovorni urednici
Gajo Petrović **Rudi Supek**

STUDENTIMA FILOZOFSKOG FAKULTETA U VARŠAVI

PRATEĆI SA POSEBNOM pažnjom događaje u Vašoj zemlji izražavamo svoju solidarnost i bezrezervnu podršku Vašoj borbi za demokratizaciju poljskog socijalističkog društva. Ogorčeni smo zbog nedemokratskih postupaka poljskih vlasti prema Vama i Vašim profesorima, koji su nespojivi sa principima socijalističke demokratije.

Studenti celog sveta su danas u prvim redovima borbe za ostvarenje humanističkog društva i zbog toga smo duboko iznenađeni zbog ovakvog reagovanja vlasti u socijalističkoj Poljskoj. Slobodnu kritičku misao nikakvo nasilje ne može da uguši, pa ni ono koje se prividno poziva na ideale socijalizma. Za nas, mlade marksiste, neshvatljivo je da su danas u jednoj zemlji, pogotovu socijalističkoj, mogući i da se tolerišu antisemitski ispadi i da se čak koriste za rešavanje nekih unutrašnjih problema.

Smatramo nedopustivim da se posle svih teških iskustava koje je socijalizam i u Poljskoj imao u prošlosti, unutrašnji sukobi rešavaju na tako nedemokratski način i da u njima biva progonjena marksistička misao. Isto tako smatramo nečasnim pokušaje da se progresivnom studentskom pokretu suprotstavlja radnička klasa za čiju potpunu emancipaciju se bore i studenti. Takva praksa može da koristi samo neprijateljima poljskog naroda i socijalizma uopšte.

Primite naše prijateljske pozdrave u nadi da će pravedna stvar za koju se zalažete — pobediti.

VAŠI DRUGOVI
STUDENTI FILOZOFSKOG FAKULTETA
U BEOGRADU

Pismo studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu potpisalo je preko 1.500 studenata.

KO SUMNJA — TAJ JE SUMNJIV

»Rupu u misli je teško zapušiti stvarnošću«

S. J. Lec

HUMANISTIČKA INTELIGENCIJA misli kritički i zato što je u kritičnom položaju, a ne samo zato što je kritika njen metod istraživanja. Ona je još retka oaza duha u svetu bez duha, u svetu stvari u kome je i sam čovek postao stvar.

U »Komunistu« br. 572 od 4. aprila 1968. Oskar Davičo me optužio da »posredno imputiram ovom socijalizmu (a koji bi ga se drugi ticao)) svojstva koja on nema«. Naravno, pošto je nekim ljudima nacionalno pitanje postalo opsesija, O. D. nije propustio priliku da me optuži i za nacionalizam. Zaista, čovek nikada ne može da predvidi u kakve se sve društvene i ideološke kontekste i interesna polja može da uplete jedna ideja i kako će se sve ona protumačiti iz perspektive tih duboko iracionalnih sila.

Čitalac se može lako uveriti da ja u svom napisu »Otpori kritičkom mišljenju« (»Književne novine«, 2. mart, 1968) nisam čak ni upotrebio reč nacija, niti normalan čovek može da nađe bilo kakvu, makar i neku dalju, vezu sa diskusijama o nacionalnom pitanju. Ali »dijalektički um« O. D. nalazi vezu kad piše «da bi za komunistu u ovom trenutku bilo loše kad ne bi video koliko je sve povezano«.

Ja se lično ne bih ni osvrtao na ono što mi pripisuje O. D. da nije reč o praksi u kojoj su ta pripisivanja moguća. (Slično se dogodilo Dobrici Ćosiću, dr Mihailu Markoviću i drugima koji su na stranicama »Komunista« nazvani »političkim diverzantima«; »Komunist«, 1. februara 1968., i »Komunist«, 29. februara 1968). Ja ne bih ni odgovarao na neosnovane klevete, kad se ovakvi »kritičari« ne bi osmelili da idu i dalje i da činjenicu da su bili ignorisani protumače kao još jednu svoju pobedu. U principu, dakle, ne treba ulaziti u polemiku sa ovakvim »mišljenjima«, jer taj sklop »misli« i nije nikakvo mišljenje. Takvo mišljenje ne zadovoljava elementarne uslove logičkog i istinitog zaključivanja.

O. D. niti što opovrgava niti što dokazuje. On samo, bez ikakva osnova i bez mnogo razmišljanja o posledicama, lepi etikete po slobodnoj volji. (Logika je prosta. Za

Nastavak na 12. strani

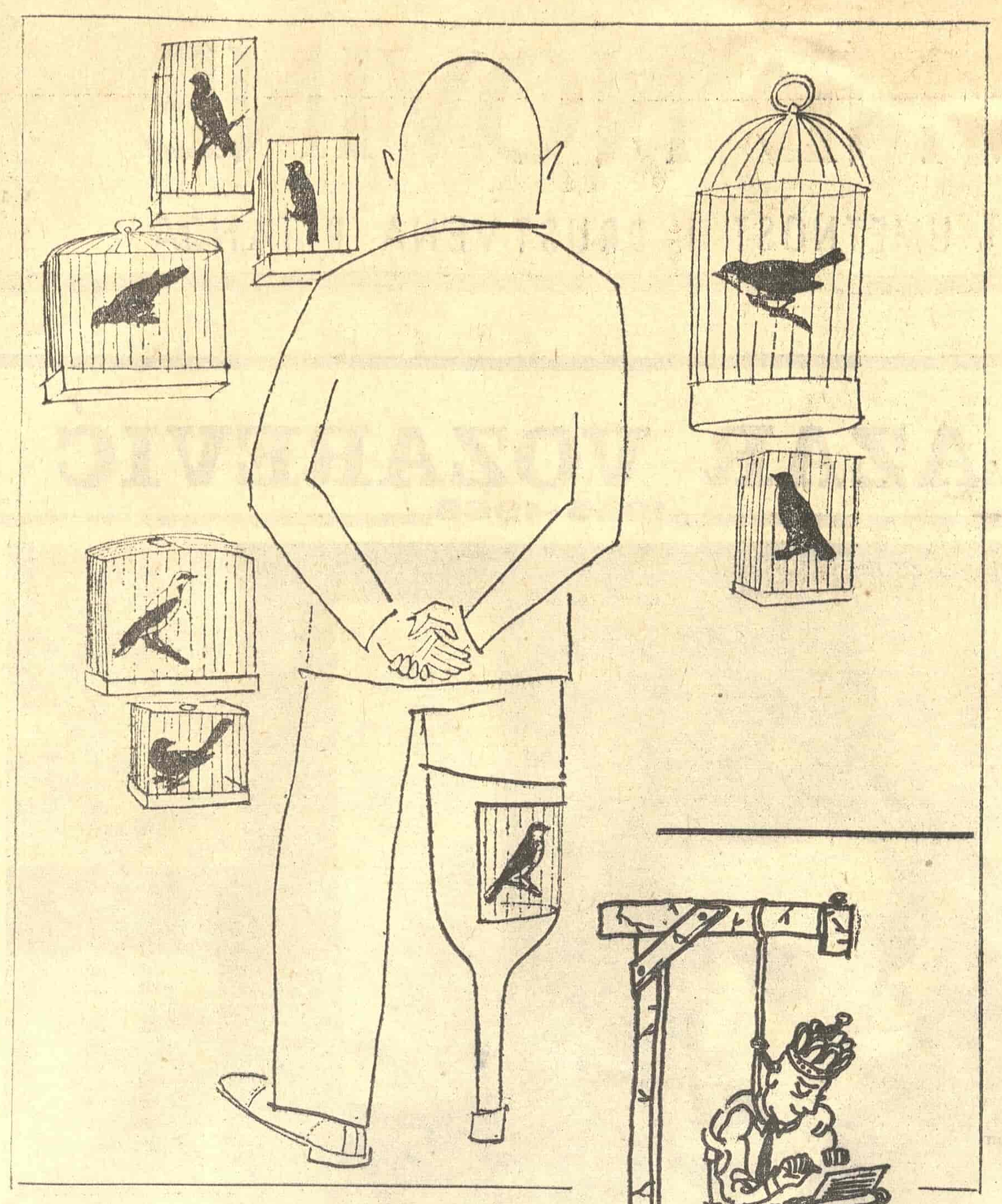

HUMORESKA

Ljubiša MANOJLOVIĆ

Meko srce kneza od Klinkura

U DESNOM DELU leve carevine, u jednoj od kneževina, savet kneževine na čelu s velikim knezom odlučio je da ošiša do glave naučnika Justa. Ovaj čuveni poznavalac pravde, čim vidi da neko krši zakone carevine, upravi na njega prst. Čak i kad je prekršilac veliki knez glavom, svejedno, vrlo važno, eto Justa sa prstom. O prekršiocu pisanih zakona govorio bi i na trgu ljudima. Pametno bi govorio.

Pametan čovek?

Lud!

Jer nije moguće da sjajni poznavalac pisanih zakona ne poznaje i one nepisane, po kojima je zabranjeno što je inače manigamikokoliko dopušteno.

U svakom slučaju, Just je mogao i nepisane zakona ne poznaje i one nepisane, po kojima je konim časovima. Ali kad ništa ne radi, on ode na pecanje. Sitne baca natrag u vodu, neka se privilegišu; peca krupnije ribe. Ili zađe od radnje do radnje:

— Pokažite mi čačkalice... Neću takve... Hoću čačkalice za mečke!

Ošišan, kao da mu je tek sad pamet izvetrela, nastavio je da upravlja onaj svoj prst na prekršioce do vrha.

S vrha (nekog drveta) iz praćke ga opališe po prstu.

Iz prsta kaplje ljudska krv na trg pun ljudi. Niko da ga previje. Dok se ne pojavi čovečuljak s čarapom namaknutom preko lica. Ni pet ni šest, stavi Justu melem na ranu, zavi rupcem. Ljudski.

— Pst, ja sam. Mali knez od Klinkura. Ali pazi, kad bi se ovo doznalo, o mome mekom srcu, ne bi me izabrali u savet kneževine. Pssst!

S belim zavojem Justov prst je bio veći. Kad ga upravi — a upravljao ga je sa trga na kneževske palate — video se bolje, to jest gore, ne može gore biti.

E, nećeš!

Kneževi, koliko ih ima, uzeše šibe, opkoliše trg. Drži se sada, Juste. Nema izlaza osim jednog. Među opkoljivačima, s velikom nadom, ugledao Just i malog kneza od Klinkura, koji nije držao šibu.

I izvukao bi se Just iz obruča da mali knez od Klinkura, jedini među goniocima, nije bio poneo sekiru.

Sa rascopanom glavom danima leži Just, gori u vrućici. Uzalud pije trave. Da se oporavi, trebalo bi mu od tice mleka. A od tice mleka imaju samo kneževi.

Kad, jednom, otvara Just oči svoje skoro umiruće, a kraj postelje mu vrč pun mleka.

— Od tice! — kaže mu ljudski glas, iz mekog srca.

Vidi Just čovečuljka s čarapom namaknutom preko lica.

— Pst, ja sam... Mali knez od Klinkura... Dabome, doznali su ko ti je previo prst... Da te nisam onako javno tresnuo sekirom, od moga izbora u savet kneževine ne bi bilo ništa. Ne sekiraj se, sada je sve u redu... Pssst!

Posle je starica nudilja uživala gledajući kako se Justu polako vraća boja, jer je od tice mleko činilo svoje. Starica je pri tom stalno molila boga da i dobrom duhu s čarapom da dobro zdravlje. Ih, kad bi samo još jednom doneo od tice mleka, bolnik bi sigurno ojačao i možda ustao, ako hoće blagi bog.

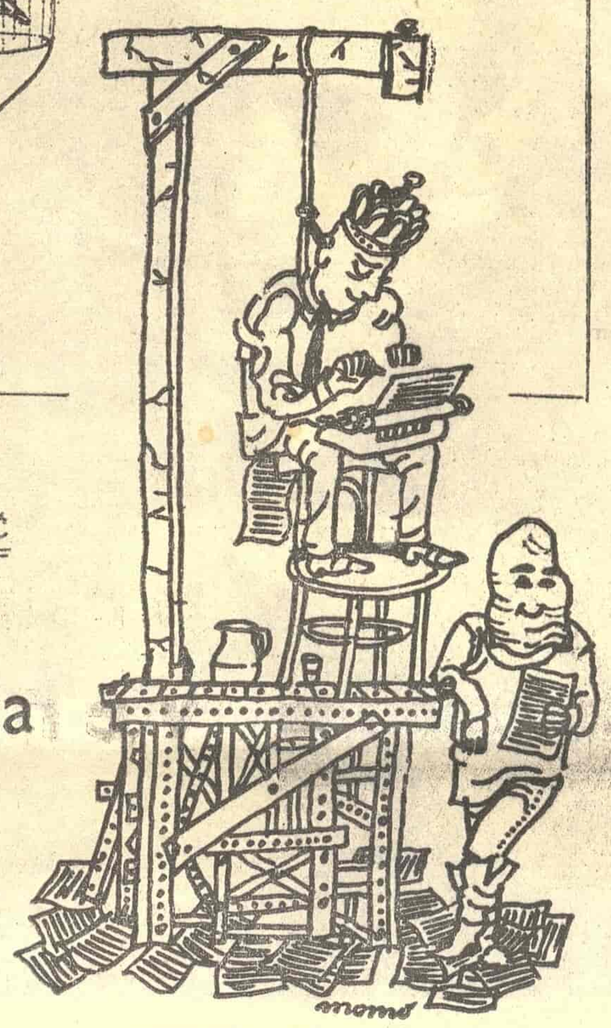

ILUSTROVAO MOMO KAPOR

Jednog jutra starica radosno zapljeska. Ispred vrta ugledala je čovečuljka s vrčem.

— Gospodine Juste, onaj gospodar opet dolazi s vrčem... Idem da mu otvorim vratnice od vrta.

Prvi put posle dugog ležanja ustade Just, kroz prozor vide staricu kako otvara vratnice i kako u vrt ulazi čovečuljak sa vrčem. Sa vrčem, ali bez čarape na licu.

Čuo je glasan razgovor:

— Gospođo, ti me svakako poznaješ, ja sam mali knez od Klinkura!

— Poznajem te, kako da ne, plemeniti gospodaru, kneže od Klinkura.

— Donosim vrč, a u vrču je od tice mleko za gospodina Justa. Daj mu da popije.

— Staraću se, dobri duše, mali kneže od Klinkura. Zašto mali, daće blagi bog da ti budeš veliki knez!

Lice malog kneza, bez čarape, srećno je zablistalo na suncu jutra.

Just otvori prozor prema drugoj strani vrta, gde je šiprag. Skočiti znači polomiti noge. Ali, samo teško izgreban i ugruvan, odozdo je slušao nastavak razgovora.

— Ustao?! Neverovatno! Našem Justu je danas dobro, kneže!

— Biće mu još bolje, daj mu neka se iz ovog mog vrča opet napije od tice mleka. Zbogom. Ne zaboravi, majko, ja sam knez od Klinkura.

— Pamtiću celog života, ako da blagi bog, veliki kneže!

Starica nudilja se našla na muci. Jer njen bolesnik nije hteo da okusi ni kap iz vrča. Još joj je naredio da odmah raspe mleko.

— Svi kažu da si pametan. Ali, bogami, ti nisi pametan, gospodine Juste.

— Raspi!

— Svi kažu da si pametan, ali kažu i da činiš lude stvari, gospodine Juste.

— Raspi!

— Idem da raspem, kad si toliko lud!

Starica nudilja, zato što je celog veka bila poslednja sirotica, nije smogla snagé da raspe od tice mleko. Kad šašavi Just neće da pije, njoj pamet radi. Čiste savesti, popila je sama sve iz vrča.

Njene poslednje misli, pre nego što je stigla pred boga, bile su posvećene mekom srcu malog kneza od Klinkura, koji će, nastavi li tako, o blagi bože, sigurno postati veliki knez.

Samo, malom knezu od Klinkura mnogo kvari naučnik Just, koji se opet pojavio na trgu sa svojim prstom. Taj umesto da napada malog kneza od Klinkura što ga je mlatnuo sekirom po glavi i doneo mu otrov, na sav glas ga hvali — da čuju kneževi ostali — što mu je u svoje vreme previo prst, a posle mu donosio i od tice mleko.

Onako, uzgred

Božidar BOŽOVIĆ

Kojih sto knjiga?

SA VELIKIM ZADOVOLJSTVOM sam (i sigurno ne samo ja) pročitao velike oglase Matice srpske i Srpske književne zadruge kojima se najavljuje novo izdanje, nešto izmenjeno, dosad najveće kod nas edicije — Srpska književnost u sto knjiga. To je nesumnjiv dokaz da je prvo izdanje rasprodato, ili bar da će uskoro biti, a ne treba govoriti koliko je to korisno za opšti kulturni nivo naše sredine. Time se ujedno potvrđuje nešto što sam već imao prilike da slušam od izdavača u poslednje vreme: da i u trenutku kada se oseća pad potrošačke kupovne moći i, kad je prodaja, a time i izdavanje knjige, u izvesnoj krizi, najbolje prolaze takozvana kapitalna izdanja.

Na prvi pogled teško je, samo na osnovu objavljenog spiska, oceniti u kojoj meri će novo izdanje biti bolje, to jest potpunije od prethodnog. Pada u oči, međutim, da su neke stvari izostale, na primer, dečja književnost kao takva, prevodna literatura (izbor), i knjiga posvećena novinarstvu. Ako me pamćenje ne vara, baš neke od ovih knjiga iz prvog izdanja naišle su na vrlo nepovoljnu ocenu kritike. Mislim da izostavljanje nije bilo najbolji put da se izbegnu nedostaci. Čini mi se, čak, da je ovakva edicija nezamisliva ako je nepotpuna, naročito kad je reč o čitavim literarnim radovima, što se osobito odnosi na dečju književnost.

Koncertna publika i njene ćudi

PRE NEKO VEČE prisustvovao sam veoma uspelom koncertu koji je Zagrebačka filharmonija priredila u dvorani Kolarčevog narodnog univerziteta u Beogradu (program: Mendelson, Maler, Logar sa do sada neizvedenim delom, Bartok). Tom prilikom prvi put je pred beogradskom publikom pevala izvanredna zagrebačka operska i koncertna pevačica, naša mlada međunarodna zvezda, Ruža Pospiš.

I pored svega, bilo bi krupno preterivanje reći za dvoranu čak i da je bila poluprazna. Verovatno je svega jedna četvrtina sedišta bila zauzeta. Na prethodnom koncertu Zagrebačke filharmonije, održanom nedavno na istom mestu, dvorana je bila prepuna. Zašto? Neki razlog svakako postoji. Meni nije dostupan. Neko bi ipak trebalo da ga potraži.

Makedonska istorija u popularnom izdanju

OVIH DANA je izišlo iz štampe prvo kolo (deset knjižica, svaka po dva štampana tabaka) izdanja »Svetlosti prošlosti«, jedne edicije koja, iako veoma ozbiljno i sa naučnom metodologijom pripremana, može da se smatra ujedno i sasvim popularnom. Izdavač je Radio Skoplje. Edicija je i nastala na osnovi jedne već poduže serije emisija skopskog radija, sa istim naslovom, koja je stvorila publiku i stekla popularnost. Autori, sve od reda najjača imena među makedonskim istoričarima, ova su predavanja temeljno preradili i proširili. Biblioteka, koja će imati više kola (za neki dan izlazi i drugo), nije pripremljena metodom hronologije, jer bi tako, verovatno, bila monotona. Ona ne obuhvata samo političku, nego u znatnoj meri i kulturnu istoriju Makedonije kroz vekove. Prvo kolo obuhvata ove teme: Slovenski prosvetitelji Ćirilo i Metodije; Sanstefanski ugovor i Makedonija; Lozari u razvitku makedonske nacionalne misli (reč je o jednom pokretu makedonskih intelektualaca sa početka poslednje decenije prošlog veka u Sofiji, okupljenih oko lista »Loza«); Mladoturska revolucija i Makedonija; Trojna podela Makedonije; Makedonske crvene komune (misli se na gradske i seoske opštine koje su makedonski komunisti osvojili na opštinskim izborima 1920. godine); Partizanski pokret u Pirinskoj Makedoniji; Dramski ustanak; Manifest Glavnog štaba NOV i POM; Bugarska KP i makedonsko pitanje.

Cena ove edicije, koja se štampa u tiražu od 20.000 primeraka je minimalna: svaka knjižica staje svega 60 para.

Povodom jubileja Gustava Krkleca

U RAZGOVORU koji sam vodio sa Gustavom Krklecom povodom njegove pedesetogodišnjice rada, pomenuo je (vidi intervju u ovom istom broju) da mu nije priznato pravo na izuzetnu penziju koja se dodeljuje zaslužnim kulturnim radnicima. Njegova penzija je upravo neshvatljivo mala, pogotovu ako se uporedi sa penzijama bezbroj ljudi iz privrede i administracije, penzionisanih poslednjih godina (da i ne pominjem druge, zaista izuzetne penzije). Krklec mi je dao prepis rešenja, kojim se odbija njegov zahtev; kako na to rešenje nema pravo žalbe, penzija mu ni u međuvremenu, posle donošenja rešenja, nije povećana. Evo tog rešenja:

RJEŠENJE

Odbija se zahtjev KRKLEC GUSTAVA iz Zagreba da mu se prizna pravo na starosnu mirovinu po čl. 36. Osnovnog zakona o mirovinskom osiguranju.

Obrazloženje

KRKLEC GUSTAV iz Zagreba podnio je zahtjev da mu se poveća mirovina koju prima po općim propisima, na osnovu čl. 36. Osnovnog zakona o mirovinskom osiguranju, zbog zasluga na polju kulturne i društvene djelatnosti, a naročito kao istaknutom književniku i pravom članu JAZU u Zagrebu.

Izvršno vijeće Sabora na sjednici od 13. XII 1965. razmotrilo je zahtjev Krklec Gustava i ocijenilo da u ovom slučaju ne postoje uvijeti iz čl. 36. Osnovnog zakona o mirovinskom osiguranju za izuzetno priznavanje prava na starosnu mirovinu, pa je zbog toga zahtjev odbilo.

Protiv ovog rješenja, na osnovu čl. 224. st. 2. Zakona o općem upravnom postupku, ne može se izjaviti žalba.

PREDSJEDNIK KOMISIJE
Soka Krajačić

O tom obavjest:
1. Gustav Krklec, Zagreb Gundulićeva 48
2. Arhiva

Vuk — i danas i sutra

Viktor Novak:
»VUK I HRVATI«;
posebno izdanje
Odeljenja društvenih nauka SANU,
»Naučno delo«, Beograd 1967.

MONOGRAFIJA Viktora Novaka »Vuk i Hrvati« pruža više nego što to njen naslov nagoveštava. U njoj su široko obuhvaćene političke, kulturne i književne prilike kod Hrvata od druge polovine XVIII veka, pa gotovo sve do naših dana, i to u svima manifestacijama koje su ma i u najmanjoj vezi s Vukovim životom, delima, idejama i uticajem. Pisac se naročito pažljivo zadržao na delanju onih hrvatskih kulturnih i književnih radnika koji su bili prethodnici Vukova reformatorskog poduhvata za usvajanje narodnog jezika i uprošćenog pravopisa, u skupljanju i izdavanju narodnih umotvorina i u pogledima na jezičko i etničko jedinstvo naših naroda — posebno na Andriji Kačiću Miošiću, kome je bilo »potpuno jasno i uverljivo prisno saznanje etničkog, jezičkog prostranstva našeg naroda, bez obzira pod kojim se tuđinskim skiptrom nalazio«, i zagrebačkom biskupu Maksimilijanu Vrhovcu, koji je, sa svojim saradnicima, bio umnogome preteča ilirizma, pripremivši u Hrvatskoj teren za prihvatanje Vukovih ideja.

Vukov život i rad su, kako je to ubedljivo prikazano u monografiji, bili nerazdvojno vezani sa Hrvatima. Od svoje najranije mladosti, pa do poslednjih dana života, Vuk se sretao sa hrvatskim književnim i naučnim dostignućima, a među Hrvatima nalazio privržene prijatelje, sledbenike i pomagače. Na mnogobrojnim putovanjima po hrvatskim krajevima njega su »i laici kao i crkveni ljudi katolici, franjevci i župnici, obožavali i prihvatali kao svoga, najrođenijeg«. Među tim njegovim prijateljima Novak se najviše zadržao na Ignjatu Brliću, gramatičaru amateru, koji je bio jedan od Vukovih najodanijih pomagača, pa je u tom duhu odgajio i svog sina Andriju, koji se kasnije, školovaniji od oca, upustio u ljute okršaje sa protivnicima Vukovih ideja u Hrvatskoj, i na Imbru Ignjatijeviću Tkalcu, koji je do kraja života ostao veran Vuku i njegovim idejama. Pisac je osobito pažljivo pratio razgaranje ilirskog pokreta u Hrvatskoj, posebno se zadržavajući na ličnim vezama Vuka sa istaknutim ilircima i na uticaju koji je na njih izvršio, a osobito na Franu Kurelcu, Vjekoslavu Babukiću i Matu Topaloviću, koji je Vuku bio iskreno odan i koji je mnogo doprineo široj, ilirskoj orijentaciji Ljudevita Gaja. No na ovako skučenom prostoru nije moguće čak ni nagovestiti a kamoli izložiti veliku galeriju likova Vukovih prijatelja u Hrvatskoj koju je pisac oživeo i u kojoj počasno mesto zauzima Štrosmajer. Pisac je ukazao i na mnogobrojne počasti koje su sa hrvatske strane učinjene Vuku; među njima je najdirljivija ona kad je jednodušno i sa velikim slavljem bio izabran za počasnog građanina Zagreba.

Centralno mesto u knjizi zauzima poznati bečki dogovor, održan na Vukovu inicijativu marta 1850. godine, na kojem su se učesnici — pored Vuka, Ivan Kukuljević, Dimitrije Demetar, Ivan Mažuranić, Đura Daničić i drugi — u želji da bi se »u književnosti složili i ujedinili«, odlučili za upotrebu južnog narečja u književnosti i poverili Vuku da napiše pravila za njega, čime su udarili temelje zajedničkom književnom jeziku i pravopisu, koji su posle novosadskog dogovora 1954. godine još više učvršćeni.

Novak ističe da su najznatniji učesnici ilirizma ostavili svedočanstva o tome da je Vuk imao veliki udeo u hrvatskom preporodu, osobito zbirkama »Srpskih narodnih pesama«, koje su i Hrvati smatrali svojima. Njih su čitali čak i zagrebački klirici da bi se usavršili u pravilnom pisanju štokavštinom. Pisac podvlači da je Vuk bio od velike moralne i naučne pomoći Hrvatima i u usvajanju južnog narečja kao književnog, koje je najzad ostalo »pobedonosno, kao najdostojnije oduženje bratstvu Vuka Karadžića sa hrvatskim preporoditeljima«. Radi potkrepljenja toga tvrđenja on navodi priznanje Gajeva sina Velimira: da je Gaj, pored svih svojih zasluga za hrvatsku književnost, bio »ipak samo sledbenik Vukov«, jer je na temelju njegova rada dao zapadnim Jugoslovenima njegov »čisti narodni jezik« i nerazdruživo ih sjedinio sa srpskom braćom. »Vuk je nama Srbom i Hrvatom stvorio jedan književni jezik«, pisao je Ivan Kukuljević, »da nam budućnost bude jedna, kao što nam je jedan jezik, ista krv, isti običaji, iste pjesme, a jedno i zemljište, na kom naš narod živi«.

Među Hrvatima je bilo ozbiljnih nastojanja i za usvajanje Vukove azbuke. Ignjat Brlić služio se u pismima Vuku njegovom ćirilicom, koja je za njega bila »najsavršenije slovensko pismo«. »Nema spasa našoj literaturi«, pisao je on, »dok se s našom krvnom braćom Srbo-Ilirima ne sjedinimo, odbacivši nekad po nevolji primljenu latinsku azbuku, i kako inače jedan jezik govorimo i pišemo, dok obe strane ne primimo ćirilsku Vukovu azbuku«. Vuku je pisao ćirilicom i Fran Kurelac, nazivajući ga svojim »milim učiteljem«. On je smatrao da se Srbi i Hrvati najviše odvajaju jedni od drugih »po tomu, što se iednim jedna a drugim druga slova za vjeru prilepjila« i zalagao se za to da i jedni i drugi upotrebljavaju i ćirilicu i latinicu, pa »uhvate li oba slova koren u narodu, onda uz sreću i priliku lahko jedna hitit«. On sam je, kao i Brlić, bio za Vukovu ćirilicu — stara slovenska slova, koja su »prilična, kako nikoja druga k jeziku našemu; što su toliki spomenici stari, učitelji jezika našega, timi slovi pisani i ohranjeni; što su tom slovu prostrana krila, to po našemu to po carstvu turskom, tuj žezlo rusko u njegovih ruku; što naš najbliži brat, Srbin, otim slovom žive i odiše«. Đuro Augustinović je predlagao da se na osnovu Vukove ćirilice i latinice načini nova fonetska azbuka, kako bi se izbegle Gajeve »rogajlije«.

Ispitujući i sređujući bogatu građu koja osvetljava odnose između Vuka i Hrvata, pisac nije mogao, a nije to ni hteo, da ostane samo hladan posmatrač, već se veoma često i vidljivo odavao zanosu i mašti, bez kojih, smatra on, nema ni valjana naučnika. Međutim, ta emocionalnost je razumljiva, jer, kako sam pisac kaže, »izvire iz utvrđenih istorijskih činjenica, objektivno izloženih, pa ma i poneki put sa vatrom koju izaziva situacija u kojoj su se nalazili glavni akteri«, zbog zabluda i predrasuda, »koje i danas ne mimoilaze mnoge i mnoge«.

Iako sa izvesnim zakašnjenjem, monografija »Vuk i Hrvati«, veoma obimna i krcata puna dragocenim podacima, crpenim najvećim delom iz izvorne građe, i sa smelim zaključcima i sugestijama, dolazi da kruniše jubilarno slavlje povodom stote godine od Vukove smrti. Ako se nije pojavila 1964. godine, kad je cela naša zemlja slavila Vuka i njegovo delo, ona to nadoknađuje svojom trajnom vrednošću i nesumnjivom aktuelnošću — poukama koje, na osnovu bogatog iskustva iz prošlosti, može da pruži našoj generaciji i budućim pokolenjima. Ili, kako to sam Viktor Novak u zaključku svog dela kaže: »Sagledavši Vuka u celini, a napose u odnosu prema Hrvatima, kao i Hrvata prema njemu, iskrsava jedno duboko ubeđenje da je Vuk bio, da je i danas, da će biti, i dalje, u dalekom *sutra* s nama i uz nas! I onda kad se on spominje, i onda kad zrači iz svojih rezultata i nasleđa, nespomenut«.

Živomir Mladenović

Patetika primitivnog verizma

Vukašin Mićunović:
»PRETPOSLEDNJI«,
»Nolit«, Beograd 1968.

ČOVEK NE MORA BITI naročito pronicljiv da bi, bez teškoća, u prozama crnogorskog pisca Vukašina Mićunovića mogao prepoznati književni i intelektualni anahronizam. Zastareli realistički klišei, plasirani u prividno dramatizantnom prosedeu, toliko su očigledni u svojim nesrećnim, u stvari nemoćnim, literarnim strastima, da čak i najbolećivijeg čitaoca moraju uveriti u izlišnost jedne romansijerske ambicije. Kada bi se, nekim slučajem, u, naravno, pomerenom sistemu književnih vrednosti, po romansijerskoj ambiciji određivala nečija literatura onda bi se poslednji Mićunovićev roman uzimao kao zaista ozbiljan primer. Jer sve je u ovom romanu nastalo iz ambiciozne samodopadljivosti i neshvatljive potrebe za literarnim zvanjem koja je napadna i razorna do te mere da i ono malo čistog literarnog zanosa ostaje bez svog zasluženog dejstva. Eto još jednog primera kako literatura na način neobjašnjiv izmiče zavodljivom poletu prizemnih strasti i strašnom teroru netransponovanih činjenica.

U trenutku kada se i naši najtradicionalniji ratni pisci sve uspešnije uklapaju u nove tokove savremene proze koja je — valja to istaći — prevazišla uslovnosti tipične realističke formule, Mićunović nas pokušava uveriti da je crno-bela tehnika još uvek efikasna i da je za književnu prisutnost u našem vremenu dovoljna ispravna ideološka pozicija. Ovakvo didaktičko-utilitarno shvatanje književne reči za sve koji priznaju književnu evoluciju odavno je potisnuto iz svesti, a kad se makar i sporadično pojavi ne može biti drugo nego dokaz jedne drame literarne savesti. Ne ulazeći u psihogenezu ove drame napomenimo samo da je posledica jednog dogmatskog stava u literaturi uvek nepredvidljiva u ličnoj istoriji koja je, na svu sreću, potpuno irelevantna za istoriju naše književnosti. Posle četvrte knjige proze Vukašina Mićunovića nemoguće je ne reći to jer ovaj pisac nije mlad da bismo ga morali ohrabriti, niti je pak toliko usamljen da bi mu takvo ohrabrenje bilo potrebno.

Patetični govor junaka Mićunovićevih proza, impregniran leksičkim bizarnostima, u potpunosti odgovara romanesknoj tehnici zastarelog primitivnog verizma. Uveren da se u činjenicama, istorijski i geografski određenim, može pronaći i izdvojiti imaginarno jezgro jedne priče, Mućunović je shvatio bukvalno, tako da njegov roman »Pretposlednji« i ne možemo shvatiti drugačije nego kao pokušaj jednog književnog amatera. Zadržavajući izvesnu, u stvari prividnu objektivnost pričanja, koja ga je nezadrživo odvlačila u dosadnu naraciju, Mićunović je verovatno nameravao da nam sugeriše veliku viziju drame moralno-intelektualne savesti jednog dela srpske nacije. Nije teško uočiti na koga se u tim literarnim preokupacijama Mićunović direktno naslanja, ali Ćosić i Lalić, na primer, imaju sposobnost da i među negativnim junacima svojih proza pronađu kompleksne ljudske karaktere čiji su postupci duboko psihološki opravdani. Izlišno je takvu sposobnost tražiti u Mićunovićevom romanu: za ovog pisca je izgleda dovoljno da verno pokaže svu bestijalnost četništva da bi nam tobože stvaralački sugerisao istorijsku neminovnost njihovog klasnog fenomena. Koliko je to uprošćena slika jedne od najtragičnijih pojava naše novije istorije najbolje pokazuju bezbrojni primeri u ovom romanu: da bi, na primer, mnogim svojim ličnostima razrešio psihičke konvulzije i subjektivno nespokojstvo, pisac ih obilato nudi rakijom koja je, bez šale, u ovom romanu, uradila više stvari od pozitivnog značaja nego maltene čitava partizanska taktika! Čitav četnički korpus čiju sudbinu pratimo u ovom romanu nalazi se u nekakvom transu koji traje sve do kraja priče: ali umesto da ovu izvanrednu scenu maksimalno iskoristi za jedno šire i kompleksnije sagledavanje ljudi i karaktera, Mićunović se iscrpljivao u deskripciji kojoj je u podtekstu bila, očigledno, izanđala sociološka shema.

Neosporno upoznat sa Lalićevim postupkom stvaranja psihologije junaka u izuzetnim situacijama, Mićunović glavnu ličnost svoga romana, Komandanta korpusa, dovodi pred nerešive probleme: sumnje, strahovi, košmarni snovi, gotovo predsmrtne agonije — sve je udvostručeno i dovedeno do paroksizma da bi se na kraju pokazala elementarna u ovom slučaju animalna osnova jedne ličnosti. Povremeno ova ličnost ume da bude zamišljena, čak suptilna, gotovo da kažem duševna, ali ta osobina četničkog komandanta ne proizlazi iz složene strukture njegove ličnosti, nego iz piščeve ambicije da stvar komplikuje. Da je svaki roman u izvesnom smislu literarna konstrukcija više manje uspela, to je svima jasno, ali mora se znati da svaka literarna konstrukcija nije roman!

Nastojeći da stvori nešto kao roman s tezom, Mićunović se utopio u fabuli koja je već u početku knjige ostala bez svoje neophodne zagonetke. Mada ta fabula ima jednu logiku razvoja, ili da budem precizan, postupnost događanja koja nije lišena izvesnih socioloških istorijskih i moralističkih preokupacjia, slika istorijskog i moralnog poraza četničke ideologije ostala je bez dimenzija univerzalnog simbola. Time su u osnovi neliterarne intencije ovog romanopisca dovedene, ne do životnog, već do literarnog apsurda.

Miodrag Jurišević

Isto, pa ipak novo

B. L. Lazarević:
»SVIRAJKA OD ZOVE«,
»Bagdala«, Kruševac 1967.

SVAKI UMETNIČKI TEKST liči na simboličnu heraklitovsku reku u koju se ne može dvaput zagaziti. Nijedan takav tekst ne može se dvaput čitati. Tokom drugoga čitanja, naime, taj tekst više nije isto štivo: ako mu pisac i nije modifikovao oblik, čitalac mu prilikom »reprize« preinačuje smisao, pošto se sam čitalac u međuvremenu izmenio. U trenutku čitalačke »reprize«, štivo ne znači sasvim isto što je značilo u času premijere. Drugim rečima, pesma je podložna heraklitovskom postajanju, koje određuje isto toliko njen čitalac koliko i pisac. Pisanje je tekst u tekućem »agregatnom« stanju. Obratno, tekst je pisanje u čvrstom, tako reći smrznutom stanju: raskravljuje ga tek toplina prisnog dodira sa čitaocem. Ali, ovaj dodir je uvek novo osmišljavanje poetskog teksta. Na taj način, za današnjeg čitaoca, drugo izdanje Lazarevićeve »Svirajke« znači nešto drugo nego njeno prvo izdanje 1953. godine.

U svim pesmama, bitne komponente su iste; međutim, svaka od njih ima različitu samosvojnu kompoziciju, pošto su iste komponente u svakoj pesmi raspoređene i spregnute po drugoj »shemi«. Izvan uticaja lektire ostaju dve sastavnice: sadržaj i oblik. Prema tome, u čitaočev delokrug ulazi smisao poetskog štiva. Usled neke dvosmislenosti koja izgleda svojstvena poeziji kao takvoj, pesnik i njegov čitalac mogu veoma različito osmišljavati pesnikovu reč. Nešto od ove organske dvosmislenosti zbijeno je u Lazarevićevom upečatljivom, upravo šokantnom saopštenju: »Rascvetavaju se pomijare naše« (pesma »Igrač na konopcu«). Šta označava to saopštenje: lepotu što se nameće čak i naprljavijoj rugobi, ili, naprotiv, rugobu koja je neotklonjivo prisutna iza svakog utiska lepote? U svakom slučaju, stvarnu sadržinu Lazarevićeve poezije ne osmišljava toliko pesnikova misao, koliko njegovo osećanje koje tu sadržinu koloriše tamnom ili svetlom vrednosnom bojom. Sam mesec, na primer, obezvređuje se u sivoj atmosferi tuge koja mu daje izgled »slepačke lampe« (»Tuga naroda«). Naprotiv, u promenjenoj emotivnoj atmosferi, čak i »suza bede« može da zasvetluca kao dragocen »broš nevestinski« (»Svirajka«). I tako, prelamajući se kroz prizmu pesnikove emotivnosti, zračenje samih stvari razlučuje se u ceo spektar boja: plava i zelena gravitiraju onom kraju spektra koji simbolizuje pozitivne životne vrednosti; pepeljasto siva i »mutno žuta« streme suprotnom kraju (»Trgovac šarenih boja«). Reklo bi se da srčiku te emotivnosti obrazuje ljubav.

Ljubav? Ali, njeno mesto ovde ne retko izgleda — prazno. U stvari, ovu prazninu obuhvata dijalektika ljubavi, koja podrazumeva izvesnu negaciju tog elementarnog, suverenog osećanja. U Lazarevićevom doživljaju i pevanju, ljubav je negirana više svojim vlastitim odsustvom negoli prisustvom mržnje. Pri tom, ovakva negacija biva takođe negirana. Negirana, uglavnom, osećanjem bola i tuge, koje pobuđuje svest o stanju sopstvene neosetljivosti: »Pa ništa ne boli kao ruka, obraz, kao ravnodušnost« (»Slepe oči«). Inspirišući jedan neuobičajen lirski antilirizam (»zavesu dižem cinično — otkrivam moj pevani svet«), ovakav bol se prečišćava i preobražava u savremeniji, misaoniji i dijalektičniji senzibilitet, unekoliko srodan valerijevskom osećanju tuge zbog atrofije svih osećanja. Najzad, pošto je bol zaiskrio u pepelu utrnule ljubavi, ova se ponovo rasplamsava u srcu toga bola, koji elektrizuje i aktivira celu pesnikovu emotivnost.

Sada, međutim, ljubav je iznutra raspeta svojim protivrečnostima. U sklopu njenoga »krsta«, prečku bi činilo osvešćeno, osavremenjeno rodoljublje, koje individuu ne rastvara u narodnoj »supstanciji«, nego, naprotiv, ovu hegelovsku »supstanciju« usađuje u intimu samosvesne jedinke: »U mene samoga jednoga ceo se narod uliva«. No, budući da je voljenu domovinu bila uzurpirala šaka vlastele i ostalih gotovana, sa ocrtanom »prečkom« ukršta se pesnikova ljubav prema mukotrpnom sebru i razbaštinjenom puku, — koji, zbog toga, u duši ostaje izvan gospodske povesti svoje zemlje: »A moju su dušu iziedali vuci — dok ja pevah nekad kako rado ide Srbin u vojnike« (»Lelek sebra«). Tako, u određenom smislu, pesnik socijalizuje svoj patriotizam, kao što su to učinili Čedomir Minderović, Tanasije Mladenović i neki drugi srpski pesnici. Pridružujući se njihovom pevanju, kao i pevanju Desanke Maksimović, Desimira Blagojevića i Branka V. Radičevića, Lazarevićeva poezija je jedan osoben ton u pesmi »gejačke«, svetozarevske Srbije, — u pesmi koja tihi »lelek sebra« poentira gnevnim krikom bune.

Ona, dakle, socijalizuje rodoljublje; u isti mah, ona humanizuje ovu socijalnost. I,

Nastavak na 4. strani

Radojica Tautović

Isto, pa ipak...

Nastavak sa 3. strane

dok je njena društvenost humana, ova humanost je umnogome erotična, kao u Luja Aragona, koji je video sebe kako stazom sudbine korača u društvu sa Francuskom i — sa svojom draganom. U čitavom svom rasponu i raspinjanju, od patriotizma i plebejstva do erotizma i čovečnosti, takva ljubav daje potencijalnu vrednost narodnoj, društvenoj i ljudskoj stvarnosti, iz koje Lazarevićeva vizija crpi vlastitu sadržinu.

U samoj unutarnjoj strukturi Lazarevićevog dela dominirao bi oblik te sadržine, naime jedna poetska slika nalik na lirski akvarel. Na nivou simbolike, ova slika stiče kvalitet nepatvorene savremenosti, razgovetan (na primer) u simbolu »crne ruže«. Slikajući taj cvet kao znamen bola, pesnik se nikako ne ograničava na »prefarbavanje« starinskih i uvelih pesničkih »đulića«, već na nov način osmišljava i osvežava ovaj poetski simbol sreće.

Međutim, u delovanju Lazarevićevog dela na čitaoca, označena dominanta se menja. U vreme prvog izdanja zbirke, u tom delovanju je narodni i društveni sadržaj manje-više preovlađivao nad pesničkim oblikom. Deceniju i po kasnije, u trenutku kada se pojavljuje drugo izdanje, ljudski smisao Lazarevićeve poezije zadobija prevagu nad sadržajem o kome je reč. Razume se, taj smisao nije mogao ni onda biti lišen svakog efekta na čitaoca; ali, on je tada delovao, poglavito, socijalizacijom rodoljublja, recimo stihovima: »Devoike nude za novac pust — jorgovan plav — i kunu sudbinu — crnu«. Danas, on deluje prvenstveno humanizovanjem društvenosti, čak i nekom svojevrsnom »kosmizacijom« ljudskosti, kakvu nagoveštava Lazarevićev poetski humor kao »kratki spoj« vasionskog i prizemnog: Ciga sanja da svog budućeg, ukradenog konja potkuje — mesečevom potkovom u vodi (»Potkova«).

Motivišući takvo delstvo na čitaoca, i budući motivisan dijalektikom ljubavi, pesnikov stav prema sudbini naroda, društva i drugog čoveka ne predstavlja toliko ni potvrdu saučešća in potvrdu ravnodušnosti, koliko jednu iskrenu, delotvornu kritiku neučestvovanja: »I idem ja tromo i godinama živim od zida do zida — a narod plače, — a narod rida«. I, kao što bol zbog gašenja ljubavi ponovo raspiruje ljubav, tako se i ova kritika preobraća u reafirmaciju angažovanja, na primer u objavu da »muklo škripe zubi po tamnini«. Prema tome, ako Lazarevićeva »svirajka od zove« nije patetična jerihonska truba, ona zacelo nije ni idilična svirala što ćurliče za svoj groš, ne hajući za »lelek sebra« ni za »škripu zuba«.

Njena svirka svedoči o stvaralačoj snazi »svirača«, — koji je kadar da snarušenu sliku Lune oživi i razvije u mitski simbol ženstvenosti (»Bez ugleda i časti«, 3). No, ima se utisak da ta raspoloživa snaga osetno premašuje svoju efektivnu upotrebu. Lazarevićeva umetnička ambicija izgleda znatno skromnija od njegove potencijalne stvaralačke energije, koja mu daje pravo na zamašnije poduhvate no što su ovakvi stihovi. Višak ambicije nad energijom izliva se u nedonesenom pesništvu koje nije autentično. Ovde, pak, obrnuti višak ispoljio se u poeziji koja nije velika koliko bi mogla da bude: ali, velika ili ne, ta poezija je prava. A zlato je zlato, pa bilo grumen ili zrnce.

Radojica Tautović

IZLOG KNJIGA

Ginter Hofe

Crveni sneg

»Kultura«, Beograd 1967; prevela Božana Milekić

U ROMANU »CRVENI SNEG« drugi svetski rat gledan je očima Nemca antimilitariste. Na preko četiri stotine stranica Ginter Hofe slika vreme poraza nemačke armije na istočnom frontu. Intenzitet događaja u romanu je snažno dramatičan. Uobličene naturalističkim potezima, pred čitaocem defiluju povorke mrtvaca. Hofe prikazuje fizičku pogibiju vojnika, ali — pre nje! — i njegovu psihičku smrt. Izdrobljeni su životi pod razornim dejstvom rata; čovek je neizlečivo doveden do živčanog i duševnog rastrojstva. Tu su, pre svega, poručnik Helgert i njegova žena Ilza, podoficir Eberhard Baum i njegova verenica Klaudija Zanden... Pisac uverljivo motiviše preobražajni luk političkih ideja i životnih stavova poručnika Helgerta: disciplinovani oficir, pod težinom povređene časti i bolne armade pogibija mnogobrojnih prijatelja, uvidevši svu apsurdnost ratnih sukoba, — na kraju romana diže belu zastavu... U likovima pukovnika Kruzemarka, kapetana Dernberga, poručnika Altderfera Ginter Hofe razobličava opake sile mističnog fanatizma i moralne ponore nosilaca nacističkih ideja. No, na stranicama romana ima i otpora sjilama fašizma, kako u pozadini tako i na frontu, u redovima nemačke armije. Velikom snagom izbija piščeva simpatija.

U romanu »Crveni sneg« došla je do punog izraza piščeva buna protiv militarizma, protiv besnila nacističke ideje.

Aleksandar PEJOVIĆ

Spektator

Mafija jučer i danas

»Epoha«, Zagreb 1967.

RASPOLAŽUĆI materijalnim dokazima i poznavajući karakter i fizionomiju i, naročito, metode rada sicilijanske mafije, Spektator (poznati zagrebački novinar Ive Mihovilović) je obradio jedan delikatan problem savremene Italije, i ne samo Italije, stvarajući veoma zanimljivo čitalačko štivo. On je, razumljivo, svoju analizu ovog problema zasnovao na ispitivanju psiho-klimatskih i sociološko-istorijskih trauma koje su formirale svest sicilijanskog čoveka, utvrđujući i to da je mafija mogla da nastane i da se održi u sredini u kojoj ljudi okupirani nepoverenjem prema vlasti, zalogu slobode i dostojanstva vide u potpunom ignorisanju društvenih normi. Nastajući u jednom karakterističnom istorijskom trenutku, pridržavajući se »ometa« (zakona ćutanja), mafija je uspela da razradi sistem kojim se nametnula Sicilijancima kao organizacija koja štiti široke slojeve narodnih masa, kao orga-

Spektator pokazuje jedno moderno društvo, rešeno da se obračuna sa zlom koje ga nagriza, jedno društvo koje u tom opsežnom poslu nailazi na mnoge prepreke. Jer, mafija je, očevidno, prerasla granice Sicilije, to je mentalitet čija je ekspanzija već dugi niz godina problem kojim su zaokupljene mnoge zemlje, to je, ukratko, internacionalni problem.

To su, kad se ima na umu Spektatorovo spisateljsko umenje, razlozi koji knjigu »Mafija jučer i danas« čine literaturom prihvatljivom za čitanje, ali i štivom koje, raspolažući uverljivim argumentima, poseduje jednu alarmantnu snagu.

Dušan JAGLIKIN

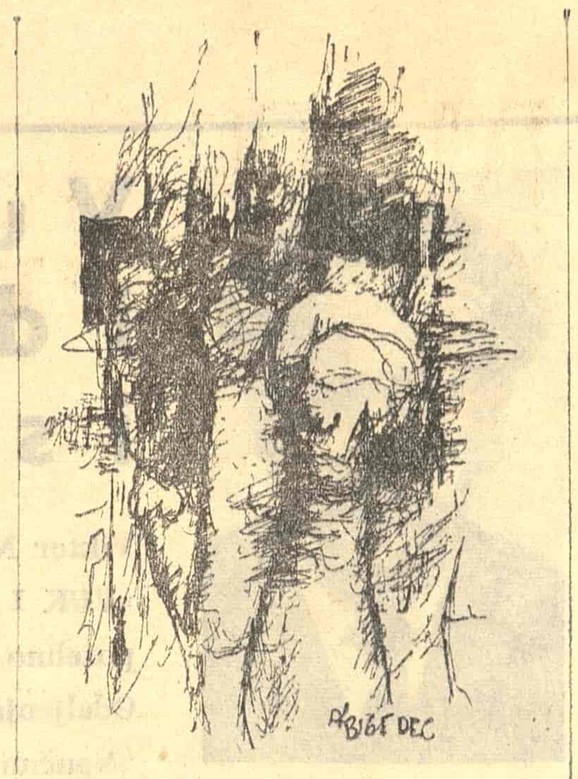

VINJETE IZRADIO ALEKSANDAR BRUSILOVSKI

Fridrih Šiler

O lepom

»Kultura«, Beograd 1967; preveo dr Strahinja Kostić

PISAC koji je pripadao periodu »šturm und dranga« (uz Getea i Herdera) Šiler je protkao svoje delo osnovnim elementima koji su ugrađeni u temelje nemačke romantičarske škole.

Prisustvo u vojnoj akademiji (iako je želeo da postane sveštenik), gde je bio po volji virtemberškog vojvode Karla, ostavilo je tragove na Šilerovom delu. Iako se kasnije sav posvetio književnosti, njegovim delima dominiraće izraz heroike.

Kao što je svoj najviši domet dosegao u »Viljemu Telu«, »Valenštajnu«, i »Mariji Stjuart« (koju Gospođa de Stal, naziva »najdirljivijom i najsmišljenijom od svih nemačkih tragedija«) tako i u svojim filosofskim raspravama Šiler doseže do »najboljeg« što se u njegovo vreme pisalo.

U knjizi »O lepom« — izboru eseja i studija, oseća se Šilerovo usvajanje Kantove filosofije, iako joj se Šiler ne podređuje, već je prilagođava svome temperamentu. (Šiler, na primer, iako moralista »odbacuje moral kao dužnost« — nasuprot Kantu). U celoj ovoj knjizi oseća se težnja za harmonijom nekolikih moći razuma (što je najviše došlo do izraza u teorijskoj raspravi »O naivnom i sentimentalnom pesništvu«), za nekim, određenim, opštim osećanjem dužnosti. U centru svih rasprava jesu čovek i umetnost. I dalje, ovim člancima dominiraju teze o vaspitanju »lepe duše« — o tome da se stvori harmonična ličnost. Šilerova estetsko-etička merila po svemu su u duhu njegovog vremena.

Kao profesor u Jeni, gde je bio pod uticajem metafizičko-kritičke epohe, on filosofira iz potrebe, pa tako i njegova mišljenja i tvrdnje moraju da se prihvate jedino kao vizija nekog doživljaja. Njegovi stavovi u »Pismima o estetskom vaspitanju čoveka« takođe su vizija u obliku filosofskih razmišljanja u kojima pisac iznosi svoj doživljaj uloge umetnosti. Treba svakako naglasiti da u ovim pismima Šiler teži za apsolutnom slobodom. Vredno je pročitati ta shvatanja tim pre, što se zna da je Šiler, iako počasni građanin revolucionarne Francuske, čak nameravao da javno digne glas protiv pogubljenja francuskog kralja. Naime, Šiler polazi od stava da se ne može žrtvovanjem doći do slobode; on poručuje da najbolji put slobodi vodi preko umetnosti koja mora da oplemeni čoveka, jer, jedino oplemenjeni čovek može da primi kult slobode.

Naročito je interesantno VI pismo, pisano po pobedi Revolucije, u kome Šiler ističe da je čovek u drevnoj Grčkoj bio celovita ličnost a da je tek docnije došlo do otuđenja čoveka od samoga sebe, do podele njegove ličnosti na emocionalnu i racionalnu. (Tokom devetnaestoga veka i Marks će prihvatiti problem otuđenja čoveka). Ova Šilerova shvatanja svakako da su izraz jedne određene literature koja kao konačni rezultat sumira neku težnju ka Utopiji.

Rasprava »o naivnoj i sentimentalnoj poeziji« ima među današnjim teoretičarima umetnosti važno mesto. Samo, ovi pojmovi nisu imali današnje značenje u vreme kada je pisao Šiler; po njemu, »naivna poezija« neposredno je upućena na realnost, ona je odraz čoveka. »Sentimentalna poezija« pak, ide ka intelektualnom: to je literatura koja nečemu teži, ide od neposrednog doživljaja koji će intelekt dograditi. Savremenici misle da se ova dva pojma mogu (i u tome smislu javljaju se mnogi radovi) prihvatiti kao »realno« i »romantično« u literaturi.

Danas, kada se ovi ogledi čitaju posle oko 178 godina, čini se da nisu mnogo izgubili od svoje svežine i da, bar istorija književnosti, ne bi nikako mogla bez njih.

Knjiga izdata pod naslovom »O lepom« sadrži rasprave »O Egmontu, Geteovoj tragediji« (pisanoj 1788); »O Birgerovim pesmama«; »O patetičnom« (1793); »Misli o upotrebi prostog i niskog u umetnosti« (1793); »O ljupkosti i dostojanstvu« (1793); »Matisonove pesme« — i dve rasprave o kojima smo opširnije govorili a svedoči o tome da su neke Šilerove reči našle put i do današnjeg čitaoca.

Predrag DRAGIĆ

Srećko Diana

28 pjesama o trpnji

Vlastito izdanje, Split 1967.

SREĆKO DIANA nam se svojom novom knjigom stihova »28 pjesama o trpnji« predstavio kao krajnje isključiv pesnik za koga, u ovom slučaju, nema dilema. Sve stvari su ovde postavljene na svoja mesta (da li prava?); sva putovanja i njihova ishodišta poznata su, bez obzira kad i kuda se čovek u svojim traganjima zaputio. To čini da ove pesme deluju kao jedan veliki, osmišljeni proglas, kao sentencije koje ne trpe prigovore.

Ono što najviše sputava Srećka Dianu to je za njega bolna činjenica da »Prekriveni vremenom, zaista smo / nemoćni, a to je za našu dramu / dovoljno. »Ovakvo, pomalo jednostrano osećanje vremena, dovodi ga do ništa manje obeshrabrujuće konstatacije: u stvari, dovodi ga na prag istinske drame, u koju ulazi sa već unapred položenim oružjem: »Imamo vrijeme, predaleko smo, brodovi dotrajali, / mrtve stvari postaju sve snažnije, više / za čitavo koplje od duha pjesme...« Znači, on čak ne dozvoljava ni mogućnost drukčijeg razrešenja, štaviše, izgleda da za njega nema povoljnijeg ishoda u bici sa vremenom. On je isto tako isključiv i kad je reč o glavnoj temi ove knjige, o trpljenju. »Jer posjedovati trpnju, / znači imati pravo na život...«

Arhitektonika pesme mu je čvrsta, ali hladna, jer niti reflektuje, niti propušta toplinu svetlosti u svoje središte. Više se može govoriti o sjaju, prigušenom i zamagljenom pesnikovim oporim životnim iskustvom, što obliva ove metrički stamene građevine stiha, koje su, za Srećka Dianu, na prvom mestu, svedočanstva istine, i to gorke, pa tek onda igre duha i, konačno, ukroćene emocije.

Srećko Diana je pesnik čiju darovitost više ne treba dokazivati. On je, iz godine u godinu, iz knjige u knjigu, potvrđivao i još uvek potvrđuje svoj nesumnjivi talenat. A njegovu novu zbirku pesama »28 pjesama o trpnji«, treba prihvatiti i kao zanimljivi pokušaj poetske isključivosti.

Vladimir V. PREDIĆ

Dušan Belča

Smrt jedne slike

Tribina mladih, Novi Sad 1967.

»SMRT JEDNE SLIKE« je knjiga koja nepravedno doživljava sudbinu onih izdanja o kojima se malo govori, gotovo ništa ne piše. Međutim, koliko je to šteta za autora (koji, hteo ne hteo — očekuje podršku ili osudu!), toliko je to i propust onih koji bi morali da u pravom trenutku osete pesnika, upozore na njega. Belča nije »novo ime naše poezije«. Njemu poezija nije usputno bavljenje literaturom. »Smrt jedne slike« je treća njegova knjiga pesama. Po godinama relativno mlad (rođen je 1938. godine) Belča je iza sebe stvorio naslove o kojima tek treba studioznije i kritičnije pisati.

Ciklusi »Aporije« i »Antičko pozorište« ukazuju na vrednosti do kojih Belča nije slučajno došao. U »Aporijama«, naime, Belča »puste prostore« pesme podređuje jednom »očajnom trenutku«; taj trenutak, po pesniku, jeste »izmišljena lepota« koju »ne može ni vreme zatrti«. Belča ne porče vreme, ono je za njega fenomen koji mu pomaže da razvije svoje teorije o životu, o pesmi. To dvojstvo pesniku donosi interesantne rezultate: mogućnosti za avanturu duha, za eksperimenat. Belča vrlo lucidno iz »pepela žrtvenika« pronalazi svoje metafore, svoje rečenice za pesmu. On ne pripada onima koji su zaboravili običan ljudski trenutak, njegova pesma »grči se i gubi u toj svetlosti«. »Antičko pozorište« celina je koja imponuje svojom postojanom namerom da se u večnom, antičkom, pronađe rešenje za tragično osećanje života. »Svuda je pepeo — pusta svetilišta«, ispisuje pesnik, ne bez ironije; ne bez gorke tuge. U ovom ciklusu Belča je dao maksimalno; to je ciklus koji Belču osvetljava kao pesnika snage i talenta dovoljnih da se upusti ukoštac sa tematikom koja je, možda, banalna, ali kojoj pesnik zna da pronađe neke nove momente i nove razloge za pesmu.

Knjiga »Smrt jedne slike« je pesnička tvorevina koja dokazuje da je Dušan Belča od onih pesnika koji posle svake nove zbirke proširuju svoj pesnički krug: kako tematski, tako i kvalitetom.

Radomir RAJKOVIĆ

PRIMLJENE KNJIGE

MIRKO PETKOVIĆ: »MISTRAL BEZ SENKE«, »Matica srpska«, Novi Sad 1967. Str. 64.

DR ĐURO SUŠNJIĆ: »POJAM ZAKONA U SOCIOLOGIJI«, Institut društvenih nauka, Beograd 1967. Str. 236.

GABRIJEL ŠEVALIJE: »KLOŠMERL«, »Zora«, Zagreb 1967. Preveo Dane Smičiklas. Str. 280.

GABRIJEL ŠEVALIJE: »KLOŠMERL BABILON«, »Zora«, Zagreb 1967. Preveo Dane Smičiklas. Str. 288.

GABRIEL ŠEVALIJE: »KLOŠMERLSKE TOPLICE«, »Zora«, Zagreb 1967. Prevela Ljerka Depolo. Beleška o piscu Novaka Simića. Str. 368.

JULIJA NAJMAN: »ŠAPAT«, »Bagdala«, Kruševac 1968. Str. 144.

DOMINIK LAPIJER I LARI KOLINS: »GORI LI PARIZ«, »Epoha«, Zagreb 1967. Preveo Ivan Klarić. Str. 342.

STANKO J. VRGA: »UĆUTKANI TREPTAJI«, izdanje autora, Bela Crkva 1967. Str. 104.

NEPREVEDENE KNJIGE

'Abd 'Allah' al-Quwayri

Qita 'a min' al-hubd

Dar 'al-watan, Tripolis 1965.

OVA ZBIRKA NOVELA (u prevodu: »Komad hleba«) mladog libijskog pisca Abdulaha al Kuvejrija jedna je u nizu pokušaja savremenih libijskih literata da se prozno iskažu, i da stilski i tematski uzdignu ovaj za njih relativno novi književni rod. Njihova nastojanja da se potpuno afirmiše pripovedački žanr obilno su pomognuta od strane časopisa al Ruvvad i Ministarstva za kulturu koji putem konkursa i drugim vidovima stimulišu »novi pripovedački talas«. Rezultati tih akcija su već vidni i danas je, svakako, među Arapima prozno stvaralaštvo Libijaca veoma zapaženo.

Okrenuvši poslednju stranicu ove zbirke evropski čitalac, neupućen u psihe i naravi ovoga sveta, može ostati i ravnodušan, ali i ne mora. Jer pre svega, novele al Kuvejrija, koje uglavnom nemaju neke jače izražene dramske tenzije ili neki bizaran sadržaj i milje, nameću se svojom jednostavnošću, plemenitošću i svojom svakidašnjicom koja čitaoca tiho ali sigurno navodi na razmišljanje. U njegovim novelama sve je životno, znano ali istovremeno i upitno i nedorečeno. U dobrom broju njegovih priča preovlađuje i nešto što bismo mogli nazvati sudbinski predodređeno, jer ličnosti novela se uzaludno upinju u svojim postupcima i namerama.

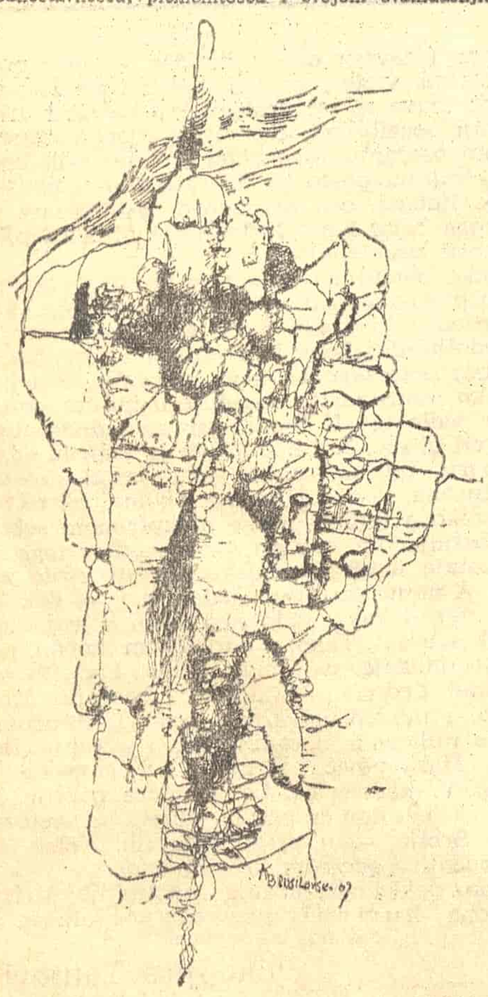

Zbirka počinje pomalo simbolično: pisac se muči tražeći nove sadržaje i nove junake, dok se istovremeno u njegov stvaralački napor upliće jedna obična bračna svađa, koja se u njegovu podsvest uvlači mravlje i napasno. U ovoj noveli, po kojoj nosi naziv cela zbirka, sve je dato nekako bestelesno, u jednom nestvarnom krokiju i rondu u kome se sve ponavlja i sve je drugačije. Al Kuvejri zna ponekad vrlo lepo da poentira, kao na primer u priči »Snovi u čaši« u kojoj jedna žena preslišava svoj život, i dospevši do nekog polusaznanja ona ojađena razbija čašu i prezrivo otpljunuvši odlazi iz bara. Kao odjek za njom idu barmenove reči: Sutra ćeš opet doći! U dvema novelama »Bitka« i »Dva ortaka« on pokušava da filosofski razmotri neke probleme bića i bitka u okviru običnih situacija. U »Bitki« on to mnogo bolje rešava, dok u »Dva ortaka«, u kojem je prisutan i motiv »moralnog uljeza«, završava priču pobedom vesprene etike. Novele »Prsten«, »Sirotica« i »Nešto što ona voli« tipično su arapske po svojoj naravi. Bliska ovima je i priča »Pevaj Hava« u kojoj ima mnogo romantičarskog i sentimentalnog, iako je motiv radnje sasvim realan i surov: otac nosi greh krađe ječma zarad svoje gladne kćeri. Pevanje njegove kćeri Hava odjekuje avetinjski kroz ceo tok pripovedanja i podseća na sviranje Džubranovog mladića sa frulom koji poziva ljude u planinu.

U pripovedačkom maniru al Kuvejrija može se donekle zapaziti i izvestan uticaj Mahmud Tajmura, rodonačelnika moderne arapske novele. To se vidi u »Časi« i »Susretu u nevreme«. Prva je napisana lakim pritajenim humorističkim izrazom, a u obema ima nečeg anegdotskog.

Osnovni metodološki prilaz sadržaju kod al Kuvejrija je psihologiziranje. Ovaj psihološki metod za koji do skora nije znala arapska književnost sada je prihvaćen od velikog broja pisaca. Psihologiziranjem al Kuvejri je postigao zapažene rezultate u ovoj zbirci, ali se često događa da mu se ličnosti i njihove misli otrgnu i štrče van konteksta radnje rečima koje im nisu svojstvene ili ne mogu biti. Pisac je posebno slab kada želi psihološki da izrazi neka stanja. Al Kuvejri tada obično pada u sentimentalizam koji je takođe svojstven arapskoj prozi i naravi. Neuspelo psihologiziranje se najbolje vidi u pričama »Rana«, »Lica za šalterom« i još u nekima.

Svodeći ovaj prikaz zbirke »Komad hleba«, valja istaći da je al Kuvejri ipak dao jedan ozbiljan doprinos razvoju i popularisanju kratke priče među Arapima. U nekoliko slučajeva on uspeva da sasvim ozbiljno iritira čitaočevu misao i skrene je u tok svesti svojih junaka i sadržaja.

Rade N. BOŽOVIĆ

Brana CRNČEVIĆ

PIŠI KAO ŠTO ĆUTIŠ

Nećete valjda i leti ovde biti mrtvi, napravite grob na moru.

⁂

Tiraninu nije dovoljno što je slobodan čovek rob, on od njega zahteva i da peva o svojoj slobodi.

⁂

Začuđen sam što se broj nezaposlenih i pesnika istovremeno povećava.

⁂

Sve dok je lična sloboda veća od lične svojine može se verovati u budućnost.

⁂

Ne Kolumbo! Džon Kenedi i Martin Luter King otkrili su nam Ameriku.

ESEJ

PESNIK HRVATSKOG PREPORODA

Dr Krešimir GEORGIJEVIĆ

Petar Preradović (19. III 1818 — 18. VIII 1872)

PETAR PRERADOVIĆ je u toku XIX i početkom ovoga veka smatran za jednog od najvećih hrvatskih pesnika. To su priznavali i pesnici i kritičari, A. Šenoa, F. Marković, M. Šrepel, B. Vodnik, pa i Matoš mu je davao mesto pored Njegoša i Mažuranića. Taj oreol nosio je pesnik sve tamo do perioda između dva rata, kad je učinjen pokušaj da se vrednost njegove poezije svede na pravu meru. Albert Haler je u »SK Glasniku«, 1928, stavio Preradovićevu poeziju pod strog aršin te mu osporio slavu i vrednost pesnika velikih emocija, sveo ga na hladnog intelektualističkog pesnika (slično je učinio i s Gundulićem i Kranjčevićem). Pa ipak, mi se Preradovića danas sećamo po onim elegičnim stihovima »Mrtve ljubavi« ili po onim finim nostalgičnim stihovima »Miruj, miruj, srce moje«, pesme koja se danas uzima kao »stara gradska«. Jer čim su se oko 1845. pojavile njegove pesme, savremeni ilirski muzičari (Lisinski i dr.) mnogima od njih dali su muziku, tako da su se one pevale i svirale; jednu takvu varijantu zabeležio je i F. Kuhač.

Sve je to govorilo da je ta pesma, ta poezija odgovarala raspoloženju savremenog hrvatskog građanstva, koje počinje da se stvara podstaknuto nacionalnim idealima ilirskog pokreta. U tome i jeste uspeh Preradovićev: i u lirskoj pesmi, intimnije od Vraza, i u rodoljubivoj, Preradović je iskazivao raspoloženja hrvatskog građanina pred 1848, njegova nacionalna očekivanja i nade, njegove slovenske ideale, koji ga čine članom jedne velike slovenske porodice, na prostorima od Jadrana do Urala. Takvim govornikom osećanja i težnja hrvatskog građanstva Preradović je postao uprkos nepovoljnim uslovima života, koji je morao da provodi izvan svoje narodne i jezičke matice, tako da je maternji jezik bio za njega problem koji je morao savlađivati tokom čitavog života.

Potekao iz graničarske porodice u Podravini (selo Grabovnica), Preradović se nije mogao redovno školovati; obudovela mati dade ga u vojnu školu u Bjelovaru, a kasnije u Bečkom Novom Mestu (1830). U vreme kad se počela buditi nova, mlada generacija u Hrvatskoj, Preradović je otišao u daleku, nemačku, vojnu školu. Iako je profesor Čeh Burian učio češki jezik, a nabavio je za školu Vukove i Kačićeve pesme, ipak je Preradović postepeno zaboravljao maternji jezik, tako da se kao poručnik 1838. teško mogao sporazumevati s majkom i sestrom, koje nisu znale stranog jezika. Međutim, on je u vojnoj školi stekao lepu književnu kulturu — poznavanje savremene romantičarske književnosti, počeo je i sam pevati na nemačkom jeziku, čemu su svedoci nekoliki fragmenti ispevani u duhu Bajrona, prevod početka »Maja« čuvenog češkog bajroniste K. H. Máche i dr. Kad je došao u Italiju, na službu, njemu je jedina zabava i razbibriga bila bavljenje književnošću. Presudan je tu bio susret s Ivanom Kukuljevićem, pesnikom, oficirom i političarom, kasnijim hrvatskim istoričarom, koji je u saboru 1843. prvi progovorio hrvatskim jezikom, a 1847. predložio uvođenje hrvatskog jezika kao službenog jezika u Hrvatskoj. Pod njegovim uticajem Preradović je zadobijen za hrvatski jezik i za hrvatsku poeziju. God. 1842—1843. piše Kukuljeviću iz Mailanda (Milana) još nemačka pisma; a već 1844, piše mu iz Zadra, oduševljen što je došao u Dalmaciju. Tu je on, austrijski oficir, postao glavni saradnik, pa čak i urednik lista »Zora dalmatinska«, koji svakako nije bio u volji austrijskoj vladi. Tu je napisao stihove koji su bili na prvoj strani prvog broja »Zore dalmatinske«:

Zora puca, biće dana!
Okreni se k zlatnom vedru,
slavna zemljo dalmatinska:
evo Zore u tvom njedru
da otkrije zakopana
tvoja blaga — evo dana!

Oduševljeno piše Kululjeviću u Zagreb da cela »Zora« leži na njegovim plećima, jer su se pretplatnici žalili na urednika (A. Kuzmanića), pa se onda on umešao, obećavši da će unapredak »sve uređivati i ravnati«. »Tako ti sam sada poluurednik i korektor i u svemu sve; jer u cijelom Zadru nećeš dva čovjeka naći koji samo za nevolju naš jezik razumiju. Sve se ovdi potalijanilo...« Ali on se ne tuži na posao, nego na službu koja mu je nelagodna. »Pravo veliš da me je upravo Dalmacija kući vratila, i da nisam ovamo došao, ne bih se bio našeg jezika primio, hvala bogu, samo da bih se ovih veriga još riješiti mogao koje me u vojničkom stavu vežu, onda bih lakim srcem i zadovoljnošću put započeti nasljedovati mogao; ovako ali vele (veoma) sam sapet, ne mogu se onako okretati kako bih hotio, jer me misao pitajuća uvijek zaskoči: gdje ćeš kruha naći, ako ovaj ostaviš ili izgubiš? Može biti da se s vremenom kakva prilika zgodi«. — Želeo je, dakle, da se oslobodi uniforme, da bude slobodan, da se bavi književnošću, piše poeziju, »Zoru dalmatinsku«, služi domovini, koja mu se sada otkrila u novom svetlu. Samo, ta se prilika nije zgodila. Lako je to bilo učiniti plemiću Kukuljeviću, koji će se posle toga baviti politikom i naukom, ali nije lako siromahnu i bokou graničarskom Preradoviću, koji će čitavog života petljati s dugovima...

Bilo je to veliko doba romantičnog zanosa za domovinu, za narod, ilirstvovanja i slavjanstvovanja. Preradović želi da peva hrvatski, da bude hrvatski pesnik, da pomogne svom narodu, koji nema ni škola, ni knjiga, ni obrazovanja, ni književnosti. Svestan je svoga neznanja i svoje otuđenosti. »Preveć su me tuđi običaji, tuđa čuvstva, tuđe mišljenje nadrasli, da bih mogao izvorni, domorodni spisatelj postati; ja ću uvijek u sumraku basati među tuđom noći i domorodnim danom« — tuži se Vrazu. U takvim okolnostima sprema prvu knjigu pesama, »Prvence«, (Zadar 1846). Već iduće godine mora ponovo u Italiju, u Udine, Brešu, Paviju, Mantovu. U predvečerje važnih događaja 1848. nalazi se tamo, a sve misli su mu vezane za domovinu. Iz Mantove maja 1848. piše B. Šuleku u Zagreb: »Svakojako mi je žao da baš sada, u ovo važno doba, u urednom savezu s milom Domovinom biti ne mogu... Mi smo ovdje više od dva mjeseca dana bez najmanje vijesti iz mile domovine bili... Ja s moje strane rad bih ovu nesretnu zemlju ostavio i volio bih na predstražama na Dravi stajati nego među narodom, koji nas iz sve duše mrzi, nas za svoje krvoloke i potlačitelje proglašava i proklinje...« Krajem te godine još se nalazi u Italiji, gde Austrija brani Lombardiju od probuđenog talijanskog naroda. Zato i kaže: »Ovdje, u tuđem nemilom svijetu, dobro se samo napola uživa«.

Eto, u toj mučnoj razdvojenosti, u unutrašnjem lomljenju i službovanju radi gole egzistencije, u sagledanju beznadnosti ličnog života, prolazile su u tuđini najlepše godine Preradovićeva života. U dalekoj tuđinskoj zemlji, gubi se u čežnjama za mladom ženom, za porodicom. A onda je tek početkom 1849. premešten u Zagreb, u štab bana Jelačića, gde će ostati do 1852. i izdati drugu knjigu pesama »Nove pjesme« (1851). Tu će za Bahova apsolutizma deliti s drugima razočaranje, »iza ogromnih dvoljetnih nada«. I opet kao refren: »Da mi moji poslovi dopuštaju, najvolio bih se literaturom baviti«. Obećava da će nešto napisati za časopis »Neven«, ako mu »prozaički poslovi ne udave pjesničke misli«. Kad je premešten u Pančevo, nadao se da će moći opet nešto da napiše, »jer mi je — veli — na tom žica života zasnovana«. Ali je odande premešten u Kovin, gde se žali na čamu života. »Otkako iz Zagreba odoh, malo mi glasova stigoše iz njega. Bog zna što mi radite vi i svi domoroci. Da li se što radi na književnom polju?... Ja ovdje ništa ne čujem niti ne znam«. Posle crne tame Bahova apsolutizma, koji i za njegovu poeziju znači prekid, u Temišvaru je dočekao povratak ustavnog života u Austriji 1860. Ugodno mu je slušati da se u Hrvatskoj »naš narodni duh opet počeo micati«. »Ja dakako samo slušam i ne smijem pisnuti, jer ovdje strogo na usta paze, već se u duši veselim i molim i mislim ne bi li bog dao da i nama opet sunce sine«. »Ja se sada više nego obično bavim narodnom literaturom i sastavljam kojekakve sitnice za budućnost, kad neće biti krivnje u ljubavi prema rodu, ili kad me neće više pozivati na odgovor za ono što sam pisao, tj. kad me ne bude više tijelom, nego samo dušom u milom narodu svome«.

Tu ljubav prema narodu, koju je morao skrivati u doba apsolutizma i germanizacije, ispevao je na osvitu novih dana u nekoliko pesama koje spadaju među njegove najbolje stihove: »Rodu o jeziku« (1860) i »Jezik roda moga« (1861):

»Zuji, zveči, zvoni, zvuči,
šumi, grmi, tutnji, huči —
to je jezik roda moga!«

To kaže čovek koji je veći deo života proveo među stranim narodima: Nemcima, Talijanima, Rumunjima, Mađarima. Čovek koji u svom pozivu (pa makar što je dospeo do generalskog čina) nije bio zadovoljan, pa zato nije želeo da mu sin bude vojnik, oficir, da bude nezadovoljan kao njegov otac. Čovek kome su žene bile tuđinke: prva Talijanka, druga Nemica. Čovek koji je umro u tuđini i koji se obraćao domovini:

»U tvom polju daj mu groba,
tvojim cvijećem grob mu kiti.«

Lik čovekov u pesniku Preradoviću izgleda nam siv i zatvoren u suroj oficirskoj uniformi. Međutim, u njemu je i toplo ljudsko srce,

PETAR PRERADOVIĆ

koje reaguje na spoljne doživljaje, ali koje mora da oprezno, pažljivo daje izraza svojim osećanjima. On je znao naći najpogodniju reč za ono što je osećala većina iliraca njegova doba, a umeo je da to iskaže bez početničkog mucanja. Zato je u kritici i školskoj praksi važio kao veliki pesnik, koji ne govori ništa preko određene mere, no buntovno, uglavnom apstraktno, u alegoriji, dosta konvencionalno. Ali ipak, bilo je nešto naivno iskreno u tim prvim pesmama, u tom vedrom optimizmu, koji pozdravlja domovinu kao majku koja se stere preko ravnica i gora sve do mora. Pa i siromašna domovina, »domovina kakva bila, rođenom je sinku mila«. Proleće u prirodi odgovara narodnom preporodu, braća se mire, Hrvat i Srbin pružaju jedan drugom ruke, bratska sloga razgoni svuda smutnje, »ljubica bratskih svuda već ima«, narod se čisti, krepko ozdravlja. Trebalo je krepiti srca — pesnik je to činio na blag način. U tim stihovima nema ni bunta ni borbenog, besnog otpora protiv tuđina; tek će u nekim pesmama izbiti prikriveno razočaranje zbog mraka apsolutizma. Zemlja kaže suncu da potamni i da se sruši s neba u duboki bezdan:

»Ja sam ti dozrela
jadom i čemerom,
sjeme povjerenja
urodi čemerom...«

U rodoljubivoj poeziji, posebno mesto zauzimaju pesme posvećene Slovenstvu, među kojima naročito oda »Slavjanstvu«, puna svečanog patosa:

Skidam kapu i do crne klanjam ti se zemlje...
veliko, silno, preslavno, svemožno Slavjanstvo!

Zadivljen je snagom i veličinom Slavjanstva: »Kuda ti je pukla, silno Slavjanstvo, pučina«! Tuđin stoji i divi se i strepi pred tobom. Strepi, jer se boji osvete za učinjene grehe, »na krst je razapinjala narod najblaži, najpobožniji na svijetu«. Slovenstvo će biti zatočnik ljudskog napretka i razvitka. Kao i drugi slovenski romantičari — Jan Kolar, Adam Mickjevič i dr. — i Preradović želi da odredi ulogu i mesto Slovena u savremenom svetu. — U nedovršenoj drami »Kraljević Marko« izneo je pesnik proročku misao: narod je gospodar svoje sudbine, on je čuvar svojih tradicija i običaja, svega prirodnog, od kulture nepokvarenog, pa će mu preporod doći iz njega samog.

U mnogim Preradovićevim pesmama prevlađuje misaona, refleksivna strana. Zbog tog elementa, Haler je proglasio svu njegovu poeziju hladnom, izveštačenom, punom alegorija i personifikacija, koje ništa ne govore. Međutim, šiban nesrećnim životnim udesom — smrt deteta i žene, nesrećan odnos s nevenčanom ženom — doneli su mu boli i razočaranja u životu, tako da je u njegovim pesmama kasnijeg perioda vidljiva nota klonulosti i razočaranja. Pesnik je i inače rado razmišljao o životu i ljudskom udesu, o ljudskoj sreći, patnjama i smrti. Jedna od najboljih njegovih pesama jeste »Smrt« (1856), u kojoj je izrazio teskobu i strahopoštovanje pred svesiljem i majestetičnošću smrti, pokretne osivečnosti i vremena, bića i nebića, postojanja i propadanja. I tu je intonacija patetična:

U svesilju ti sila najjača,
u svemijenju ti stalnost jedina...
Otkad vijek svoj priroda vije,
mrači kroz nju svud i sjena tvoja...
Uvijek ista otkad svijet te pozna,
svuda ista kud god svijet se stere,
bez razlike svuda uvijek grozna,
a u grozi nemjenjive mjere...

Ne bi se moglo reći da Preradović nije imao pravog pesničkog doživljavanja i nadahnuća. Međutim, sapet u svom jednoličnom vojnom poslu, njemu je nedostajala širina vidika, širina horizonta, sloboda misli i osećanja. Zato je i svoje pesme u pismima nazivao krpežem. On se u književnom pravcu nije mogao razviti kao njegovi vršnjaci Njegoš, Mažuranić i dr. Njegovi najbolji stihovi su zapravo oni iz mladosti (nekolike ljubavne i rodoljubive pesme), dok su one iz kasnijeg vremena sve teže po izrazu, po kovanicama, po apstraktnosti i mistici, u koju je sve više zapadao.

Preradović je u određenom trenutku pokušao da izrazi težnje i nadanja hrvatskog i srpskog naroda, lepotu našeg jezika i snagu naše prošlosti, pokazao našu ulogu među slovenskim narodima. U tome ide među značajne naše ljude XIX stoleća.

Blažo ŠĆEPANOVIĆ

Poljubac svjetlosti

Pod jednim drugim nebom
procvjetaće opet naše ruke
kad se nove zvijezde rode.
Mjesto tvojih usana
biće poljubac svjetlosti
i ove stijene pretvoriće se u oči.
Da li je to život
ili se sjaj toči
s kraja na kraj
svoje sanjive lepeze.
Duva crveni vjetar
iz divljeg srca
— i to se ljubav zove;
a ljubav negdje
kao najljepša glava
traži svoju uplašenu pticu,
jer zbog jedne greške u vidu
postoji noć.
Ipak će te ruke
opet mirisati
na nekoj dalekoj planeti,
ali još ne vidim
dal' su zagrlile
zjenicu svijeta.
Kada java zaspi
a san se probudi
iz crvene ljekovite vode
odjeknuće pjesma,
svaki će čovjek
mjesto boga
biti na jednoj
nebeskoj grani,
daleko
iznad prašume svojih riječi.
Budi se budi
iz mene tajna moći,
znam da sam u tvojoj ljubavi
jači od okeana.
Budi se budi!
Planeta dobija dušu,
podzemna silo iz moje glave.
U mirisu njene tuge
svemir se razlistava,
budi se budi
organska ružo života.

22. VIII 1966.

Ovih dana otkrivena je na Tašmajdanu spomen-skulptura Mire Jurišić u znak sećanja na tragično preminulog pesnika Blaža Šćepanovića. Tim povodom objavljujemo, sudeći po datumu, poslednju pesmu koju je Šćepanović napisao.

Nenad RADANOVIĆ

RASULO

Svijet raste
ja sve manji bivam

noću se diže
polifem ostrvljeni
sanjam strašne snove
buncanjem se branim

on me ne čuje
sjedne
protegne se
pojede mjesec pozoblje zvijezde
ostavi me u mrklini

zahihoće zakocene se zacereka
odahne zijevne

zgazi me

U našem neodgodivom rasulu
ni one vajne ljepote neće biti
(konj do konja junak do junaka)
nebo će nas ožaliti pljuskom i krvavom vodom
(gdje si danas posestrimo vilo)
i vjetar razagnati gomile praha
(o svijetli grobovi naši)

Pretvaramo se u gvožđe
u crne neizlječive olupine
u gar rđu u besmislen prah
polako neodloživo kobno

jao
ko će da nas spasi

Kako je hladno na ovoj kugli
meni samom meni prokaženom
kako je ružno na odronu
još uspravan stook biti

govorim li zid ne sluša
zajecam li vode ćute

svud husari grubijani
meso dijele zube oštre kraj ognjeva
po brdima

svud se pokolj jeziv sprema
još se glasam opominjem kunem vapim

zemlja mûči stijenje golo nigdje nikog
da usliši da pomogne da odgodi

hladno li je strašno li je
meni samom meni zanijemjelom

Nadire u nas predgrobni mrak
i raste u srcima

od studi — vladarke naše
kud bježati kad svud su pustoline
buduća razbojišta
odrednice brzog nesvjesnog skončanja

evo i ptica neka kruži
iznad ranjavog drveća
i traži

mrtve

likovna umetnost

In memoriam

DELO Lazara Vozarevića

IZMEĐU DVA PROLEĆA

NEDAVNO je sasvim iznenadno, neopozivo i apsurdno prerano, završen jedan stvaralački opus, jedno delo koje već ima svoje vidno mesto u jugoslovenskoj savremenoj likovnoj umetnosti. Delo Lazara Vozarevića, tako nedovršeno, grubo prekinuto u trenutku kada se sa mnogo verodostojnih razloga očekivalo da će mu umetnik dodati nove akcente i nove dimenzije, predstavlja jednu svojevrsnu, vrlo koherentnu celinu, koja je integralni deo prostrane građevine našeg savremenog slikarstva.

Lazar Vozarević je, pre svega kao umetnik, a zatim i kao čovek, po mnogo čemu bio izuzetna i neobična ličnost. To dobro znaju oni koji su ga poznavali, a još bolje, oni koji poznaju njegovo delo nesvodljivo na jedan imenitelj, raznorodno, nekonvencionalno delo koje je nastajalo punih petnaest godina, nekako pored glavnih, bujnih i bučnih, tokova i pravaca kretanja u našoj umetnosti.

Od onih dana u proleće 1951-e, kada je sa grupom »Jedanaestorica« prvi put izašao pred javnost, pa sve do smrti u proleće 1968-e, Lazar Vozarević je u stvari vrlo dosledno, pošteno i istrajno, između ta dva proleća, urezivao jedan trag, svoj trag i beleg u živom tkivu umetnosti koja se rađala i razvijala na ovom tlu posle konačnog odbacivanja dogmatskih zabluda iz jednog perioda nesporazuma. Ostaje istoričarima da egzaktno odrede veličinu njegovog doprinosa i naročito da istorijski situiraju ulogu koju je imala Vozarevićeva prva samostalna izložba, juna 1952-e godine. O toj izložbi Miodrag B. Protić, u svojoj knjizi »Savremenici«, kaže: »Posle Lubardine izložbe značičila je najradikalniji pokušaj da se vlastiti izraz nađe mimo principa koji su kod nas bili već priznati. On se sastojao u usklađivanju ličnog osećanja sa plastičnim sistemom Pikasa, »stoglave hidre savremene umetnosti«.

Polazeći od Pikasa i vraćajući se njemu, Vozarević je u stvari podvrgavao jednom teškom ispitu svoje snage. Verujem da je pre svega hteo da se osvedoči i sazna kakvom kreativnom energijom sam raspolaže. Posmatrajući bezmerni imaginarni svet likovnog očima koje su u stvari samo fiktivno usvojile optički sistem jednog Pikasa i njegovu strukturu mišljenja, Vozarević je dugo bio slikar čija je vizija figuralnog imala genetsko poreklo u raznim fazama ovog velikana Moderne.

Strastan crtač, Vozarević je istovremeno tražio korene stila, onog stila koji će odrediti njegovu stvaralačku ličnost i našao ih je tamo gde drugi, njegovi savremenici u to vreme nisu hteli da bace pogled: u tradiciji, u nasleđu. Ostvario je velika platna monumentalnog zvuka inspirisana istovremeno kritskom umetnošću arhajskog perioda, grafizmom sa etrurskih vaza, vizantijskom umetnošću i našim srednjovekovnim freskama.

Krajnji rezultat takvog sintetičkog napora bila je jedna figuralna koncepcija, iskazana briljantnim likovnim jezikom, vrlo uverljiva i prihvatljiva između ostalog i zbog toga što je otkrivala jednu mogućnost za figuralno uopšte i to u trenutku pune ekspanzije apstraktne umetnosti. Za razliku od nje, Vozarevićeva umetnost tog perioda odlikuje se askezom, obuzdanim i ukroćenim emocijama, strogim ekonomisanjem sredstvima likovnog izražavanja, svesno redukovanom hromatskom skalom, dekartovski perfektuiranom linijom koja se kloni svih nestašluka i avantura, jednom reči, dostojanstvenom uzdržanošću koja njegovim platnima daje jednu fascinantnu monumentalnu dimenziju. Tu retku sklonost ka monumentalnom izrazio je jedan francuski kritičar rečima: »Lazar je nesumnjivo umetnik rođen za velike kompozicije, za zidne dekoracije, za fresku...«

Međutim, kada je izgledalo da će Vozarević svoju figurativnu koncepciju slike dalje razvijati i potvrđivati novim ostvarenjima, on je napravio krupan zaokret prema apstraktnom. Ljudska figura je nestala sa njegovih platna, trag linije iščezao, pojavile su se zlataste, zagasito mrke i tamno crvene treperave površine koje su svetlucale mističnim sjajem. Pojavile su se patine, reminiscencije na zagonetna pozađa naših starih ikona, atmosfera jednog vanvremenskog sveta. Magnetska snaga enformela privukla je Vozarevića obećavajući mu da će u prostranom krilu apstrakcije naći ono što traži.

Ovaj prelomni trenutak na evolucionoj krivoj njegovog stvaralaštva, nezavisno od svih konsekvenci, najbolje izražava primarnu ambiciju jednog umetnika da stvori most između tradicije i savremene umetnosti. Vozarević je istovremeno instinktivno i svesno težio uspostavljanju drastično prekinutih linija kontinuiteta između prošlosti i sadašnjosti. Zbog toga svi eksperimenti, sva istraživanja, pa i poslednja, u regionima nove geometrijske apstrakcije, kojima je prišao, definišu Vozarevića kao radoznalu stvaralačku prirodu.

Njegov opus, besmisleno prekinut kada je zanimljivo eksperimentisao menjajući svoj plastični jezik, ima trajnu vrednost dragocene karike bez koje se naša savremena likovna umetnost ne može ni zamisliti.

Siniša Vuković

FILM Senke strave i kosmetski vestern

Uz premijere filmova »Divlje senke« K. Rakonjca i »Brat dr Homera« Ž. Mitrovića

FILM KOKANA RAKONJCA, nastao po scenariju Žike Lazića, vraća nas u jedno davno prošlo vreme srpskog sela kroz priču koja predstavlja neprijatan spoj banalne i neoplemenjene filmske naracije u kojoj se, u pravilnim razmacima, naizmenično smenjuju ubistva, razne vrste nasilja, i divlje strasti — sa odsustvom bilo kakve psihološke motivacije u postupcima glavnog lika. U slučaju ovog filma, ponovio se, u neku ruku, »zakonit« slučaj sa delima ovakve vrste: ovaj scenario nikakvim intervencijama režije nije bilo moguće pretvoriti u pravi film. Time, naravno, mislim na to da je taj tekst nedvosmisleno odredio stvarnost ovoga filma; stvarnost neoplemenjene i bukvalne, poluliterarne građe u kojoj nikakav objektivan tok zbivanja ili moralni, misaoni i psihološki poredak u stvari i ne postoje.

Sa čime se suočavamo u ovom filmu, da li postoje dovoljno racionalni i prihvatljivi motivi nastanka ove priče u kojoj nema ni razloga ni psihološkog opravdanja za čitav koloplet divljanja, prolivanja krvi, animalnih svireposti i nagomilane demonije? Prava stvarnost ovoga filma je, u stvari, mešavina neobjašnjive seksualne opsednutosti, sadizma i nasilja, a očigledno je pretendovala da bude parabola o iskonskom, imanentnom i u čoveku duboko usađenom zlu čiji se koreni nalaze u dubinama ljudske psihe. Tu ukletost i predanost čoveka zlu, pisac i režija su pokušali da predstave kao njegov metafizički udes i sudbinski fatum, a postigli su potpuno suprotan efekat: njihov glavni lik je groteskni psihološki monstrum koji poubija pola sela zbog same pomisli da bi neko mogao taknuti njegovu ljubavnicu, i zato je pre projekcija nekog neobjašnjivog satanizma no što bi bio nosilac neke racionalne piščeve ili rediteljeve ideje.

Slike besprimerne surovosti pruža nam već sam početak filma: odbegli robijaš Života odmah ubija dva mladića od kojih je čuo pravu istinu o Nadi, ženi njegovog druga sa robije, koji mu je tamo čitavo vreme raspredao priče o njenoj dobroti i bezazlenosti. Od tog trenutka film neopozivo sledi taj detinjasti mehanizam scenarija čija je prva premisa već nagoveštaj svega što dalje sledi: ljudske glave padaju kao mete na strelištu, čitavo selo zahvata pometnja i strah, ali se njegovi žitelji međusobno optužuju za počinjena ubistva, ne prisećajući se da bi ubica mogao biti neki hajduk ili odbegli robijaš! Zato cela ova fabula podseća na neku autentičnu seosku priču iz XIX veka sa psihologijom sujeverja i tradicijom hajdučije čiji bi autori mogli biti Milovan Glišić ili Janko Veselinović, samo u drugom izdanju i iz druge ruke. Stoga je sve u ovom filmu podređeno psihološki nakaradnom motivu ubistva u afektu i strasti, a ostalo — ličnosti, ambijent, dramski razvoj — uglavnom postoji samo kao neophodni rekvizitarijum pomoću kojeg ova demonija treba da se ispolji u svim svojim neprijatnim pojedinostima.

Čitava galerija likova iz srpske realističke pripovetke je ovde prisutna: razvratni i perfidni pop, njegov suludi crkvenjak, autoritativni kmet, sujeverni i tupavi seljani, prevrtljive i neverne žene, pismeni uča i jurodivi buntovnik kovač; to su ličnosti ovlašnih obrisa i u suštini bez karakterološke određenosti — amorfna masa grotesknih spodoba koje uglavnom služe za to da potkrepe i motivišu jednu fabulu čiji će naturalizam postati sam sebi svrha i realnost.

U svojoj naturalističkoj isključivosti, ni jedan dramski pokret u ovom filmu ne uspeva da pokrene radnju unapred ka jasnoj konkretizaciji priče ili obuhvatnijoj sintezi u kojoj bismo mogli potražiti alibi za ceo ovaj panoptikum nasilja, seksa i zlih strasti. Rituale ljubavnih činova skoro po pravilu smenjuje po jedno ubistvo: Života prvo ubija razvratnog popa u njegovom hramu, pošto se prvo raspitao o postojanju boga; zatim od njegove ruke strada i trgovac »Francuz« koji je Nadi poklanjao mirise i maramice, i na kraju, žrtva postaje i strogi seoski kmet kome je u zao čas palo na pamet da pozove žandarme.

Međuprostore ove priče popunjavaju religiozne litanije, otpadnički ekscesi jurodivog kovača Dobrivoja, koga je »sam đavo gurnuo u bunar«, divlja bičevanja i seoski sabori — kao i dugotrajni, krajnje neumesni, i u njihovoj nagomilanosti i prenaglašenosti potpuno deseksualizovani — rituali ljubavnih činova u polju, na travi, u senu, kod ovaca, pa i na podu! Te sekvence »čistog« seksa i biološke raspojasanosti, ta bukvalno agresivna poplava erotike koju propraćuju koitalni uzdasi i grčevi, precizni, »polublizu« planovi polegle kamere i groteksna previjanja glumaca, ostavljaju mučan utisak odvratnosti i gađenja. Same po sebi, ove scene verovatno, treba da budu funkcija teze režije o animalnoj degradaciji čoveka, pri čemu ta seksualna prepotencija treba da postane čulni izraz za ceo fond nagomilanih zlih strasti, demonije i zla u čoveku. Krajnji je efekat, međutim, potpuno suprotan i karakteriše ga odsustvo mere i ukusa u »snagatorskom« tretmanu režije ovih scena, kao i nešto što je najpribližnije malograđanskom iživljavanju putem erotskog golicanja i šoka po svaku cenu.

* * *

Kao reditelj koji nepogrešivo oseća senzibilitet, ukus i raspoloženje jednog dela filmske publike, Žika Mitrović je svojoj već obilnoj filmografiji, pridodao još jedno delo koje se precizno uklapa u njegov ciklus kosmetskog vesterna (!), tvorevine rogobatne, neautentične i veštačke u istoj meri u kojoj su to »španski« ili »italijanski« vestern. Posmatran kao film, njegov »Brat doktora Homera« je delo koje visi na jednom standardnom i oveštalom vestern klišeu kome je čak pridodat i jedan od elemenata supervesterna (smrt glavnog junaka i njegovo iskupljenje nevoljne tragične krivice), i na kraju, to je delo koje nastoji da jednu tradicionalnu i mitsku strukturu prilagodi regionalnim obeležjima jednog drugog mentaliteta i istorijskog perioda. Tome šiptarskom kaubojcu, koji je u 1945. pronašao dovoljno uzbudljivo vreme za situiranje ove dirljive balade o izvesnom Simonu bitangi u liku Bate Živojinovića, najmanje ćemo nepravde učiniti ako ga posmatramo kao bioskopsku predstavu (što samo po sebi ne mora imati naročito inferioran prizvuk) i tamo ćemo pokušati da pronađemo njegov pravi alibi.

Naravno da ovakva kinematografska struktura bioskopske predstave mora slediti gvozdenu logiku jednog mehanizma kome je stran svaki stvaralački rizik i svaki strasni pokret ili uzlet mašte; međutim, ona zahteva i nešto što ne mora da bude obavezna premisa jednog filma koji prevazilazi sirovinsku materiju od koje je sazdan i čija režija podrazumeva odnos između sveta u sebi i sveta izvan sebe, znači jedno šire opštenje sa stvarnošću: dakle, ta bioskopska predstava — u senci svoje komercijalne formule — mora imati neke druge prerogative. Pod tim, naravno, osim maksimalnog stepena napetosti, podrazumevamo i od svega suvišnog oslobođenu naraciju u esencijalno prihvatljivom obliku, i jednu fabulu kroz čiju se akcionu strukturu ne moraju obavezno prelamati nikakva dublja psihološka ili etička saznanja, kao i, najviše od svega: nadprosečno visok nivo realizacije.

Kao bioskopska predstava ova balada o Simonu bitangi — koji je sticajem okolnosti zagazio pogrešnom stazom — je rutinsko ostvarenje koje svoj alibi pronalazi u jednoj prividno autentičnoj drami, i koje sa puno veštine koristi pitoresknost jednoga pejzaža i kostim, melos i temperamenat jedne etničke grupe, ali je i film lošeg i mestimično drečavog kolora, shematičnih sredstava realizacije i krajnje uprošćene dramske razvojne linije. U njemu elementi od kojih zavisi najviše uspeh celog poduhvata pokazuju oskudnost u izrazu i u veštini konceptualnog i zanatskog metoda: jedna trapavo režirana i »odglumljena« filmska tuča, jedna sklepana banda razbojnika sa nabusitim vođom u liku Pavla Vujisića i kaluđerskim otpadnikom u liku Ljube Tadića, i jedan klišetirani rasplet sa veštačkom katarzom u obliku iskupljenja nepostojeće tragične krivice...

Možda taj vestern sa balistima i svesrdnom pomoći jedinica JNA nekome liči na naš, odnosno kosmetski vestern; što se mene tiče ova anahronična filmska struktura što se više privodi kraju, postaje sve rđavija i rđavija kopija jednog autentičnog i neponovljivog filmskog stila; imitacija koja ilustruje jedno shvatanje filma koje kaska za svojim idealnim uzorkom, i što je još gore, narušava mnogo lepih sećanja i uspomena na jedan filmski žanr.

Bogdan Kalafatović

SCENA IZ FILMA »DIVLJE SENKE«

Zemlja, skrhani rogovi, veče

Aleksandar RISTOVIĆ

Zemlja, skrhani rogovi, veče,
ruka koja drži svetlost udaljujući se;
izvan prirode, čovekovog postojanja
i srca opsednutog snom koji te poriče.

Svršeno je zauvek, moja ozbiljnosti,
moja patnja me ne užasava no veseli.
I sastavljajući krajeve zlatnog užeta
činim se nevidljiv kao uzvraćen poljubac.

Postoje drugojačija usta koja volim
i drugo telo koje mi je ponuđeno.
Sa drvećem, posteljom i knjigama
priroda i čovek čine mi se nemogućim.

Ti si žena koja me vodi, o Auguste,
kroz letnji sumrak ka ostrvcetu
gde su kupališta, opustela s večeri
i gde ću, znam, umreti prsnuvši u smeh.

Obuvanje cipelice

Okretala je nogu, ljuljala se,
belina bedara i okrugla svetlost.
Njena glava do moje, zatvorih oči,
stavio sam ruku na srce, prestalo je da kuca.

Stid ju je da to ponovi
odozdo na gore i obrnuto.
Kravata među mišićavim prstima
i zrak od kog krvari lice.

To sanjano, uzvikivano, obojeno,
kao cvet, drhtanje i padalica.
Sa leptirom i kožom,
ubijene prekrasne životinje.

Zubi su mi utrnuli, došao sam do vrata,
zatvaram se, očekujem.
Prva stena tutnji niz liticu
kao njeno devičanstvo što je uz moju put.

Kupatilo

Imenujem to mesto gde drhtiš, gde počinješ
kao jezerce u peni, u sopstvenoj sapunici.
Imenujem trenutak, gužvanje odeće
i treperenje nad poljem kao nad kupatilom.

Imenujem ovaj početak, to stvaranje
ni iz čega, i u svemu razuman postupak,
imenujem tvoju ženstvenost kao krik ptice
i talas koji ti oduzima dah bleskom i
pokretljivošću.

Imenujem putovanje, odasvud, tamo i ovamo,
bolove u glavi pod drvećem u zavičaju,
svetiljku koju gasim svlačeći se i odustajući,
i sjaj koji pada dok me zasmejavaš u nedoumici.

Video sam kako ustaju sa licem u rosi, gospode

Video sam kako ustaju sa licem u rosi, gospode,
u lanenoj košulji, pod zlatnim krstovima.
Sanjao sam njihove duše u praznoj zemlji,
tanko dleto i klin, savršen alat tesara.

I idući u zoru među jasnim drvećem,
sa ljubavnim jadom, kao nekad, u zamrznutim
suzama,
video sam ono što čine usredsređeni
na postojanje, zakon života i pravičnost
delovanja.

I vraćajući se video sam svoju smrt,
one koji su je ukrašavali kao kad se duva u lice,
kovčeg kao knjigu, platno i ljiljane,
i čoveka koji mamuza konja kroz rosu i
svetlost.

Ne sluteći kraj, već blizu svoje smrti

Ne sluteći kraj, već blizu svoje smrti,
tako čist kao drvo i uprljan oduvek,
poderao sam platno, bacio kičicu u cvetove,
i moj pogled je ovaj kamičak pod stopalom.

Pljujući okolo, zastajkujući i radujući se,
od Nepoznatog Nepoznatom kao životinja.
Miriše okrenuto naopako, čak i
ovo srce sa jecajima u domovini prirode.

Smrt je iskustvo privlačno kao robovanje,
ribnjak i senke duhova-leptira.
Krećem se ivicama, umnožen govorim:
umri, moja dušo, za tebe ova večnost.

Ograničen u jadu

Pre nas
nije bilo nikog.
Polja su mirisala
kao zgrčena šaka.

Od znoja i povetarca,
i poderane cipele,
od uzvika »oj« i »hej«
na mokrom trnju.

Pre nas
nije bilo nikog.
Svet je bio tu
na domak ruke.

Sa povremenom kišom
i lelujanjem,
sa indolentnošću
vode, oblaka.

Otkrili smo ga
kao žezlo i travnjak,
kao srce, zrak,
slobodu u pokretima.

Sve je zatvoreno,
mucali smo, —
stene, planina, nebo,
jastreb i munja.

Pozorište

Petar
VOLK

MEDALJA

Povodom izvođenja »Ne igraj se ljubavlju« Alfreda de Misea i »Derviš i smrt« Meše Selimovića

DA SE I U NAŠEM GLEDALIŠTU može razabrati šta je svesna kurtoazija a šta istinsko oduševljenje svedoče dve rediteljske postavke Jovana Putnika: »Ne igraj se ljubavlju« Alfreda de Misea sa ansamblom Jugoslovenskog dramskog pozorišta i »Derviš i smrt« Meše Selimovića s mladom trupom zeničkog pozorišta. Publika je aplaudirala rečima, glumcima, predstavama, ali najviše — reditelju!

Ova radost, čini se, počiva na uverenju mnogih posmatrača da su prisustvovali pravim teatarskim doživljajima. U toj povišenoj emocionalnosti kao da gubi nešto od značaja kritička suzdržanost prema opštim umetničkim dometima same igre. Otuda ima u ovome i nečeg protestnog protiv već konvencionalne otuđenosti nekih naših predstava od publike. Umesto pasivnog rezoniranja, nihilističkih egzibicija, opustelog maštanja i pomodne hermetičnosti — prednost stiču oni umetnici kojima polazi za rukom da kroz svoju ličnost ispoljavaju vrednosti predstave. Jer po takvom osećanju — pozorište ne čine samo ideje ili gole forme već biće i realnost koje u svojoj autentičnosti egzistiraju samo na sceni! Putnik podstiče ovakve želje i zato njegov povratak u naš teatarski život donosi ako ne nešto novo a onda svakako izuzetno i polemično.

Naime, ova ličnost, za razliku od mnogih drugih, ne ispoljava naglašenije sklonosti ka eksperimentu. Njena opredeljenja su mnogo kompleksnija i vezana su za totalitet scenskih iskazivanja. Stara pantomima, ekspresionistički valeri, svetlosni kontrasti, ritmičke gradacije, sjedinjavanje pojedinačne i grupne izražajnosti, insistiranje na metaforama i simbolima — sve ono čega se seća naše pozorišno iskustvo izvučeno je iz zaborava i integrirano sa zahtevima scene. Jer, prema Putniku — u ime potrebe da budemo moderni i ekstravagantni mi nemamo prava da se odričemo prirode pozorišnog jezika i formi koje su još zadržale moć delovanja! Čak u podsticanju takve atmosfere reditelj vidi mogućnost za ispoljavanje svoje subjektivnosti: scenski doživljaj se ne izgrađuje na određenim pojmovima već unutarnjim kreativnim agensima — pa ono što vidimo može da predstavlja ne samo svojevrsnu stvarnost nego i odnos prema objektivnom svetu i teatarskim običajima. Nije li ovo pledoaje za subjektivno pozorište, za lični identitet — lišen teoretskih predubeđenja i sveden na scenu kao formu životne aktivnosti?

Putniku nisu važni materijali — koliko ilusija koja se od njih oformljuje! Stoga i nema potrebe da se rediteliska sloboda iskušava u neograničenim proizvoljnostima: Miseovo delo nije pojam koji treba deformisati, svesti na ilustraciju naših shvatanja, podrediti jednoj novoj tehnici teatarskog komuniciranja, sasvim razumljivo — ako se u tako krhkom i suptilnom tekstu želi da vidi subjektivnost, jedan lični i potpuni doživljaj sveta. Ljubav ovde nije samo jedna određena emocija, trenutak ili situacija — već nešto što čoveka određuje kao ličnost i egzistenciju. Pa ipak, nije svejedno kakvi su nam spoljni maniri ili kako reagujemo u pojedinim prizorima pošto se ljubav ovde ispoljava kao deo života samih ličnosti. Ako je to ujedno želja za totalitetom, nečim što je u nama ali za čijom harmonijom i lepotom nikako da se u potpunosti identifikujemo — onda autentičnost forme moramo tražiti u samim Miseovim rečima.

Režija je uza sve to shvaćena i kao animiranje drugih za sopstvenu kreaciju. To se naročito osetilo u dekoru i kostimima Dušana Ristića čije su se boje, linije i površine uklopile u predstavu kao njen integralni i bitni deo pa se stiče utisak da one ne pripadaju samo ovoj sceni već isto toliko glumcima i samom pesniku. Zaista, umetnički rad kakav se retko viđa na našim pozornicama! Sve tu ima svoj sklad i proporcije, atmosferu — stvorenu za ljubav! Jakim svetlom, blagim stilizacijama i prigušenim komičnim obrtima, Putnik otkriva onog pravog Misea u kome plastičnost ambijenta ne podrazumeva i pravo zadovoljstvo. To je, zapravo, objekt na koji čovek vrši uticaj i koji nastoji da preobrazi prema sopstvenim potrebama. Ljubav je u tom kontekstu — ono trajno za čim težimo: sloboda i život u koji unosimo celog sebe, pa reditelj od samog početka veoma diskretno nagoveštava da između ljubavnih osećanja Perdikana (Miša Janketić, siguran, dovitljiv i osoben) i Kamile (Dubravka Perić, šarmantna, elegantna i izražajna) postoji nepremostivi jaz i na kraju tragedija izazvana nesrećnom sudbinom same Rozete (Irena Kolesar, neposredna, dirljiva a nenametljiva). Taj paradoks između predodređene i slobodne ljubavi, međutim, udaljuje Putnika od Misea i okreće, u finalu, prema Lorki.

Komponovanjem pojedinih prizora i nastojanjem da ličnosti ne skrenu iz stilizacije u grotesku (Petar Slovenski, u zanimljivoj transformaciji salonskog oca i Rahela Ferari kao izuzetna gospođica Pliš) izgubila se kontrola nad celinom. Ova predstava, posle izvanredno impulsivnog ritma u prvom činu, gubi postepeno intenzitet, draž i ustreptalost spontanog čina da bi se sa velikim, racionalnim naporom približila kraju, pa od divne zamisli ostaje neadekvatan rezultat. Razloge tome valja tražiti i u činjenici da se ovaj tekst mora igrati u jednom dahu i bez pauza.

Ova predstava je upravo po tim osnovnim karakteristikama jednog stila slična postavci romana »Derviš i smrt« Meše Selimovića, mada je reč o dva sasvim različita teksta i dve potpuno oprečne scenske forme. Putnik ne polazi od toga — da treba da se prvo približi piščevom svetu, da utvrdi njegov smisao i značenje kako bi na takvim temeljima gradio vlastitu viziju. Za njega je prevashodno važan lični doživljaj materije. A to upravo znači lišiti je svih onih atributa koji u našim očima mogu da je označavaju kao nešto objektivno i neprikosnoveno. Dramatizacija koju je Putnik izveo — stoga može lako da bude predmet polemike. Pogotovo što u ovom slučaju potreba da se izrazi suština piščevog izuzetno zanimljivog i autentičnog dela znači istovremeno i želju reditelja da sam sebe iskaže upravo kroz takav splet reči, ličnosti i postupaka. Tekst je priroda scene u kojoj reditelj svojom aktivnošću mora da izgradi individualnost forme.

Zahvaljujući tome — uvodna i osnovna scena ove predstave deluje zaista fascinantno. Njena ubedljivost je toliko snažna da čak i ne smeta što je raspored senki i simbola izvršen po dobro poznatom kafkijanskom redu. U centru zbivanja se nalazi onaj neobični derviš — kao nešto posebno: da li je to vreme kroz koje struji u svoj svojoj stihijnosti realnost ili stanje u kome čovek putem akcije, a ne samo bola i meditacije, treba da ostvari svoje lično prisustvo u svetu nasilja, stradanja, diktature i odsustva istinske slobode? U razradi ove zamisli reditelj postupa na sledeći način: situacija, odnosno stanje, mora neprekidno da se varira, umnožava, menja kao proces u kome će akteri pre stradati nego postići ono što žele i na šta usmeravaju svoj bunt!

Ukoliko već od čoveka ne možemo zahtevati čuda — treba li od reditelja očekivati čiste i u svemu autentične forme? Putniku to izgleda nije cilj — jer kako drugačije tumačiti njegove varijacije na sopstvene teme i istrajavanje na igri dok se potpuno ne zamagli njen prvobitni smisao? Kao da korišćenjem izraza koji su poslednjih godina bili proskribovani na modernoj i ekstravagantnoj sceni želi da protestuje protiv ograničavanja teatra trenutkom kroz koji tako kolebljivo i nesigurno prolazimo. Sve se u Putnikovim scenskim transformacijama može dovesti u sumnju, čak naglasiti kako postoji potpuna suprotnost između forme i sadržaja ili jednostavno negirati. Ne treba da iznenadi i misao po kojoj je ova vrsta teatra možda zastarela i neadekvatna aktuelnim scenskim eksperimentima. Putnik je ravnodušan prema takvoj kritici — jer njegova ljubav prema teatru graniči sa fanatizmom. Ako u životu nalazimo toliko oblika koje nemaju smisla — zar umetnik nema pravo da se buni protiv konvencija i lažnog poretka stvari? Bitno je boriti se, individualizirati, stvarati i u sve to uvlačiti gledalište a pitanje tehnike izraza nije od primarnog značaja.

Ma koliko ova medalja imala svetlu i tamnu stranu — Jovan Putnik je u našem pozorišnom svetu nešto posebno čak i kada ne daje izuzetne predstave. Jer on podjednako oduševljava glumce i gledaoce, učvršćuje ih u verovanju u moć pozorišta, afirmiše čovekovu ličnost kao osnovnu vrednost savremenog sveta.

DUBRAVKA PERIĆ I IRENA KOLESAR U SCENI DRAME A. DE MISEA »NE IGRAJ SE LJUBAVLJU«

POZIV NA PRETPLATU

UPLATOM 10 NOVIH DINARA NA ŽIRO RAČUN »KNJIŽEVNIH NOVINA« BROJ 608—1—208—1 OBEZBEĐUJETE REDOVAN PRIJEM LISTA

Dragomir BODIĆ

IZA SEBE

Pođem poljem iza sebe...

Gle! nebo se svud poriče.
Krila lomnih
mutna leži oranica,
a u gole u paviti
zaklon ruke.
Crno nemo, suro mokro
svaki dan...

A kako bih
ispod glave otkos sunca
i za piće
od snobdenja samo zrak
zore ran.

POŽAR, A PRAZAN PAPIR

Požar!
a prazan papir
i čemer čak.

Vinjaga ptica u jesen
i samo golub jedan
od reči do reči
dani kada su puti,
putevi oblaci kad su,
a nebo i grane i strn —
podzimak.

Srce!
Vino me ćuteći boli
što golub,
što požar,
a prazan papir
i čemer čak.

MALI EKRAN

Kratko pamćenje

Razmišljajući o Ben Kviku, Forsajtima, doktoru Kilderu, Svecu, nekim drugim svecima i ostalim stvarima, potražih rešenje okretanjem telefonskog broja 981. Javi se jedan veoma ljubazan ženski glas:

— Izvolite?

— Informacije?

— Da. Šta vas interesuje?

— Dijalog između kočijaša i kralja Ričarda Drugog, koji živi u izgnanstvu. Sabrana dela Viljema Šekspira, strana 177, prevod Živojin Simić i Sima Pandurović.

— Trenutak! — reče veoma ljubazni glas, a odmah zatim poče da recituje:

KONJUŠAR:

Siromah konjušar bio sam ti, kralju,
Dok si kralj bio Putujem za Jork,
I s mnogo muke dobih dozvolu
Da vidim lice bivšeg gospodara.
Bolno mi je bilo srce, kad sam gled'o
Londonskim ulicama na dan krunisanja,
Da Bolinbruk jaše berberskog čilaša,
Koga si tako često jahao,
A ja ga pažljivo obučavao.

KRALJ RIČARD Je li on čilaša jahao? Kaži mi
Kako se taj konj držao pod njim?
KONJUŠAR: Ponosito, kao da prezire zemlju.
KRALJ RIČARD: Zar ponosan što ga jaše Bolinbruk!
Taj konj je iz kraljevske ruke jeo hleb;
Tapšanjem se ove ruke ponosio.
Pa što se ne spotače? Zašto ne pade,
Jer oholost vodi padu; što ne slomi vrat
Oholom čoveku na svojim leđima?
Oprosti konju! Zašto te grdim kad si
Ti stvoren da se plašiš čoveka, rođen da nosiš?«

KONJUŠAR: Srce će reći što moj jezik ne sme...

— Hvala vam najlepša! — rekoh ljubaznoj telefonistkinji. — Šta radite uveče? Imate tako divan glas...

— Uveče gledam »Sagu o Forsajtima«. Zauzeta sam.

— A Ben Kvik? Njega ste potpuno zaboravili?

— Moram vam priznati, jedva ga se sećam. Tako vam je to sa televizijskim serijama. Isto kao i u životu. Daleko od ekrana, daleko od srca. To je prosto neverovatno kako čitav jedan narod (televizijski) ima kratko pamćenje. Kako je u stanju da zaboravi one kojima je do juče tapšao, još pre nego što se utiša odjek aplauza. Publika mi sve više liči na četvorogodišnje dete — tek što mu kupite novu igračku, za njega prestaju da postoje sve stare lutke. I sada, čemu sve to vodi? Posvađao sam se sa svojim najboljim prijateljicama zbog Ben Kvika. Više me ne zovu telefonom, više mi se ne javljaju na ulici. A evo, dve nedelje posle završetka serije, one ga se više ne sećaju i navijaju za tamo nekakve Forsajte. Kada sam pisao loše o slatkom doktoru Kilderu, umalo mi nisu izvadile oči — kada ih sada zapitam za njega, one ga mešaju sa doktorom Benom Kejzijem. Zahvaljujući televiziji dobijamo jedan zaboravni mentalitet. Ako neko želi da ga ne zaborave moraće se stalno pojavljivati na programu; iz večeri u veče. Najviše izgleda za večno pamćenje imaće tako Kamenko, najavljivač teških vremena, sa mestimičnim pljuskovima suza.

Šta smo sve zaboravili?

Zaboravili smo Kildera, zaboravili smo policajce iz one stanice, zaboravili smo Culeta Pokornog, zaboravili smo Bena Kvika, zaboravili smo Sveca, zaboravili smo Imogenu Koku, zaboravili smo Denija Keja, zaboravili smo da dolazi proleće i da treba isključiti televizor! Zar vas ja jedini moram podsećati da treba dugo voleti? Zar je dotle došlo? Zar vas moram podsećati na vaše omiljene televizijske junake, da ne govorimo o zaboravljenim idealima, principima i još o koječemu? Prateći ovu sveopštu zaboravnost postavio sam sebi pitanje: je li ljudski život zaista samo turizam, u kome se radujemo svakom novom turisti, zaboravljajući ono što je ispustio da upiše u svoj pasoš? Ili je život nešto što se pamti, pa onda vrati? Uništimo li pamćenje — uništićemo između ostalog i ljubavnu poeziju. Jer, ko će se posle dvadeset godina sećati svoje gimnazijske ljubavi, ko će sesti da o tome piše dirljive stihove?

I na kraju ti Forsajti! Kako blistaju, kako plene ljubav na ekranu svake subote? Jesu li šašavi? Pomisle li ikada da će ih publika koja im aplaudira zaboraviti istoga časa kada prestanu da se šepure u katodnoj televizijskoj cevi koja život znači. Vredi li računati na njenu dugu ljubav? Kada samo pomislim kako će patiti jadni Džulijan Forsajt, kada sedeći pored televizora vidi svoga naslednika da jaše na sveopštem kraljevskom konju publiciteta, a da taj konj čak i ne pokušava da ga zbaci! Zar je Forsajtima malo primera iz istorije? Zar ne čitaju novine? Treba li »Književne novine« da ih podsećaju?

Momo Kapor

Honorar za citate u ovoj rubrici uplatiti na žiro račun broj 680-620-1-301-71500-444-19, Vilijem Šekspir, Opština Stratford.

PISMO PRIJATELJU VILHELMU BILIGU

Dragi prijatelju,

Ovo je, na žalost, jedini način da vam u ovom času napišem pismo, u nadi da ćete njegov sadržaj kad-tad saznati, jer Vašu adresu, ne znam niti verujem da bih uskoro mogao da je saznam. Nisam je ni do sada znao, niti sam imao nameru da Vam pišem. Uspomene od pre tačno dvadeset godina pretresli smo, setićete se, u vrlo prijatnim okolnostima na terasi odmarališta naše Komisije za nuklearnu energiju u Hercegnovom pre tri — ili je to bilo pre četiri — godine, gde ste letovali sa suprugom i sinom. Sin Vam je sad student, zar ne? Imao je tada petnaestak godina. Palo mi je na um da i to može imati nekog značaja za sve ono zbog čega sam i ja sada seo da Vam pišem — ali to ipak samo nagađam jer, jednostavno, ne znam ništa osim jednog golog fakta. U oskudnoj vesti koju su 4, odnosno 5. aprila doneli naš radio i štampa, na listi smenjenih istaknutih funkcionera u Poljskoj (ko zna kojoj po redu u poslednje vreme) našao sam i suv, surov u svojoj jezgrovitosti, ali ničim objašnjen podatak da ste smenjeni sa svog položaja potpredsednika za nuklearnu energiju. Možda je poljskoj javnosti objašnjeno zašto ste smenjeni, tačnije, možda je dato neko obrazloženje: da ste buržoaski liberal, klerikalac, cionist, ili ne znam šta drugo podjednako strašno i nedostojno revolucionara sa stažom koji se broji na decenije. Na žalost, ja nisam uspeo da dođem do nekog poljskog lista u kome bih pronašao takvo obrazloženje, i ostaje mi, opet, da samo nagađam. Da je, recimo, Vaš sin jedan od organizatora studentskog revolta, a da ste ga Vi podržavali ili savetovali. Ponovo sam, evo, u sferi praznih nagađanja, a to ne volim. Ne volim ni svet u kome se stvari ne znaju, ne kažu do kraja. Još manje volim svet formula i etiketa, svet u kome se ceo život i rad jednog čoveka, bezbrojne godine patnji, nadanja i ostvarenja, mogu da završe i zapečate jednom jedinom reči apsolutne, neopozive kvalifikacije. Čak se i za vazduh koji udišemo, i za koji se zna da sadrži kiseonik, vodonik, azot, a ponekad i još mnogo štošta prijatno ili, naprotiv, otrovno, mora reći još i to da je bez boje, mirisa i ukusa. Makar, eto, tako, negativno, ali ne jednom jedinom rečju, i vazduh se mora složenije, preciznije, pozitivno i negativno, da definiše.

Nadam se da mi nećete zameriti što ću morati, radi onih koji će sa nama dvojicom da dele sadržinu ovog pisma, da objasnim ko ste Vi, otkuda Vas i kako poznajem, i zašto Vam danas pišem. Da ne bih Vašu skromnost, u koju sam imao toliko prilika da se uverim, suviše povredio, učiniću to kao da pišem o nekom trećem čoveku. Možda će čak i Vama tada postati poznato nešto što niste znali, ili ćete se setiti nečeg što ste zaboravili.

* * *

Leta 1947, u vreme dok sam rukovodio Omladinskom radio-stanicom u Zenici, na izgradnji pruge Šamac — Sarajevo, među stotinama manje ili više istaknutih stranaca obišao je prugu, pa i našu stanicu, tadašnji predsednik Poljskog radija Vilhelm Bilig (Wilhelm Billig). Sasvim kratko i površno smo se upoznali. Ostala mi je u sećanju samo njegova metodična radoznalost koja je bila prijatna i pomalo čudna u čoveka tako tihog i pomalo sporog u reakcijama.

Godinu dana kasnije, krajem maja ili početkom juna 1948, Bilig je, sa suprugom, došao u dužu zvaničnu posetu Jugoslaviji. Bio sam tada načelnik odeljenja u Komitetu sa radiodifuziju Vlade FNRJ, i određen da, desetak ili petnaest dana, putujem sa njim, jer je želeo da obiđe dobar deo naše zemlje. Tako smo za sve ovo vreme bili nerazdvojni i delili ravnopravno dobro i zlo (ovo poslednje se svodilo jedino na poneku sitnu neugodnost na putu), obilazeći Sarajevo, Crnu Goru, Južno primorje, boraveći nekoliko nezaboravnih dana u Dubrovniku, i zatim putujući po Hrvatskoj i Sloveniji.

Tada sam saznao da je Bilig ne samo visoki funkcioner, sa revolucionarnom prošlošću, nego i pisac, već poznat, sa pseudonimom Vaclav Bjelecki. Poklonio mi je knjigu putopisa, tek izišlu, »Evropa s profila« (»Europa z profilu«), u kojoj je poglavlje o Jugoslaviji, pisano na osnovu putovanja od prethodne godine, i puno oduševljenja, nosilo naslov »Budujem, budujem« (»Gradimo, gradimo«). Sakupljao je građu za novu knjigu, samo o Jugoslaviji, koja, naravno, u narednim godinama nije mogla da ugleda sveta.

Imao je veoma kritičko oko. Morao je biti, s obzirom na svoju funkciju i visok partijski položaj, upoznat ako ne sa prepiskom između sovjetskog i našeg rukovodstva koja je prethodila rezoluciji Kominforma, onda bar sa osnovnim elementima tih prethodnih sovjetskih optužbi. Meni, naravno, ništa od toga još nije bilo poznato, i tek sam naknadno shvatio neke njegove opaske. Bio je veoma zadovoljan onim što je video. Primećivao je da mi zaista gradimo socijalizam. Napomenuo je, pri kraju puta, što je meni zvučalo besmisleno, da nigde nije video nijednog američkog oficira. Ipak me je pitao, jedne večeri, zašto je naša partija još u konspiraciji. Pokušao sam da mu objasnim i argumentišem koliko je to netačno; na kraju je ipak ostao pri zamerci da nije u redu što se sastanci osnovnih organizacija ne objavljuju javno i što izgleda kao da se kriju od nepartijaca. Priznajem da tome nisam pridavao značaja.

Želeo je da upozna što više naših ljudi. Dotle je poznavao malo njih; bio je već sklopio istinsko prijateljstvo sa Jovanom Marinovićem, tadašnjim predsednikom našeg Komiteta, prijateljstvo koje se koliko znam, nastavilo. Dva stara revolucionara, obojica ljudi humanosti i otvorenosti kakva se u životu retko sreće, i obojica sa velikim revolucionarnim i partijskim iskustvom, u dva kraja Evrope stečenim, odlično su se složila. U Dubrovniku nam se na nekoliko dana pridružio i Prvoslav Vasiljević (danas generalni direktor Zajednice PTT). U »Argentini« smo sreli i Lea Matesa. Ti su razgovori takođe bili jako interesantni. Bilig je svoje utiske beležio svake večeri ili jutra.

Jednom smo išli motornim čamcem uz obalu, prema Cavtatu. Kupali smo se ceo sat na potpuno pustoj plaži u Srebrenom. Kad smo hteli da krenemo dalje, pitali smo jednog ribara zašto nema ni žive duše u ovom malom mestu i na ogromnoj, peskovitoj plaži. Ovaj nam je razrogačenih očiju rekao da je pred kraj rata plaža sva načičkana nagaznim minama koje još nisu očišćene. Bilig se smejao do suza. U Mline smo svratili da bih ga upoznao sa Oskarom Davićom (koji je tamo bio nekim poslom oko filma, ako se ne varam) jer je Bilig želeo da se sretne i sa nekim našim istaknutim piscem. Razgovor na francuskom počeo je jednim Biligovim opštim komplimen-

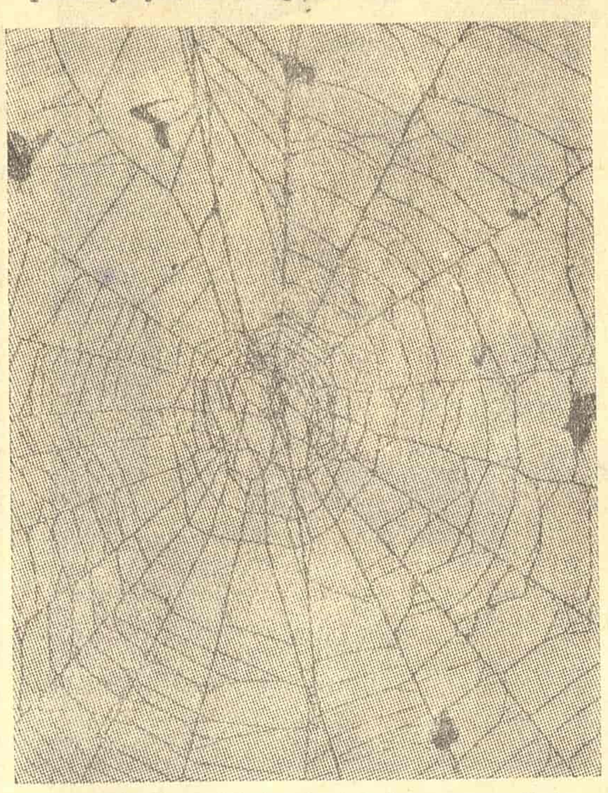

tom našoj zemlji i njenim lepotama. Sećam se da mu je Davičo kao iz puške odgovorio: »Je suis amoureux de mon pays«. Izneo mu je naše prilike i svoja tadašnja shvatanja o literaturi. Kasnije, u Zagrebu i Ljubljani, Bilig se koristio svakom prilikom da se upozna i sa našom muzikom.

Rastali smo se polovinom juna, da bismo se sreli ponovo već 29. istog meseca u Kopenhagenu. Ja sam bio član naše delegacije na evropskoj konferenciji za podelu talasnih dužina za radiodifuziju i donošenje nove evropske konvencije, a Bilig je vodio poljsku delegaciju. Naša delegacija je krenula vozom preko Praga, bez predviđenog šefa koji je na ko zna čiju sve inicijativu, kako se kasnije pokazalo apsolutno bez razloga, bio zadržan da ne krene na put. Osim mene, u delegaciji je bio naš istaknuti stručnjak sa fakulteta, inž. Vojin Popović, a jedno vreme i pravni stručnjak iz Inostranih poslova, Đorđe Nikolić. Ja sam, budući jedini iz našeg Komiteta, odgovarao za opšta i politička pitanja. Iz Praga smo nastavili put za Kopenhagen avionom, zajedno sa starim kolegom i prijateljem iz Čehoslovačkog radija Jožefom Urbanom, predratnim komunistom, izvrsnim pevačem, boemom i veseljakom (deset godina kasnije naišao sam na njega u Parizu kao na ambasadora Čehoslovačke). Nismo pojma imali da Urban drži u džepu »Rude Pravo« od tog jutra sa kompletnim tekstom Rezolucije i svim ostalim pride, i nije nam bilo jasno zašto je on, takav kakav je inače, tako potišten. Kad smo autobusom, sa aerodroma Kastrup, ulazili u grad, na glavnom trgu Kopenhagena ugledao sam ogromni pano sa fleš-vestima lista »Politiken«. Na njemu je pisalo samo: »Tito — nacionalist?«

Ništa nismo shvatili. Kupili smo »Politiken«. Iako nismo znali ni reči danski, polako su stvari postajale jasnije. Nekoliko međunarodnih izraza, poznata imena u tekstu, potpisi, dali su nam da naslutimo o čemu je reč. Kasnije u toku dana kupili smo i avoinsko izdanje pariskog »Imanitea«. Sadržinu našeg odgovora saznali smo tek nekoliko dana kasnije, kad smo dobili novine iz zemlje; naš se radio tamo nije čuo.

Drugom prilikom i drugim povodom pisaću o svemu onome što sam doživeo u tim trenucima, daleko od zemlje, sa telefonom i telegramom kao jedinom realnom vezom (u to vreme u Danskoj nismo imali ambasadu, pa čak ni konzulat). Ovde ću reći samo toliko da nas se tih prvih dana (konferencija se otegla do duboko u jesen) sovjetski i delegati ostalih socijalističkih zemalja uglavnom nisu tuđili; jedino je prestao da me poznaje izvesni Petru Kitu, direktor radio Tirane, koji je znao naš jezik i svaki čas bio kod nas u Beogradu, jer je u albanskom radiju sve rađeno i građeno uz našu pomoć. Izbegavali smo delikatne teme, ali smo na praktičnom poslu sarađivali, pa se čak i privatno viđali, i to ne samo sa starim prijateljima kao što su Bilig ili Urban, nego i sa Rusima Arbuzovim i Makarovim; bila je vrlo srdačna sad već davno pokojna Hela Vuolioki, poznata finska književnica, direktor finskog radija i jedan od veterana evropskog komunističkog pokreta.

Konferencija je još bila na samom početku, diskutovalo se o pitanjima procedure, kad je kao grom došla vest objavljena u listu »Land og Folk«, organu KP Danske. U toj se vesti tvrdilo da je jugoslovenski delegat (valjda — ja) glasao protiv prijema sovjetskih baltičkih republika i Moldavije na konferenciju i da je taj glas, s obzirom na potrebnu većinu, pretegao, te da ove republike neće biti predstavljene na konferenciji. Sledio je komentar o razbijačkoj, antisovjetskoj, antisocijalističkoj i tome slično politici izdajničke jugoslovenske klike. Preko TASS-a, i komunističke štampe, istočne i zapadne, ta vest je obletela svet i postala politički argument, prvi dokaz »antisovjetske« politike Jugoslavije na diplomatskom polju.

U pitanju je bila apsolutna laž. Konferencija je tek nekoliko dana posle toga stigla do te tačke dnevnog reda. Bila je to zlonamerna izmišljotina, politička intriga — odakle inspirisana ne znam ni danas, ali za nas jugoslovenske delegate krajnje neprijatna. Ja sam odmah jednim telefonskim razgovorom obavestio našu vladu o čemu je reč, a kilometarskim kablogramom i naš radio i štampu, dakle i našu javnost.

To, naravno, nije moglo biti sve. Otišao sam do predsednika konferencije, domaćina, šefa danske delegacije. Objasnio sam mu našu situaciju i stav naše vlade i delegacije. Rekao sam mu da će naša delegacija morati da napusti konferenciju ako se na njoj samoj stvar ne raspravi, ne osudi ova dezinformacija, i o tome efikasno ne obavesti danska i svetska javnost. On je potpuno prihvatio naš stav. Pod vanrednom tačkom dnevnog reda, idućeg dana, ja sam izneo naš zvanični protest koji je ušao među dokumente konferencije. Učinio sam to, namerno, na ruskom, i tako i tekst priložio. Predsednik je vrlo odlučno sa svog mesta, a i u ime danske delegacije, ovaj protest podržao i osudio pisanje danskog lista. Govorilo je nekoliko zapadnih delegata. Bratske delegacije su ćutale. Jedini je ustao Vilhelm Bilig. Odmereno, kako njemu i liči, ali čvrsto i odlučno, kako je na njega nalik, osudio je metod laži i dezinformacija kao nečasan. Dao je punu podršku protestu jugoslovenske delegacije.

Nekoliko dana kasnije, Bilig je morao da se vrati u Poljsku; od početka je nameravao da vođstvo delegacije prepusti svom zameniku čim glavni politički okršaji prođu. Oprostili smo se srdačno. Otada za njega nisam bio čuo ništa više, sve do posle promena u Poljskoj od 1956. Iz naše štampe sam saznao da je na čelu poljske nuklearne komisije. Sreli smo se samo jednom, u Hercegnovom, na način koji sam već opisao, kao stari prijatelji. Po prirodi stvari, meni je verovatno do njegovog prijateljstva više stalo, jasno je zašto.

* * *

Eto, druže Bilig, jedne male istorije, jedne epizode koja Vama možda nije bila ni najmanje važna, a koja je za mene značila kao malo šta u životu. Ne samo zato što ste mi pomogli u jednom trenutku kada to niko drugi, od prijatelja i kolega iz više zemalja, ili nije hteo ili nije mogao (pod ovim drugim mislim na zapadne delegate), a bio je to jedan od najtežih mojih trenutaka. Mislim da nikada ni pre ni kasnije nisam imao na plećima, i na obrazu, težu odgovornost. Velim, ne samo zato, nego i stoga što ste me uverili u časnost ljudi Vaše vrste, u spremnost takvih ljudi da stave na prvo mesto istinu. Siguran sam da niste znali šta će Vas čekati posle onoga što ste izgovorili. Siguran sam, znam to po držanju ostalih delegata iz »lagera«, da ste morali čak biti svesni rizika kojim se izlažete. Mogli ste, a da Vam niko ne zameri, da ćutite i Vi i da se zadovoljite dizanjem ruke kada je usvajan moj protest, kao i svi drugi. Ostaje mi samo jedan zaključak: hteli ste, svesno, da osudite laž, bez obzira na to što je ona služila tadašnjoj politici Vaše vlade i partije, prosto zato jer ne verujete u laž kao metod. To mi je bilo dovoljno da o Vama stvorim mišljenje koje imam, čak i da nije svih naših dugih razgovora na putu po Jugoslaviji, i svega što inače znam o Vama.

Ja ne znam da li ste vi danas cionist. Znam da ste uvek bili izvrstan Poljak, i da ste život posvetili Poljskoj, revoluciji i partiji, to jest socijalizmu. Poljski klerikalac valjda ne možete biti, kad ste već Jevrejin. Buržoaski liberal? Mislim da je to apsurdno. Osim ako ste poljsku atomsku nauku odveli u buržoasko-liberalne vode, a da ja to ne znam. Ili su Vas zavele knjige Brjusa i Kolakovskog?

Ali sve to je, ponovo, na terenu pretpostavki koje ničemu ne vode. Znam jedino da ste, pod nekom optužbom, pod nekom političkom kvalifikacijom po Vas nepovoljnom, smenjeni sa funkcije. I da mi je poznata, odbio bih da je prihvatim, pre no što bi me neko vrlo detaljno u nju uverio ozbiljnim argumentima i pre no što bih video da su protivargumenti slabiji. S obzirom na iskustvo sa optužbama protiv dvojice spomenutih, i drugih Vaših sunarodnika, a pogotovu znajući Vas, ja odbijam da verujem i u postojanje takvih argumenata.

Ne znam da li će, kada i kako do Vas doći sadržina ovog mog pisma. Voleo bih da dođe. Tada bi moj dug prema Vama, koji se teško može uopšte da oduži, bio namiren u većoj meri no što je podrazumeva činjenica da ovo pismo objavljujem. Jer ja ovo pismo pišem u prvom redu zbog Vas. I, naravno, zbog sebe.

Želim — ako mogu da dodam još jednu privatnu reč ovom pismu — da Vaš sin bude kao Vi.

Mnogo bih voleo da se još jednom, bilo kada sretnemo.

Srdačno Vaš,

Božidar Božović

Pismo humoriste iz Zagreba

Pajo KANIŽAJ

namjerno ZAPISANO

BEZ OBZIRA na neka pesimistička predviđanja — i u Zagreb je stiglo proljeće tačno prema kalendaru. Kao i u osnovnoškolskim domaćim zadaćnicama — dani postaju sve duži, a noći sve kraće, tako da noćobdija Gustav Krklec sve manje piše. Usprkos više nego lošoj situaciji u izdavačkim poduzećima (ili izdavačkoj situaciji) neki zagrebački književnici ipak su uspjeli objaviti knjige. U Beogradu i Sarajevu. Sava se nije razlijevala, ali je nekima i bez toga voda došla do grla.

U to i u takvo vrijeme nastale su ove namjerne bilješke, a mogle su nastati i u neko drugo vrijeme ili nevrijeme.

»Čestitka«

Iako je od Nove godine prošlo prilično vremena, zagrebačka izdavačka poduzeća još se dobro sjećaju novogodišnje »čestitke« koju im je uputilo Poduzeće PTT saobraćaja Zagreb. U toj »čestitci« pošta obavještava izdavače da je donesena odluka o ukidanju komercijalnog popusta, te su od sada pa nadalje sva izdavačka poduzeća dužna plaćati poštarinu za knjige u punom iznosu. Poduzeće PTT saobraćaja Zagreb jedina je podružnica u Jugoslaviji koja je ukinula komercijalni popust za otpremu knjiga! Prema ocjeni Udruženja izdavača i knjižara Jugoslavije ova će odluka povećati troškove u izdavačkim kućama u Zagrebu za oko 700.000 novih dinara godišnje. Kad se radi o knjizi, to je zaista velika svota.

Kako bi se ipak smanjili troškovi, neka poduzeća došla su na ideju da knjige otpremaju u slovenske Brežice i šalju ih preko pošte u Brežicama.

Tako gube i zagrebački izdavači i zagrebačka pošta! A možda bi i Poduzeću PTT saobraćaja Zagreb trebalo što prije poslati takozvanu bijelu knjigu! Naravno, preko Brežica.

Stara pjesma

U ovogodišnjem žiriju za šansone zagrebačkog festivala zabavne muzike bili su jedan bivši kompozitor, jedan dramaturg, jedan muzičar, jedan aranžer (srećom ipak ne aranžer izloga) i jedan džezist. Iako se radi o žiriju za šansone, u žiriju nije bilo ni jednog pjesnika!

Nije onda čudo što mnogi tvrde da se od odbijenih šansona moglo organizirati daleko kvalitetnije i privlačnije veče šansona nego što je bilo ono održano!

Smiješno o ozbiljnom

Nedavno je zagrebački televizijski studio startao sa humorističkom kolaž emisijom »Ozbiljno smiješni atelje« ili skraćeno »Osom« (»OSA«). U najavama ove emisije gotovo svi beogradski listovi pisali su da je to humoristički kolaž suvremenih zagrebačkih humorista i među te suvremene zagrebačke humoriste svi su uvrstili i hrvatskog književnika Vilima Korajca koji je umro još u prošlom stoljeću! Nešto bolje je prošao pjesnik Alojz Majetić koji je u nekim novinama postao Alojz Maletić, a u »Borbi« čak i Ajloz Maletić. Kako je Korajac umro pred zaista prilično vremena, nekako je shvatljivo da predstavnici sedme sile nisu čuli za njega, ali zaista je nevjerojatno da su čak dva zagrebačka ugledna lista donijela informaciju da će dvije šansone u »Osi« pjevati Krsto Hegedušić! Pitam se zar autori tih najava zaista nisu čuli za poznatog zagrebačkog pjevača šansona Hrvoja Hegedušića!!!

U zbor samo preko mrtvih

Zagrebačka pjevačica Nevenka Petković-Sobjeslavski, članica kazališta »Komedije«, izjavila je nedavno u »Vjesniku u srijedu«:

»Uostalom, znam jednu svoju kolegicu koja je još prije pet godina kandidirala za radio-zbor, pa su joj odgovorili: dok netko od članova radio-zbora ne umre, u radio-zboru nema mjesta!«

Evo još jednog razloga zašto umjetnost u Zagrebu umire i odumire!

Prolog »Prologa«

Uskoro će se pojaviti u Zagrebu kazališni časopis »Prolog« u izdanju Sveučilišnog odbora SSJ. Glavni i odgovorni urednik Ante Rumora i ostali članovi redakcije poslali su pozive za suradnju potencijalnim suradnicima. U prolegomeni kazališnom časopisu »Prolog« redakcija između ostalog piše:« U svakom broju »Prologa« objavit ćemo bar jednu dramu kojeg suvremenog, prvenstveno mladog ili u dramskoj književnosti neafirmiranog hrvatskog pisca, a ako bude mogućnosti i dvije«.

Dosad mladi dramski pisci u Zagrebu nisu imali prilike ni objaviti ni gledati svoje djelo na daskama koje uz život sve više svašta znače. Zahvaljujući »Prologu« oni najtalentiraniji odsad će ipak moći vidjeti svoje drame. Makar na papiru!

Nastavak na 9. strani

Jedna nova knjiga o Hegelu

Kritika Hegelove socijalne filosofije

U TEKUĆI ODNOS PREMA Hegelu i hegelovskoj tradiciji nedavno objavljena studija Ernsta Topitscha (Topiča) o Hegelovoj socijalnoj filosofiji (»Die Sozialphilosophie Hegels als Heilslehre und Herrschaftsideologie«, Luchterhand, Neuwied-Berlin, 1967) unosi izvesnu otrežnjavajuću notu. To otrežnjenje proističe iz naučnog, to znači, iz »vrednosno neutralnog« razmatranja Hegelovog učenja i tradicije iz koje je ono proisteklo, iz sistematskog razmatranja odnosa Hegelove socijalne filosofije prema prastarim mitskim motivima mišljenja vezanim za vrednosnu metafiziku. Ta kritička pozicija autora više nije tako izolovana u današnjoj nemačkoj filosofiji koja, ipak, u svom glavnom toku predstavlja »nastavak teologije drugim sredstvima«. Kritička pozicija autora proističe iz sopstvenog iskustva sa mitovima i ideologijama u našem vremenu i fundirana je na temeljnom istorijskom proučavanju motiva mitskog mišljenja i kritici Weltanschauunga.

Protiv apologetike

Kritički stav autora prema tradicionalnoj filosofiji i restaurativnim tendencijama u savremenoj filosofiji dolazi do izraza u njegovoj studiji o Hegelu, o kojoj je ovde reč, ali i u svim ranijim njegovim radovima (pre svega u njegovim glavnim delima »Ursprung und Ende der Metaphysik«, 1957. i Sozialphilosophie zwischen Wissenschaft und Ideologie«, 1963.). Autor konstatuje da se odnos prema Hegelu i hegelovskoj tradiciji u savremenoj (nemačkoj) filosofiji razvio u svojevrsnu apologetiku, čiji je cilj ne samo da sa Hegelove socijalne filosofije skine bilo kakvu »odgovornost« za zbivanja u Nemačkoj neposredno pre i za vreme Hitlerove vlasti, već i da Hegelovu filosofiju uopšte »oslobodi« od veze s prastarima tradicijama mitskog mišljenja. Cilj je ove studije, u sistematskom pogledu, da ukaže na mitsku pozadinu Hegelovog mišljenja i da osim toga raziasni ulogu hegelovske tradicije u pripremi i službi Trećeg Rajha (»Zadaci i predpostavke«, str. 7).

Ova studija može korisno poslužiti i našoj tekućoj diskusiji o Hegelu kao i našem odnosu prema hegelovskoj tradiciji, pa je zato ne treba prebrzo etiketirati kao »pozitivističku«. Treba razlikovati između metodičkog i metafizičkog pozitivizma (A. Diemer) i uvideti da nediferencirana kritika pozitivizma kojoj često nedostaje bilo kakvo istorijsko i socijalno opravdanje konačno nije ni logički opravdana. Osim toga Topitscheva kritika proističe iz dubokog poznavanja evropske duhovne prošlosti i iz samostalnog filološko-istorijskog istraživačkog rada, čiji se rezultati primenjuju na Hegelovu socijalnu filosofiju. U svojoj studiji o Hegelu Topitsch se potpuno saglašava sa rezultatima do kojih je došao Karl Löwith u proučavanju »smisla istorije« (»Weltgeschichte und Heilsgeschehen«, 1953). Njegov zaključak o ulozi hegelovske tradicije u prehitlerovsko i Hitlerovo doba u Nemačkoj saglašava se sa dragocenim svedočanstvom Fr. Meinecke-a, istoričara i filosofa istorije, savremenika i kritičara tih zbivanja. Baš u tom pogledu Topitscheva studija se direktno suprotstavlja literaturi o Hegelu koja se u nas uveliko prevodi, H. Marcusea (Markuze), J. Rittera (Ritera), E. Weila (Vajla), ne poričući vredne rezultate do kojih su ovi autori inače došli u proučavanju Hegela. Zbog svega toga treba uzeti u obzir osnovnu tezu koju Topitsch brani u svojoj obimnoj nevelikoj studiji o Hegelovoj socijalnoj filosofiji.

Mitska pozadina Hegelova učenja

Mada su po autoru »od velikog značaja i neosporne aktuelnosti«, dva pomenuta tematska kruga problema — mitska pozadina Hegelovog mišljenja i uloga hegelovske tradicije u pripremi i službi Trećeg Rajha — ostala su skoro nenačeta, istisnuta iz svesti i prećutana u inače veoma obimnoj i značajnoj literaturi o Hegelu. Zbog toga autor želi da objavljivanjem svoje studije pokrene na proučavanje baš tih izbegavanih i zanemarivanih tabu-tema u današnjoj (nemačkoj) filosofiji, da ukaže na stvarnu ulogu Hegelovog nasleđa u borbi protiv liberalne demokratije i Weimarske republike, u pripremanju i podržavanju totalitarne vlasti u Nemačkoj. Za razliku od onih koji tu vide samo zloupotrebu od strane pojedinaca ili samo »duhovno-istorijski nesrećni slučaj« i koji poriču pravo predstavnicima autoritarne i totalitarne vlasti da se pozivaju na Hegela, autor ove studije na temelju uverljivih dokumenata, polazeći od navedenih metodičkih pretpostavki dolazi do zaključka da se »nadovezujući na Hegelove ideje u Nemačkoj razvilo izričito autoritarno, antiliberalno i antidemokratsko učenje o vlasti koje se kao neprekinuta tradicija proteže kroz prošli vek, dobija u wilhelmovskoj epohi znatan uticaj i, konačno, igra ulogu koju ne smemo podcenjivati u pripremi i službi Hitlerovog režima« (str. 63). Međutim, ako bi ovakav zaključak potvrdila dalja i potpunija istraživanja, u što autor bez rezerve veruje, onda on ipak s pravom upozorava na to da zbog toga ne bi trebalo pasti u suprotni ekstrem i Hegelu bez daljeg diferenciranja pripisati krivicu zbog uspostavljanja nacional-socijalističke vlasti!

No problem odnosa Hegela i hegelovske tradicije prema Trećem Rajhu autor tretira samo kao poseban slučaj šire i načelnije problematike odnosa između Hegelove socijalne filosofije i tradicija socio-kosmičkih mitova o državi i ideologije vlasti, počev od arhaičnih visokih kultura na Orijentu, pa sve do novog veka i, u racionalizovanom obliku, sve do danas. Krajnji izvor tih drevnih i još uvek živih mitskih tvorevina, kao što je već rečeno, autor nalazi u vrednosnom tumačenju (kosmosa, društva, individuuma i saznanju) koje se služi analogijama i određenim model-predstavama. Iz svrhovito upravljenog delanja, iz planske čovekove aktivnosti u socijalnom životu, zatim iz čovekove želje da se oslobodi ili bar olakša pritisak realnosti koji oseća, pojavljuju se takvi mitski oblici mišljenja, čija je tradicija najduža i još uvek živa, koja u Hegelu dobija jednu od svojih »najimpozantnijih

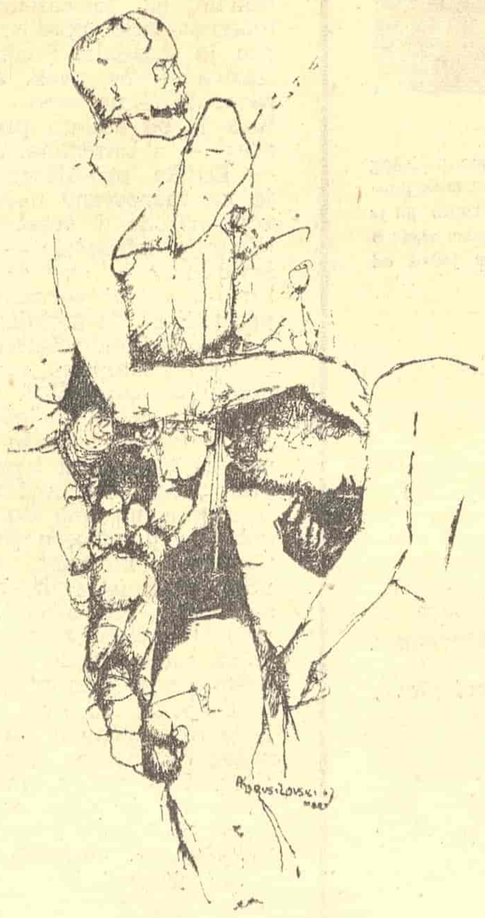

stilizacija«. »Hegelova filosofija predstavlja uopšte poslednji veliki pokušaj da se svet u njegovoj celokupnosti interpretira kao jedna po vrednosnim gledištima uređena celina koja obuhvata i u sebi sadrži istorijsko-društvenu stvarnost, iz čije se strukture takođe može dokučiti ‚smisao' te stvarnosti i ljudskog delanja u njoj« (str. 14).

Rezimirajući rezultate svog rada, koje sâm autor ne smatra definitivnim, pa ipak u suštini tačnim i zato dovoljnim da razbiju vladajuću f a b l e c o n v e n u e u pitanju o kome je reč, on piše da je »danas vreme da se oprostimo od apologetskih legendi i da odredimo mesto Hegelove socijalne filosofije u okviru tradicionalnih mitskih i metafizičkih ideologija vlasti i iz njih neposredno proisteklih tradicija autoritarnog shvatanja državne vlasti...« (str. 89).

Kritika ove kritike

Ovde ne želimo da pratimo hod celokupnog izlaganja, niti navodimo sve argumente i dokaze koje autor predlaže da bi odbranio svoju tezu, već se zadovoljavamo karakterizacijom njegove vodeće kritičke ideje, da bismo sa svoje strane postavili pitanje o vrednosti i dometu njegove metode, kao i o značaju rezultata do kojih je pomoću te metode došao.

Ova studija proističe iz iskreno nepomirljivog antiideološkog stava autora koji odlučno i zadivljujuće dosledno želi da se stvari jednom ne prosuđuju ni s leva ni s desna, nego onako kako stvarno stoje. Metodički ima u tome nečeg otrežnjujućeg, nečeg što zaista mora predstavljati, prema Hegelovoj reči, p o č e t a k n a u k e (Anfang der Wissenschaft), ali ne i kraj nauke i svu nauku. Metoda ovog autora i rezultati do kojih je pomoću nje došao mogu uneti izvesnu jasnoću i u našu diskusiju o Hegelu, jer nas eventualno mogu upozoriti na još uvek postojeću levu romantiku u interpretiranju Hegela. Ali naše odlučno pitanje glasi, šta se zaista može postići svođenjem novovekovnog i, uopšte, tradicionalnog evropskog filosofskog mišljenja na prastare motive vrednosne metafizike? Kakva pouka proističe iz saznanja da je savremena (nemačka) filosofija samo nastavak teologije drugim sredstvima? Da li to znači da je teološka suština dobila drugo ruho i da se ništa bitno nije promenilo, kao što to Topitsch smatra, ili to možda znači da su u negdašnjem teološkom mišljenju skrivene izvesne racionalne forme saznanja, čija se aktuelnost bitno vezuje za »druga sredstva« jednog drugog načina mišljenja?

Milan Damnjanović

Reklama za knjige

Prije odlaska na turneju po Sovjetskom Savezu pjevač zabavne muzike i jedan od rijetkih istinskih estradnih umjetnika kod nas Arsen Dedić izjavio je nekom novinaru:

»Ponio sam devetnaest knjiga koje sam želio a nisam stigao pročitati. A tako će mi i vrijeme brže prolaziti«.

Šteta što Arsen nije spomenuo i naslove knjiga koje je ponio sobom. Devetnaest knjiga dobilo bi mnogo novih čitalaca.

Humor na naslovnoj stranici

Iako »Vjesnik u srijedu« već dulje vremena nema humorističku stranicu, nedavno je uspio nasmijati do suza čitav Zagreb, i ne samo Zagreb! Kroz naslovnu stranicu bila je objavljena fotografija supruge Predsjednika Republike Jovanke Broz uz koju sjedi mali, bijeli psić. Ispod fotografije urednik je stavio potpis: »Na slici: supruga Predsjednika Republike za vrijeme razgovora s glavnim urednikom revije »Svijet« i pomoćnikom direktora NIP »Vjesnik«.

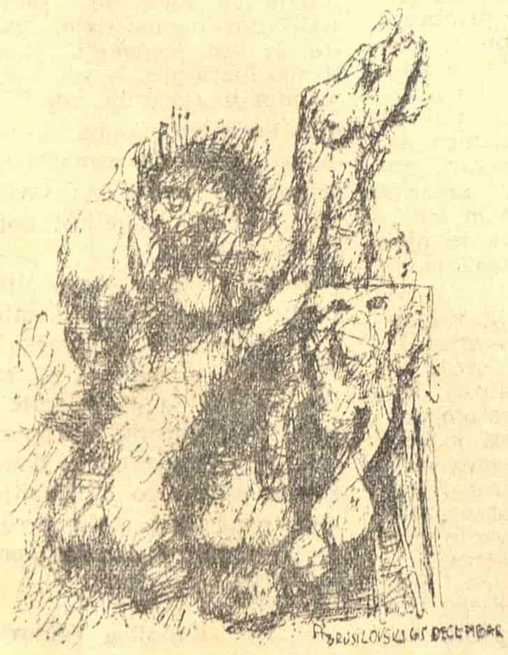

KOMENTAR

Zoran GLUŠČEVIĆ

Kultura i kabadahije

Istina o biblioteci »Književnost u školi«

U »VEČERNJIM NOVOSTIMA« od 28. januara ove godine saradnik tog lista Žarko Jovanović objavio je članak pod veoma bučnim naslovom: »Seča pisaca«! Čitav članak je bio sračunat na senzacionalno »otkriće« jednog tobože monstruoznog postupka. Niko manje nego dotični Jovanović smatrao se pobuđenim i ovlašćenim da u revolveraškom stilu, dobro poznatom iz njegovih» pozorišnih« paškvila u istom listu, »optuži« mene kao urednika biblioteke »K n j i ž e v n o s t u š k o l i« za »antikulturan gest« (kao da je sistematsko i stručno izdavanje školske lektire bilo kakav gest a ne proces!), za »varvarsko kasapljenje« živih i mrtvih pisaca, čija se dela u odlomcima objavljuju u pomenutoj biblioteci. Takvu praksu taj Jovanović, budući da se upustio u jednu stručnu oblast za koju nema ni znanja ni iskustva ni elementarnih informacija, usuđuje se da proglasi prevaziđenom, jer, zaboga, »slično su radili i američki izdavači, pa su prestali«.

Ovom svojom »informacijom« o američkim izdavačima i njihovim tobožnjim iskustvima, kao i tonom čitavog članka koji kipti od umišljene srdžbe i lažne brige za kulturu, pomenuti Jovanović, taj samozvani staratelj za sudbinu naših pisaca, hteo bi da ubedi neobaveštenog čitaoca da se nigde u kulturnom svetu ne izdaju odlomci iz celovitih dela nego samo integralni tekstovi, a da se to najmanje čini kad su u pitanju školska izdanja, jer, zaboga (tako »misli« dotični Jovanović koji se »razume« i u pedagogiju i još k tome i u dečju psihologiju!), to bi decu odvratilo od čitanja celih tekstova. Tako tvrdi, od redakcije »Večernjih novosti« ovlašćeni, dušebrižnik za pitanja naše kulture Žarko Jovanović.

A ja pitam tog Jovanovića, kao i njegovu redakciju, otkuda im smelosti da bez ikakvog poznavanja stvari, kao i bez ikakvog naučnog i stručno-pedagoškog uvida u problematiku školskih izdanja, javno blate napor i rezultat niza mladih stručnjaka i književnih kritičara koji su angažovani na ovoj biblioteci i koji u svom radu koriste i naša i strana iskustva stečena upravo u takvim izdavačkim poduhvatima? Jer ne treba biti mnogo upućen pa videti da ovakve edicije, u koje spada K n j i ž e v n o s t u š k o l i, predstavljaju sasvim prirodan i normalan oblik izdavačke delatnosti u svim kulturnim zemljama i da takva izdanja n i k o ni među piscima ni među pedagozima ni među naučnim radnicima ne smatra varvarskim nego neophodnim nastavno-pedagoškim sredstvom. U to će nas uveriti najobičnije navođenje naslova, imena pisaca i izdavačkih kuća poznatih u svetu po takvim edicijama.

U tu seriju spada poznata Larus-ova edicija »Larusovi klasici«, gde su, navodim samo jedan primer, prozna dela Alfreda de Misea data u odlomcima koji ukupno zauzimaju 81 stranicu, dok su izostavljeni delovi p r e p r i č a n i baš kao što je učinjeno i u biblioteci »K n j i ž e v n o s t u š k o l i«. Pa ipak, iako se ovakva izdanja obnavljaju svake godine u ogromnim tiražima, niko se u Francuskoj kulturnoj javnosti nije dosada požalio na štetnu ulogu i rđav pedagoški efekat ovakvog prezentovanja pisaca. Baš naprotiv! U književnoj kolekciji Lagarda i Mišara istim postupkom, tj. odlomcima i prepričavanjem izostavljenih delova odnosno čitavog integralnog teksta, predstavljeni su čitaocu: celokupan Marsel Prust, koji je napisao hiljade i hiljade stranica, sa svega — 35 stranica. Ali ni živi pisci nisu ništa »bolje« prošli: Sartr je sveden na svega — 8 stranica; Andre Malro na — 6; Kolet na — 7 stranica. Pa ipak, ni Sartr, ni Malro, ni Kolet nisu uskratili pravo antologičarima da sa ovako oskudnim brojem stranica predstave njihova obimna dela, čak i uprkos tvrđenju antologičara, iznesenom u predgovoru, da izabrane stranice, čak i u tako malom broju, dopuštaju ili čak i omogućuju svakom čitaocu da na osnovu njih donese sopstvenu ocenu pisca! Jedna od najautoritativnijih svetskih izdavačkih kuća, specijalizovanih za publikaciju univerzitetske i naučne literature, »Oksford Junivesiti Pres« ima veoma bogatu biblioteku stvorenu doslovno baš na ovakvim principima, a namenjenu studentima. U toj biblioteci daju se u odlomcima, po istom sistemu, čak i dramski pisci, pa je Šekspirova »Zimska bajka« data u odlomcima na svega — 18 stranica, dok je »Julije Cezar« sveden na — 9 stranica, a da ipak nijedan šekspirolog u Engleskoj nije digao glas protiv tog »varvarstva«. Dikensov »David Koperfild« zastupljen je sa — 13 stranica; Sviftova »Gulliverova putovanja« sa 7 stranica; »Ostrvo s blagom« R. L. Stivensona sa — 14 stranica. Da li treba samo u ovoj seriji nabrojati sve »unakažene« pisce? Kako to da se u Engleskoj niko ne »seti« da ih uzme u odbranu?

Sve to ipak ne smeta dotičnom Jovanoviću da apeluje na naše žive pisce da ne dozvole ovakvo »kasapljenje« svojih tekstova. Da li su pri tom, on i redakcija koja mu široko ustupa svoje stupce svesni besmislice i gluposti, zlonamernosti i nedostatka elementarne kulture što ih sadrže ovakvi zahtevi? I zašto onda redakcija »Večernjih novosti« ne bude dosledna pa ne uputi sličan apel p e s n i k u Ezri Paundu koji je s â m s e b e s k r a t i o, s a ž e o i svoje pesme dao u o d l o m c i m a za izdavačku kuću »Fejbr end Fejbr«, u Londonu? Zašto »Večernje novosti« ne nađu nekog da izvrši napad na T. S. Eliota zato zato što je četiri prozna dela Džemsa Džojsa, među njima i »Ulisa«, istim postupkom sveo na svega — 134 stranice?! Zašto glavni urednik »Novosti« Slobodan Glumac ne optuži francuskog izdavača »Pjera Segersa«, zato što je celokupno prozno i pesničko delo Alfreda de Vinjija dao u odlomcima na svega — 90 stranica; zato što je Getea, koji je napisao preko stotinu knjiga, sveo na — 95 stranica, i u okviru tog broja stranica predstavio njegovo pesničko i prozno delo; zato što je celokupnog Dantea sveo na — 67 stranica? Dopuštam da sve to i još mnogo više od ovoga što je pomenuto »kulturni« drugari iz »Večernjih novosti« jednostavno n e z n a j u. Ko će da prati svetsku izdavačku delatnost? Nije to baš tako laka i bezazlena stvar kao napisati revolveraški članak! Ali kad sve to ne znaju, kako se usuđuju da puštaju razne člankopisce da čitaocima bacaju prašinu u oči, da se ponašaju kao sveznajući i gnevno zabrinuti staratelji naše kulture i literature? Ako ne znaju šta se događa u ostalom svetu, zar im se smelo desiti da ne znaju da su pisci štampani u odlomcima kod nas i pre serije »KNJIŽEVNOST U ŠKOLI« izdavačkog zavoda »Jugoslavija«? Da li ti sveznajući novinari i urednici iz »Večernjih novosti« znaju da su 1933. godine štampani odlomci iz celokupnog dela Bogdana Popovića pod naslovom »Misli i refleksije« i da je na 92 stranice malog formata predstavljeno njegovo celokupno estetičko i esejističko delo? I to sa njegovom potpunom saglasnošću i obrazloženjem kako se i zašto književna dela mogu predstavljati u odlomcima? Da li znaju da je ovaj naš estetičar, koji je uz to bio i vrstan književni pedagog, sledećim rečima obrazložio postupak fragmentarnog predstavljanja integralnih književnih tekstova:

> U hrpi knjiga, u hrpi malih i velikih knjiga, malih i velikih i obimom i sadržinom, čoveku bi bilo ušteđeno i mnogo vremena i mnogo truda kad bi uza svaku knjigu bio odmah, i zasebno, objavljen i kratak izvod iz nje, tako da, ako ste uzalud čitali izvod iz rđave knjige, niste izgubili onoliko vremena koliko bi iziskivalo čitanje knjige; a ako ste iz izvoda videli da je delo dostojno pažnje, možete se slobodno baciti na čitanje obimnog dela, i bez štete pročitati ga do kraja.

Dakle, svakom pametnom je jasno da se izvodi i fragmenti sačinjavaju ne da zamene potrebu da se čita integralni tekst nego, naprotiv, da čitaoca podstaknu na čitanje celog dela.

U izdanju »Prosvete«, u biblioteci »Putevi«, Eli Finci je 1953. godine predstavio c e l o g Marsela Prusta na — 110 stranica. Možda je to za egzekutore kulture iz »Večernjih novosti« suviše daleka godina da bi je se setili. Ali zašto su onda prećutali činjenicu da je izdavačko preduzeće »Mlado pokolenje« iz Beograda objavilo 1966. godine, dakle svega jednu godinu pre pojave biblioteke KNJIŽEVNOST U ŠKOLI, jednu seriju pod nazivom »ŠKOLSKA LEKTIRA«, koja je uređena po istim principima po kojima se uređuje i »KNJIŽEVNOST U ŠKOLI«, pa je roman Dobrice Ćosića »Daleko je sunce« sveden na fragmente od ukupno 21 stranice, a ostatak p r e p r i č a n; »Gorski vijenac« dat u izvodima na — 21 stranici; »Seljačka buna« Augusta Šenoe na — 26 stranica; Nušićeva »Autobiografija« na — 11 stranica; »Sumnjivo lice« — 15 stranica; »Kako se kalio čelik« — 22 stranice; »Detinjstvo« Maksima Gorkog — 23 stranice itd. itd.?

To skraćivanje ili, rečnikom Žarka Jovanovića i »Večernjih novosti«, to »kasapljenje« i ta »vulgarizovanja« izvršili su profesori i docenti Beogradskog univerziteta, stručnjaci za jugoslovensku i svetsku književnost, u svojstvu urednika i priređivača: dr Dimitrije Vučenov, dr Dragan Nedeljković, dr Vaso Milinčević, dr Slobodan Marković i dr Tode Čolak. Pitam redakciju »Večernjih novosti« i njenog glavnog urednika zašto nisu alarmirali našu javnost kad se odigrao taj veličanstveni primer »seče pisaca« izveden tako neumitno od strane univerzitetskih stručnjaka? Koliko je spojivo sa profesionalnim novinarskim moralom da se jedan isti postupak kad ga čini jedan izdavač jednostavno p r e ć u t i, a kad ga ponovi drugi izdavač da se smesta napadne pasjim rečnikom pustahijske bezobzirnosti, neznalaštva i primitivnosti? Ako je potpisani Žarko Jovanović znao za sve činjenice o bibliotekama koje objavljuju književne fragmente, kako je smeo da ih prećuti i da namesto toga samo ubaci lažnu informaciju kako su to nekad činili jedino američki izdavači pa su i oni sa tim »prestali«? Ako nije znao za sve to, otkuda mu drskost da snagatorski i apodiktički piše o stvarima koje ne zna? Znaju li i on i redakcija »Večernjih novosti« da naši listovi, uključujući i »Večernje novosti«, nisu ničija privatna prćija namenjena primitivnim ispadima nego instrument javnog mnenja koji snosi odgovornost, kao glasilo javnosti, za sve sa čim izlazi pred javnost?

LIRIKA U PREVODU

Adam Mickijevič

Adam Mickijevič (1798—1855) uz Juliuša Slovackog naznačajnije je ime poljskog romantizma. Pesnik, dramski pisac i esejist. Mickijevič je bio jedan od onih poljskih intelektualaca koji su se radikalno suprotstavljali ruskom carizmu, pa je zbog toga dobar deo svog života proveo u emigraciji. Odluka poljske vlade o skidanju sa scene njegovog pozorišnog komada »Zadušnice« bila je jedan od povoda poslednjim nemirima u Poljskoj.

Akermanske stepe

Zaplovih pučinom suvog okeana,
U zelenilo tonu kola i kao barka plove;
Po valu šumnih livada, kroz cveće kao kroz more,
I pokraj koralnih ostrva burjana.

Već smrkava se, ni traga humci ni stazi,
Po nebu tražim gde mi zvezda vodilja planu;
Tamo daleko blista oblak? tamo zornjača izlazi?
To blista Dnjepar, to kula svetilja sjaji u Akermanu.

Stanimo! — kako je tiho! čujem da ždralovi plove,
Ne bi ih dogledale ni oči sokolove;
Čujem, leptir se lagan tiho na travi klati,

Tu zmija glatkim prsima dotiče tanke vlati,
I s pažnjom naprežem uho usred tišine ove
Da čujem glas iz Litve. — Hajdemo, niko ne zove!

Oda mladosti

Bez srca, bez duha, to je mrtvih svet;
Mladosti, krila mi daj;
Da iznad mrtvog sveta uzletim
U obmana i snova raj:
Tamo gde čuda stvara zanos sveti,
Tamo gde novi uzbudi me cvet,
I nada, puna zlatnih slika, svetli.

Nek onaj kog starost na pleća položi,
Pognuvši zemlji izbrazdano čelo,
Vidi toliko sveta kol'ko može
Videti oko skoro oslepelo.

Mladosti! Leti u prostranstvo
I kao sunce oštrim okom
Ti prožmi celo čovečanstvo
Svuda po svetu širokom.

Pogledaj dole! Tu kriju magla i memla
Beskraj poplavljen lenjosti mutljagom:
To je zemlja!
Gle kako se iz njenih smradnih voda
Gmuzavac-ljuskar podigo i hoda;
On je i mornar, i brod s burnim tragom;
I dok sićušnije gmizavce proganja
On se čas diže, čas na dno potanja:
Nit može talas uza nj, nit on uz talas i penu;
I razbi se ko mehur o izbočenu stenu;
Niko ga nije znao, pa ne zna ni da ga nema;
Svud sebičnosti neman!

Mladosti! Život sladak ti je samo
Kad se od života drugih ne odvoji;
Nebeska srca radost će pomamno
Opiti, tek zlatna nit kada ih spoji.

Složno, mladi prijatelji!...
Svak celom svetu sreću želi!
Snažni u slozi, u pomami mudri,
Složno, mladi prijatelji!...
Srećan je onaj što krvavê glavê
Pade i žrtvom pomože da ljudi
Preko njega uđu u gradove slave.
Složno, mladi prijatelji!...
Iako put je strm i prepun drača,
Sa silom i nemoć ulaz nek zagradi:
Silu nek sila odbije još jača,
Svladajmo nemoć još kada smo mladi!

Onaj što glavu ko dete otkinu
Hidri, taj zadavi snažne Kentaure,
Istrže žrtvu iz paklene bure,
I po lovorike u nebo se vinu.

Dosegni tamo gde vid ne dostiže.
Lomi i ono što ni um ne lomi:
Mladosti! Krilo orlovsko te diže,
Tvoja ruka može kao grom da zgromi.

Hej! jedan smo drugom ruku rukom stisli!
Samo jednom vezom zemlju okružimo,
U jednu žižu skupimo sve misli,
Duhove u jednoj žiži udružimo!
Zemljo, pokreni se iz staroga sveta!
Gonićemo te tim putem žestoko,
Dok se, ne zbacivši taj plesnivi oklop,
Ne setiš opet svojih mladih leta.

Pa ko što u kraju haosa i noći,
Gde gnevne stihije bes i borba žari,
Jednim »Nek bude!« silne božje moći
Iz temelja nasta svet vidljivih stvari;
Dunuše vetrovi, potekoše vode,
Sinuše zvezde na nebeskom svodu —

A u zemlji ljudi još je tmina gluha;
Stihije strasti još se u njoj bore;
Al vatre ljubavi počinju da gore,
Iz haosa će izaći vlada duha:
Mladost na svojim grudima je steže,
Vezom je večnom prijateljstvo veže.

Puca led samoživosti i zlobe,
I predrasuda svetla se gase...
Zdravo da si, zoro slobode,
Sa suncem što će da nas spase.

Preveli Marija Stojiljković i Ljubomir Simović

IZLOG ČASOPISA

TAGEBUCH

Literatura između Istoka i Zapada

LITERATURA je najartikuliranija među svim umetnostima, na Zapadu i Istoku, na Severu i Jugu, — kaže Ernest Fišer u napisu štampanom u austrijskom mesečniku »Tagebuch« — i nastavlja: literatura ne može sasvim da formalizira, dematerijalizuje predmet kojim je ovladala. Predmet je izaziva — ne uvek, ali ponajčešće — na otpor. Literatura je od stoleća prosvećenosti — s izuzecima, dakako — kritika postojećega. Ona je na raznovrsne načine savest naroda i svest epohe. »To nije definicija« — naglašava Fišer — »jer se literatura u svojoj permanentnoj promeni ne da definisati.«

U periodima relativne stabilnosti postupnim razvojem dominira sadašnjost. U našem veku jedva da još postoji sadašnjost, gužvaju se samo još budućnost i prošlost. tabliranoga; ali ovoj negaciji sebe same, ono što je već nehotice postalo, a još nije uobličeno, horizont mogućnog, veličanstvenih i katastrofalnih mogućnosti. Literatura ukoliko je relevantna, jedva može, dakle, da bude nešto drugo sem negacije etabliranoga; ali ovoj negaciji je imanentno naslućivanje nečeg drugog, punijeg, bogatijeg, kao nečeg mogućnog. Negirajući današnje stanje, ona pretpostavlja da bi moglo biti drugačije. U totalnoj negaciji, kao u »Kraju partije« Samjuela Beketa, ovo drugo stanje, ovaj neizumrli svet koji se ne raspada u crnkastoj prašini, ne podrazumeva se kao nešto zamislivo. Izgleda kao da se sve zgrušalo u poretke i sisteme; ne pomiriti se s tim stanjem stvari, otvoriti vrata u budućnost, makar i sasvim uska, bez galame i propagande, čini se kao da literatura sve više i više priznaje za jedan od svojih bitnih zadataka — kako na Zapadu tako i na Istoku.

Veštački podignute zidove vredi porušiti. Literatura je pre svega više nego ideologija; a drugo, ona se ne može seći na komade kao glista, pa posle posmatrati nezavisni nastavak života odeljenih delova. Ima nacionalnih osobenosti, tradicija, preliva; postoje različiti društveni sistemi i unutar tih sistema svakovrsne nijanse; ima ideoloških suprotnosti itd. — ali odlučujuća je egzistencija jedne svetske literature. Svaki pokušaj da se literatura jedne zemlje ili jednog društvenog sistema izdvoji i odseče od svetske literature ima za posledicu pustošenje, zakržljavanje. Treba se probiti iz svakog provincijalizma — piše Ernest Fišer. U tome je poslednjih godina, na primer, začuđujuće uspehe postigla češka literatura, film i teatar, filozofija i sociologija Čehoslovačke, i zato su opravdanom samosvešću češki pisci Kundera, Kohout, Vazulik, Lem i mnogi drugi na svome kongresu govorili o tome fenomenu i tražili njegovo priznanje i obezbeđenje. Još u prvoj Čehoslovačkoj Republici veliki pesnik František Halas je Pariz i Moskvu nazvao »dvema dojkama Evrope« i tvrdio da će čehoslovačka literatura uspevati samo ako se hrani iz obe dojke. I upravo je tako — kaže Fišer — jer se ni Zapad ne može odreći pisaca kakvi su Deri, Solženjicin, Voznesenski, Kundera, Novomeski — da se spomenu samo neki — kao što se ni Istok ne može lišiti pisaca kakvi su Aragon, Sartr, Fokner, O'Kejsi, Direnmat, Friš, Gras, Vajs — i opet da se spomenu samo pojedini.

Aleksandar Đ. Popović

LA PENSÉE

O strukturalizmu, Aragonovom divnom snu...

O STRUKTURALIZMU sve više je riječi. U Francuskoj posebno. O njemu pišu, raspravljaju, polemiziraju konzervativni i progresivni mislioci, njegovi protagonisti i protivnici. Interpretiraju njegovu suštinu, opovrgavaju njegove postavke i funkciju, među ostalim odgovaraju na neka bitna pitanja: da li je strukturalizam uopće pokret ili škola (Bart), pomodni pokret salonske intelektualne elite ili posljednja tvrđava buržoazije (Sartr).

Prisutan u savremenoj francuskoj filozofskoj, naučnoj, kritičnoj misli, strukturalizam nije ni škola ni pokret, tvrdi A. Bart, i dodaje: barem još nije jer većina autora na koje se obično odnosi ta riječ nikako se ne osjeća među sobom povezana zajedničkom doktrinom ili borbom. U toliko je značajnije da je strukturalizmu posvećen cijeli decembarski broj časopisa »La Pensée«, borbene marksističke revije modernog racionalizma koju su 1939. pokrenuli Pol Lanževen i Žorž Konjo. I da se istoj tematici vraća najnoviji, 137. broj, s raspravama — diskusijama o filozofskom djelu, »Riječima i stvarima« Mišela Fukoa, jednog od glavnih teoretičara strukturalizma. O ovom njegovom radu (»Les mots et les choses«) iznijeli su svoje mišljenje poznavaoci ne samo studiozno pisane »Historije ludila u klasičnoj epohi« i »Riječi i stvari« već i samog strukturalizma — B. Balan, Ž. Dilak, G. Marši, J. — P. Pontis, Ž. Prust, Ž. Stefanini i E. Verlej. Na tu tematiku nadovezuje se u izvjesnom smislu i napis »Strukturalisti, shvaćanje strukture i estetike filma« u kome Ž. — A. Bize govori o filmskoj umjetnosti i njenim strukturama.

Uz ostale priloge vrijedno i istaknuti razmatranja Š. Aroša o nedavno objavljenom Aragonovom divnom snu, romanu »Blanš ili zaborav«, njegovom zanosu za koji on jednostavno kaže: »Pitaju me... tko je Blanš? Otkud dolazi ta Blanš? No, naprosto, ako uzmemo ime, vidjet ćemo da gotovo u svim mojim knjigama postoji žena koja se zove Blanš. Ovdje je na prvom mjestu...« Aroš navodi da je ovo novo Aragonovo djelo, novo ne samo u doslovnom značenju riječi, izazvalo živo uzbuđenje u javnosti i štampi. Ne zbog toga što ga je napisao stvaralac, u isto vrijeme pjesnik, kritičar, esejist, filozof, livngvist, već romansijer koji je cijelog života, u dubini svog srca, smatrao sam sebe lingvistom, kome roman nije autobiografija koja nastaje iz sjećanja, za koga je imaginarno čudesno područje zaborava... Stvarno i imaginarno koje se u romanu ograničava na razdoblje od septembra 1965. do oktobra 1966. godine, ali koje problematski prelazi sva vremenska ograničenja svojim poetskim kazivanjima sumnji, principa života, planetske tragedije »semantike bola«, neiskazanog u velikom piscu.

Pored informativnih prikaza novijih djela iz književnosti, lingvistike, historije, biologije, televizije i filma, u dvomjesečniku »La Pensée« M. Corni piše o urbanizmu, a Žan Mejno, univerzitetski profesor u Montrealu i izvrsni analitičar takozvanih presionih grupa objavljuje dio svoje studije »Rušenje demokracije u Grčkoj«, rad koji zaslužuje više pažnje nego što bi se moglo pretpostaviti.

Mile Joka

LA BATTANA

Nezavisni film i film producentskih grupa

PROBLEMI nezavisnog filma u Italiji i producentskih filmskih grupa u Jugoslaviji, osnovna su tema 14. broja časopisa »La battana«. Napisi Mina Arđentjerija, Gvida Aristarka, Tulija Kezića i Tina Ranijerija o nezavisnom filmu u Italiji i Žike Bogdanovića, Fadila Hadžića i Dejana Kosanovića o jugoslovenskim producentskim grupama ukazuju da, i pored velikih razlika u uslovima italijanskog i jugoslovenskog filmskog stvaranja postoji izvesna zajednička težnja da se, oslobađanjem od uticaja faktora koji su strani filmu i umetnosti uopšte, dođe do najveće moguće slobode umetničkog rada što bi uslovilo i pun procvat filmske umetnosti. Jugoslovenski učesnici u ovoj, da je tako nazovemo, anketi, naglašavaju da je stvaranje producentskih grupa u mnogome eliminisalo mogućnosti birokratsko-etatističkog uplitanja u stvaralački rad u jugoslovenskoj filmskoj umetnosti i da je ta umetnost kroz afirmaciju samoupravnih vrednosti društva, prvi put u ovih poslednjih nekoliko godina uspela da stvori dela trajne vrednosti koja predstavljaju značajan doprinos filmu. Reč je o onoj struji koju Bogdanović, na primer, naziva »novim« a ponekad »autentičnim« jugoslovenskim filmom koji »izražava najveće umetničke težnje, a isto tako i težnje ka najvećoj mogućoj nezavisnosti umetnika«. Pred stavnici te struje po Bogdanoviću su Petrović, Pavlović, Đorđević i Makavejev.

Italijanska situacija u mnogome je različita od jugoslovenske. Italijanski nezavisni film, kako to iznosi Arđentjeri, proživeo je svoje zlatno doba neposredno posle drugog svetskog rata kada je na zanatskoj osnovi ostvario najbolja dela u čitavoj istoriji italijanskog filma kao što su film »Zemlja drhti« Lukina Viskontija, De Sikini filmovi »Čistači cipela«, »Kradljivci bicikla« i »Umberto D« i Roselinijevi filmovi »Paiza« i »Nemačka godine nula«. Docnije su, međutim, preovladale industrijske strukture i italijanski film je konačno potpao pod uticaj velikih distributerskih kompanija povezanih sa američkim kapitalom, koje trendove italijanskog filma usmeravaju često u neželjenom pravcu. I pored toga, u sedmogodišnjem periodu od 1960-1967. godine nezavisni film u Italiji stvorio je nekoliko vrhunskih dela kao što su, između ostalih, film »Subverzivni« braće Tavijani, De Setin film »Banditi sa Orgozola«, »Alžirska bitka« Đila Pontekorva i »Jedna milanska priča« Eripranda Viskontija.

Ne možemo a da se sa nekoliko reči ne osvrnemo i na napis Gvida Aristarka koji nosi naslov »Proživeti sve protivrečnosti« u kojem ovaj nesumnjivo najznačajniji savremeni italijanski filmski kritičar i estetičar pokušava da suštinski analizira pojam nezavisnosti filmskog stvaranja u uslovima ograničavanja slobode delanja koji se sreću u filmskoj umetnosti. Dok, po Aristarku, mladi reditelji u Italiji veoma brzo prelaze sa verbalnog antikonformizma na služenje interesima producentskih kuća i na društveni konformizam (slučaj Marka Belokija), dotle se i na Istoku »otapanje« u poslestaljinističkoj eri još uvek prikazuje više kroz simbole nego kroz ličnosti. Na kraju Aristarko iznosi izvesne postavke italijanskog reditelja Orsinija iz grupe nezavisnih, u kojima se tvrdi da »proživeti sve protivrečnosti ideološkog istraživanja znači proživeti i sve protivrečnosti filmskog stvaranja u jednoj igri koja je prividno apsurdna, ali koja nikada nije sama sebi cilj, nikada nije prazna igra ogledala toliko draga neoavangardističkim pokretima«.

Srđan Musić

SOVREMENOST

Jedna nova priča o priči

UKOLIKO književni časopisi imaju individualnu fizionomiju, lik skopske »Sovremenosti« dao bi se okarakterisati negovanjem i potvrđivanjem originalne makedonske kreacije, ali, takođe, i nastojanjem da se ta kreacija zbliži sa sa literaturama ostalih jugoslovenskih naroda, pa i sa svetskom literaturom. S obzirom na ovo nastojanje, skopski časopis zaslužuje pažnju pisaca i čitalaca van makedonske jezičke oblasti. U martovskom broju, takvu pažnju pobuđuje, naročito, odgovor Eriha Koša na jednu anketu o položaju pripovetke.

Odgovarajući na pitanja ankete. Koš upoređuje stanje naše pripovetke sa situacijom toga književnog roda u svetu. Poput Bogdana Popovića koji je Njegoševu poeziju i pripovetke Laze Lazarevića označio kao vrhove naše umetničke reči, Koš izjavljuje da je pripovetka bila najčešći, a donedavno i reprezentativan, oblik proznoga stvaralaštva u nas. U motivaciji navedene izjave, on konstatuje da su tom prosperitetu pripovetke pogodovale upravo naše istorijske nepogodnosti, naime »opšta razdrobljenost i usitnjenost naših prilika« tokom istorije. U takvim prilikama, ovaj književni rod mogao se obrađivati više i lakše no roman. Iako se naša pripovetka nahodi u posebnom položaju, njen problem je isto tako aktuelan kaogod i u čitavom svetu. Ovu opštu aktuelnost pokazuje činjenica da Koš odgovara, u stvari, na pitanja liberalnog američkog časopisa »Kenyon Review«. (»Sovremenost« je njegove odgovore prenela iz ovoga časopisa).

Košov odgovor je zanimljiv ne samo zbog svoje aktuelnosti, već i zbog svoje jezgrovitosti i duhovitosti, koja ga čini nekom vrstom priče o priči. Sam Koš je pripovedač, pa ova njegova »priča o priči« znači, stoga, jedno interesantno samosaznanje i samoprocenjivanje pripovedačkog stvaralaštva.

Objašnjavajući položaj pripovetke, naš pripovedač dovodi ga u vezu sa opštim stanjem privrede i kulture. Nasuprot industrijalizovanoj tržišnoj ekonomiji, proizvođač u našoj privredi mogao je, umnogome, raditi shodno svojim stvaralačkim potrebama, donekle nezavisno od tržišta. Sem toga, u našoj kulturi duže se sačuvao uticaj mitskog duha, u čijoj atmosferi »svaki, pa i beznačajan ljudski akt dobija važno suštinsko značenje«, tako da se svaki ovakav akt smatra dostojnim da bude tema pripovedanja. Ukratko, ekonomsko-kulturne osobenosti pomagale su cvetanju pripovetke, pa i njenom prvenstvu. Kasnije, to prvenstvo i cvetanje bilo je pogođeno uticajem strane književnosti, koja je favorizovala roman na uštrb novele.

Izloženo objašnjenje baca noviju svetlost na neke društveno-kulturne osnove i estetske karakteristike pripovedačkoga žanra. Posmatrajući ove karakteristike iz vlastitog ugla, Koš uočava i podvlači sledeću distinkciju: »Zaista, — kaže on, — pripovedanje i pripovetka nisu isto, i ono prvo ne zamenjuje ovo drugo«. Pripovetka, naime, bila bi veštački i umetnički isečak kontinuelnog pripovedanja, okarakterisanog »neograničenim trajanjem«. Sadašnju relativnu stagnaciju pripovetke Koš stavlja na teret ne samo spoljnjim okolnostima, kao što je već pomenuti uticaj strane literature, — već i pojedinim unutarnjim, specifičnim karakteristikama žanra: mnogo češće no romansijer, pripovedač mora da »savlađuje početnu inerciju«, koja otežava pisanje.

Košov odgovor daje dijagnozu o sadašnjem stanju naše pripovetke. Čitalačka i ljudska radoznalost, međutim, sklona je da očekuje i neku konkretniju »prognozu«. Ako Košova izjava donekle izneveruje to očekivanje, ona nam ipak zato pruža jednu istinitu i aktuelnu »priču o priči«.

Radojica Tautović

Dragan KOLUNDŽIJA

Poziv

1.

LOBANJE NA KRAJU SVETA
I NA POČETKU MOGA SRCA
VI STE RUŽE KOJE SE JAVE
U SEĆANJU
UVEK POSLE KIŠE U NOĆI
I POZIVA U DANU.

2.

(lobanja pesnika)

Ona bi nešto da kaže Gori čarnoj
Zemlji teškoj
Ali nema ni reči
Ni grla ona nema
Noć da odbije
Dan da dozove
U sebe izjedenu
U sebe ostavljenu
Pod planinom
Čuja su stabla vukovi.

Ona bi nešto da poljubi
(Travu uprkos prijateljima
Kamen uprkos kiši
Devojku uprkos gradu
Suton uprkos konjaniku
Zlato uprkos domu
Vremne uprkos kralju)
Ali usana nema
Belih usana od lista pene.

Otvorite knjigu i naći ćete
Njenu jedinu misao ljubavi.

3.

(lobanja žeteoca)

Ne laj ponoćna travo.

Ako je zmija
Ona je satkana od zvezda.

Ako je rosa
Ona je pala na krv žita.

Ako je lobanja
Ona je suncu oči poklonila.

4.

(lobanja deteta)

Ona nema oči od ponoći
O projo koja si je othranila
Zelena projo u proleće pokošena.

Kad šuma dobije bobice jagodnje
Zgnječeni će osmeh izrasti u mladicu lica.

5.

(lobanja čobanina)

Za njom se u ratu
Dizala prašina kao za stadom.

Probuditi je neće više ni zlatno zvono.

6.

(noć)

Iglo pala u travu
Noći u glavu
Otiče mleko čela
Niz padine niz planine
Otiče nebo moje

Perje golubije
Samo šuma iznad lobanje
Samo šuma
Samo Kozara.

7.

(dan)

Izliven u čaše satova
Dan se ovaj hladi
Sve dok ne postane
Potonulo zrno mraka
Sve dok ne postane
Ljubavnik lobanje.

Poznajem 85 anđela

Poznajem 85 anđela.

Malo bolje otvorite oči
I videćete ih i vi pesnici.

Čitaju jednu knjižurinu
Godina i gladi.

Stare kad im spomenete vodu
I umiru kad im pokažete svoje ponedeljnike.

Poznajem 85 anđela.

Srce, a koga ćemo sutra poznavati.

Jedan grob i jednu maramu.

Ruža naših

Ne mogu da ćutim.
Pamtim telo
Okupano gromovima.

Kozara je
Pustila suzu
I sestra.

Pamtim poljupce,
Krugove na vodi,
Mili druže.

Dan je imao
Dušu pomrčine.

Ne mogu pticu,
Osmeh na licu,
Zadržati.

Pamtim zimu.
Dugu bolest
I zlatan leš.

Dve noći
Jedne noći
U stablu oca.

Dva jutra
Jednog jutra
U zrnu majke.

Lepe moje oči,
Ne videle više
Smrt u krađi.

Pamtim ružu naših
Koju, u proleće,
Prolece odozdo šalje.

Stihovi za spomenik

Oni leže pomešani sa zemljom,
Pomešani sa vetrom, pomešani
Sa istorijom. Vetar je ovde sada
Jedini sused i kiša jedina muzika.

Ovo mesto smo preselili u svoje srce
I čuvali uspomenu.

Posveta

Onima koji su svoje oči,
Uz strašan krik, dali pticama
I u crvene pećine lobanje
Odmah pustili mračne životinje.

Onima koji su more
I rane drugova
Osmatrali kroz dogled
ljubavi
Kroz svoje srce.

Onima koji su, ne gubeći nadu,
Ne gubeći ljupke ambicije,
Smelo prekoračili prag života
I sigurno ušli u smrt.

Onima na koje mislimo
Kad vidimo ružu,
Ljubavnika sa srcem u zemlji,
Kako se vetrovima udvara.

Onima kojima neće podvaliti istorija
Onima ispod nas, za dva sprata niže
Onima nad kojima oblaci pišu tragedije
Otvorite ruže i dvorišta.

April je jedini mesec godine.

PRIČA »KNJIŽEVNIH NOVINA«

leto

Elvira RAJKOVIĆ

FMIL JE JEDINI normalan čovek u našoj familiji. To nema nikakve važnosti, niti to iko primećuje, jer svi ostali su ludi. Tetka Ana je luda za leptirima. U proleće je niko ne može smiriti, a to pokušava samo naš porodični lekar. Ja mislim da je i doktor Puhar lud, bar sasvim malo. Malo, malo. Tetka Ana juri po poljima, pušta da se njeno krupno, mrko telo njiše levo i desno, šarena haljina jedva prikriva predimenzionirane obline, nežna, bledo ružičasta koža odiše tada naročitim sjajem, tako da čovek dobije želju da zarije zube duboko, duboko pod tu divnu materiju, da oseti ukus onoga ispod nje, što joj daje život. Tetka Ana je jedina senzibilna žena u našoj familiji. Primetićete da svako u našoj familiji poseduje neku osobinu, koja je svojstvena samo njemu.

Strina Kristina je pakosna, ima krupne zenice, oči su joj izbuljene, odmah vam je jasno da je strina Kristina narkoman i da boluje od bazedovljeve bolesti. Oko vrata uvek nosi ukusne šalove, od najrazličitijih materijala, počev od sitno dezeniranih škotskih tankih štofova, jarko obojenih fulara na krupne tufne, do pastelnih boja emona i ljupkih belih šalova od sirove svile. Pomoću njih prikriva svoju oteklu gušu. Njoj bi lepo pristajala krinolina, jednako lepo kao haljina od svilenog žerseja boje duvana. Ona je jedini narkoman u našoj familiji. Droge dobija jednim kanalom, vrlo sigurnim, već dvadeset godina, od nekog pomorskog oficira, prijatelja kuće, jeftinije nego što one koštaju na kontinentu. Nikada joj se nije desilo da ostane bez zaliha. Ne voli nikoga, a mrzi najviše svog muža.

Stric Ahil je čudna mešavina domoroca i mršave krupnooke Meksikanke, koju je Ahilov otac pronašao davno u krčmi, kada je hteo da postane toreador, a završio je kao kopač zlata, koje je kasnije, uz solidno poznavanje finansija, advokat Melik ugradio u temelje našeg bogatstva, tako neprimetno, da nam je prešlo u naviku da govorimo kako je sve to tu od pamtiveka. Stric Ahil je jedini slabić u našoj familiji.

Sedeli smo na terasi: Emil, tetka Ana, doktor Puhar, strina Kristina, advokat Melik, stric Ahil i ja. Proleće je bilo na izmaku i tetka Ana je već bila mirnija nego prethodna dva meseca. Osim leptira, tetka Ana je volela muškarce. Sitne, krupne, pegave, crnomanjaste, glupe, inteligentne, duhovite, dosadne, stare, mlade i, ukratko, nije bilo muškarca kojeg ona nije mogla voleti, samo ako je to htela. Doktor Puhar je posmatra zabrinutim izrazom lica, a ona očima guta jednog zgodnog mladića koji je radio na građevini preko puta naše kuće. Doktor Puhar je želeo da ga ona tako pogleda samo jednom, barem jednom u celom svom životu. Iz meni nerazumljivih razloga, ona je prema njemu pokazivala gađenje, a činila je to tako napadno da sam se pitala, ponekad, ne kriju li se iza toga neke sentimentalne tajne. Strina Kristina nas je ostavila i otišla u svoju sobu.

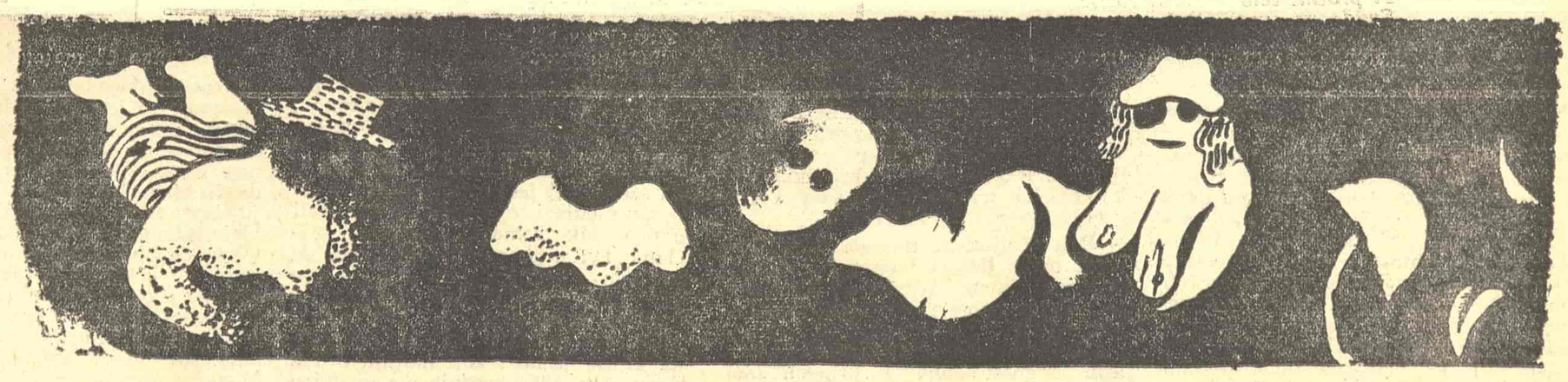

ILUSTROVAO HALIL TIKVESA

Vratila se kroz petnaest minuta i stigla taman da popije kafu. Oči su joj se sijale, bila je to uobičajena poslepodnevna doza.

Stric Ahil je pričao advokatu Meliku nešto o vrednosti našeg vinograda na Kosini, Emil je bio umoran, rubovi očiju su mu se crveneli; Emil je jedini shvatao da smo svi mi ludi, osim njega, naravno; tresle su mu se ruke, možda mu je bilo hladno. Prelistavao je novine i pogledavao, s vremena na vreme, u mene; bilo je u tom pogledu topline, pomućene saznanjem da sam ja svesna svakog pogleda koji mi se upućuje, da sam prenadražena svakom mogućom pažnjom. Možda me je video noćas kada sam se vraćala pored ograde bašte; činilo mi se da nikada neću stići do ulaznih vrata, morala sam biti oprezna, a bila sam nestrpljiva.

— Budimo budale svi mi zajedno, budimo to ako treba, ali ja ipak ne mislim da je to potrebno, — to je rekla strina Kristina; onda se počela histerično smejati i nastavila: — Ahile, Ahile, veliki moj, ti si sav od zemlje, ti si komad zemlje pun crva i drugih gamadi, rasplodan komad zemlje, budalo moja veličanstvena, moja duhovna nakazo; znaš li, mili, ko je bio Ahil. Tvoj stari je to znao, on je sve znao. Bio je to sjajan čovek. Ahile, strah me je da osećam mržnju prema ljudima tvoje vrste. Od jedne vatrene žene i jednog mudrog i snažnog čoveka — ništa, veliko ništa.

Stric Ahil je pobledeo. Svaki dan smo u ovo vreme slušali monolog strina Kristine, posle toga kriza prolazi. Doktor Puhar se tiho obratio advokatu Meliku, kao glumac na pozornici, čiji se šapat čuje na drugoj galeriji:

— Da li ste videli novo izdanje telefonskog imenika?

— Ne, nisam još, ali pretplatio sam se. Dobiću ga za nekoliko dana. Rekli su, najkasnije do petnaestog ovog meseca.

Emil se zagledao u daljinu i oči su mu zasuzile; njegove stare oči, koje sam toliko volela. Tetka Ana me je iznenada pomilovala po licu; učinila je to raširenih prstiju, svojom velikom šakom, u znak osobite naklonosti sa njene strane.

— Sanjala sam noćas nešto strašno. Zamislite, sanjala sam bujicu i u njoj puno krvi i odsečenih glava. Mnogo glava sa šeširima. Svi su imali šešire. Muškarci muške, a žene ženske.

— Zar je bilo i žena? — upitao je sarkastično Emil, i bila sam u sebi ljuta na njega.

Duboko sam verovala u snove, u njihovu istinitost i lepotu, njihovu moć da podstaknu neku odluku, predvide događaj, ili učine nešto drugo, ali nikako nisam mogla pristati da verujem kako su to naučno objašnjene, isključivo realne posledice čovekovog života. Snovi. Ja sam sanjala najbolje snove kada me je tetka Ana primala, za vreme noćnih oluja, u svoj krevet, pritiskivala mi glavu među svoje ogromne grudi i šaputala mi fantastične pričice, jednu za drugom, želela sam da oluja besni makar godinu dana. Na ogromnim grudima tetka Ane odsanjala sam najlepše snove u detinjstvu. Volela sam tetka Anu zbog toga. Kada sam je počela zvati Nanom, svi su mislili da to činim iz milošte, a samo je ona znala da sam pročitala Zolinu »Nanu«. Ona je bila ta tajanstvena, razbludna žena, stešnjena u našoj prostranoj kući, koja je za nju ipak bila mala, puna sokova kojima smo se hranili. Tetka Ana je upopaštavala muškarce kao mušice i niko je nije mogao poraziti. Emil nije odobravao tetka Anin uticaj na mene, ali šta može jedan pametan čovek protiv dve lude žene. Ja sam divljala u pubertetu, a tetka Ana se smešila i strasno me ljubila u vrele obraze i pored Emilovog negodovanja.

Strina Kristina mi je poklonila svoju ogrlicu od jantara, bio je to moj znak žene, amblem, zastava; strina Kristina mi ga je obesila oko vrata, odmakla se nekoliko koraka unazad: okrenula se i otišla.

Doktor Puhar je kupio ružičastu košulju, mirisi u bašti bili su prejaki, stric Ahil je gajio pčele, Emil je čitao neke francuske romane, advokat Melik je dobio našu zadnju parniću pomoću lažnog svedoka, tetka Ana je šetala uznemirena noću po hodnicima, ja sam se ujutru uvlačila u kuću, kosa mi je bila užasno neuredna. Svi smo bili naročito ludi početkom leta. Samo je Emil i dalje išao u sakou, bio je bled u licu i u sebi nesrećan što smo svi takvi, ali Emil suviše poštuje pravo svakog čoveka da bude ono što hoće i ono što verovatno treba da bude. Videla sam u njegovoj sobi knjige o mladalačkom ludilu i o drugim vrstama duševnih bolesti, svuda je bilo podvučenih redova, klasifikovao nas je, nisam sve razumevala; mislim da se ono o mladalačkom ludilu odnosilo na mene. Dobri stari Emil. Za rođendan sam mu poklonila slepog miša kojeg sam uhvatila i balzamovala. Svima sam te nedelje čestitala rođendan. Strini Kristini sam poklonila čipkani šal, koji je bio strogo čuvan za mene, iz babine zaostavštine. Bilo je već zrelih smokava za to doba godine. Čak i grožđa. Sve je rano sazrevalo. Tetka Ana je bila troma, ali vrući, letnji pljuskovi su je dovodili do ekstaze, advokat Melik je hodao okolo u kratkim pantalonama. Emil se krio u svojoj sobi. Zamišljala sam ga kako na velikim i čvrstim listovima hartije piše svoja zapažanja na temu: »Kako leto utiče na ponašanje duševnih bolesnika«. Što se nas tiče, on je o tome mogao zaista dosta napisati. Stric Ahil se kupao go noću u zaklonjenoj uvali. Videla ga je strina Kristina. Mora da je stric Ahil strašno izgledao. Zaključujem to po tonu strina Kristine dok nam je pričala o tome u detalje, za vreme ručka, naročito kako se stric Ahil kretao po uvali i kako je bućnuo u more, zatim. U glavi doktora Puhara se rodila ideja da treba spavati u šatorima, među maslinama, na toploj zemlji koja noću nadražuje telo čudnim isparenjima, migoljenjem sitnih stvorenja i tvrdoćom, posle koje je telo umorno ali zadovoljno. Šatore nismo imali. Spavali smo nekoliko noći pod otvorenim nebom. Stric Ahil se sedme noći ukočio. Sutradan smo ga jedva povratili. Tek oko podne je bio sposoban da se pokrene. Prešli smo u veliku mrku burad. Osećali smo se kao Bahusi, blago kiselkasto je mirisalo po vinu, čula se unutra tutnjava kada bi se zapušile uši; otvori, oivičeni tamnim prstenovima, koji su se spram jarkog svetla činili još tamnijim, bili su granica koju smo s mukom prelazili. Odvukli bismo se do obale i otkotrljali u plićak, kroz tanak sloj mora sunce je bilo još gore, pržilo je kao skupljeno ogledalom; izvlačili smo se i ponovo puzali ka buradima; strina Kristina je ugrizla strica Ahila, dok je puzio ispred nje, zagrizla je njegovu uzanu petu i objasnila mu da je to simbolično. Po šljunku je ostao trag krvi, stric Ahil je urlao, strina Kristina je pljunula.

Emil je ostao u kući. Šteta. Ovde je mogao naći retke primerke svih vrsta duševnih poremećaja. Šta bismo mi to krili i od koga, na pustoj, usijanoj plaži; pošto smo popili dosta litara crnog, gustog vina i izgubili svaku moć fizičke kontrole. Leto je dozrevalo u našim bolesnim glavama.

Dobrica ERIĆ

HARMONIKA

To paunica
s čarnim perjem zvuka
svija dugu oko
devojačkog struka.

Saže u svoj glas mađije zdravica:
Razuzda u grlu u zglobu u peti
razvigorce krvi i vrtoglavica
od kojih se svaki praznik raspameti.

Svatove kiti
divlje konje preže
u predeo gde se
berićet razleže.

Izbudi mrtve a žive uljuljka.
Oprede môru — satka ćilim šoru.
Ljupka predvodnice šarenog buljuka
koji se bučno primiče ponoru!...

KNJIŽEVNE NOVINE

Razgovor sa Gustavom Krklecom

intervju intervju intervju intervju intervju intervju intervju intervju intervju intervju

„IDU DANI"

POVODOM 50-GODIŠNJICE PESNIKOVE LITERARNO-PUBLICISTIČKE DELATNOSTI

ju intervju intervju intervju

Zagreb, Gundulićeva ul. 48. Jedina kuća u toj ulici pred kojom nisu parkirana kola. Prostrana soba puna knjiga i slika: Uzelac, Aralica, Konjović, Filakovac, Miše, Teodorović, Murtić, Peđa, Stančić i drugi. Glavna likovna atrakcija: portret Franca Kafke od Milivoja Uzelca, koji je sa Krklecom drugovao u Pragu 1921/2 god. Nedavno nasledstvo: čisti bidermajer i na stočiću boca »Jamaica ruma«. Podne — za sagovornika: »rana zora«.

OVIH DANA u javnosti se obeležava 50-godišnjica Tvoga književnog rada. Bilo bi zanimljivo da evociraš neka sećanja na svoje književne početke, zagrebačku književnu i kulturnu atmosferu u vreme kada si stupio u književnost.

DRAGI BO-BO, bolje da razgovaramo o nečem drugom. Recimo o tvome pokojnom tastu dr Petru Dragoviću, koji mi je bio najdraži drug u životu. Ubili su ga okupatori. U njegovoj kući upoznao sam Mošu Pijada... gdje su njegove slike, što ih je dao Petru?

OSTAVIĆEMO »privatne« stvari za kasnije. Ovo je razgovor za »Književne novine«, koje Te smatraju davnim saradnikom.

»IDU DANI...«. Ponekad mi se i sâmom učini nevjerojatnim da se već pola stoljeća bavim literarno-publicističkim radom, a ipak je tako, mada su neki »fusnotadžije« pokušali da ovu »obljetnicu« prikažu preuranjenom za nekoliko danâ, sati, minuta i sekunda. **ZNAČI, osporavaju ti da si počeo objavljivati god. 1917/8?**

VRLO VAŽNO! Još prije šest godina, na poziv dr Palavestre, sudjelovao sam u anketi »Književnih novina« o objavi prve knjige, i tu sam naveo podatak da sam kao maturant sušačke gimnazije u školskoj godini 1917/18. surađivao u zagrebačkom listu »Glas SHS« feljtonima o Nazoru, Domjaniću, Matavulju i drugima, a ranije i u sušačkom »Primorskom listu«. Vladimir Nazor poslao mi je iz Kastva 25. VI 1918. svoju zbirku »Lirika« (1914—1918) sa posvetom i potpisom »Kastavski pustinjak«. Evo ti je, pa se uvjeri! Znači, dakle, da je Nazor prije pola stoljeća znao za moje ime. Da je živ, ja bih njemu poslao svoju zbirku »List na vietru« sa posvetom i potpisom »Zagrebački pustinjak«. Idu dani...

NE VIDIM razloga da sebe smatraš »pustinjakom«.

SVAKA KULTURNA SREDINA ima prava da se opredijeli prema svome članu, ali i svaki član — čak i po Ustavu! — ima pravo da se opredijeli prema sredini. Meni je Administrativna komisija Izvršnog vijeća SR Hrvatske na molbu za povišenje penzije osporila zasluge na polju kulturne i društvene djelatnosti uz uskratu prava na žalbu. I usprkos svojoj zagorsko-protestantskoj krvi nisam se žalio, ali sam samo u prošlom mjesecu sudjelovao na devet književnih priredbi po Istri (Lovran, Labin, Raša, Pazin, Novigrad, Poreč, Buje, Umag) o kojima naša štampa nije zabilježila ni riječi. Idu dani...

TOLIKE ZBIRKE, toliki prevodi (Puškin, Ljermontov, Tolstoj, Gorki, Babelj, Jesenjin, Prešern, Župančič, Bezruč, Breht i dr.), toliki feljtoni, napisi, predavanja i redakcijski poslovi pa takvo Rešenje? Da se ne šališ?

VOLIM ŠALU iznad svega, ali sada se odista ne šalim. Uostalom, evo ti originalno »Rješenje«, pa se uvjeri. Mogu ti dati i prepis! U mojoj knjizi, na kojoj već preko trista noći radim (»Moje vrijeme i moji dragi suvremenici«), bit će objavljeno u faksimilu, bez obzira na to, šta će o tome suditi unuci.

IZMEĐU dva svetska rata živeo si u Beogradu, pa bi mogao nešto reći o tome da li se beogradski književni život u to doba razlikovao od zagrebačkoga. Da li su postojale i neke zajedničke koordinate?

KAD JE U BEOGRADU pokrenuta Nova serija »SK Glasnika«, poslao sam redakciji pjesmu »Srebrna cesta« (napisanu još u đačkim klupama) i dobio ljubazno pismo od urednika Bogdana Popovića od 2. sept. 1920. kojim mi javlja da će je objaviti i dodaje doslovno: »Na Vašu saradnju računam pouzdano; njome ćete me jako obvezati i obvezati nas časopis...« Evo, pogledaj original! Možeš zamisliti šta je to priznanje za mene poletarca značilo. Njegovu »Antologiju novije srpske lirike« u izdanju Matice Hrvatske (1911) mi smo kao sušački gimnazijalci znali napamet. Moja pjesma objavljena je u prvoj knjizi Nove serije »Srpskog književnog glasnika«, u kome su se kasnije javili i mnogi drugi hrvatski pisci (Alfirević, Begović, Domjanić, Krleža, Nazor, Ujević, Šimunović, Voinović, A. B. Šimić, Car Emin, Nikola Šop etc.). Po dolasku u Beograd ja sam se uglavnom vezao uz »SK Glasnik«, mada sam povremeno surađivao i u drugim časopisima i novinama, a ponajviše u »Politici«. Nisam pripadao nikakvoj školi ni klanu i družio sam se više sa likovnim umjetnicima nego li sa literatima (Pjer, Filakovac, Dobrović, Bijelić, Palavičini, Toma Rosandić — kod koga sam i neko vrijeme stanovao u mansardi nad atelijerom na Senjaku — Šumanović, Bešević, Job, Konjović, Radović i toliki drugi). Od književnika najviše sam se družio sa Borom Stankovićem, Tinom, Rakom Draincem i Sinišom Paunovićem...

DA LI JE TO tvoj poznati »skadarlijski period«?

NE, MISLIM da se o takvom »periodu« uopće ne može govoriti. Kao tipični matoševac imao sam od ranih dana sklonosti prema boemiji (u onom boljem smislu), pa sam tako zavolio i Skadarliju kao neke vrste boemsku četvrt Beograda. Posvetio sam joj i nekoliko pjesama i vjerujem da nisam pogriješio kada sam još 1925. Tina proglasio »velikim«. No o svim tim stvarima, uspomenama i prisjećanjima bit će govora drugom prilikom. Možda ću ipak neke »neutralne« odlomke iz svoje nove knjige objaviti i u »Knj. novinama«.

PRIMEĆUJEM da među prijateljima nisi spomenuo Milana Bogdanovića.

NE, NE, NA NJEGA nisam zaboravio. To mi je bio jedan od najboljih književnih drugova i savjetnika i sa njim me vezivalo »duhovno srodstvo« od prvoga rata do drugoga. Surađivao sam u njegovoj »Buktinji« (1923), pa u »Glasniku« a naročito pred sam drugi rat, kada smo se često okupljali u starom beogradskom hotelu »Srpska kruna« kraj Kalemegdana. Dolazili su na te sastanke Petar Dobrović, pokojni dr Petar Matavulj, Marko Ristić i drugi. Uostalom, u svojim »Prisećanjima« Milan se sa mnogo pažnje osvrnuo i na moju malenkost. Stvar je samo u tome, što sam se sa Milanom družio po redakcijskim kancelarijama, a ne po noćnim lokalima (kao sa Borom i Tinom).

TOKOM SVOJE književne karijere ti si se povremeno bavio i književnom kritikom i pratio značajnije pojave kod nas i u svetu. U toj aktivnosti, međutim, bilo je i izvesnih prekida, zar ne?

PA, REKOH TI MALOČAS da se smatram matoševcem, ili bolje Matoševim šegrtom, pa sam već od rana naginjao njegovu »načinu«. Možda će te zanimati da me je sa Matoševim feljtonima prva upoznala moja mati, koja je sa velikim uživanjem pratila njegove članke. Jednom mi ga je čak pokazala živa pred prvi rat u »Lovačkom rogu« u Zagrebu. Bio sam još u nižem razredu varaždinske gimnazije. Otada sam ga prihvatio i nastojao slijediti njegovim tragom. No ipak, nisam u tom bio »profesionalac«, nego sam se javljao kada bi se ukazala potreba. Zbog toga je, možda, karakteristika tih mojih radova izvjesna »informativnost«. Nakon oslobođenja moja užurbana publicistička aktivnost pod pseudonimom Martina Lipnjaka bila je djelomično uslovljena i nepovoljnim materijalnim prilikama. Valjalo je zaraditi hljeb, a ja na žalost ne znam plesti košare. A sada mi je publicistika naprosto »ušla u krv«. Uostalom, ako ima pisaca koji pišu sa pretenzijama na »vječnost«, zašto nas ne bi bilo i sa pretenzijama jednog jedinog dana ili bar nedelje. Idu dani...

U POSLEDNJE VREME više ne objavljuješ stihove. Znači li to da spremaš neko iznenađenje, ili se poezija nalazi trenutno van okvira tvojih stvaralačkih interesovanja?

»PEDESET LJETA i za stablo dosta« — napisao sam, kad mi je navršila 50-godišnjica života. Danas bih rekao: »Pedeset ljeta i za liru dosta«. Ne, ne, stihove ne mislim više objavljivati, iako ponekad nešto napišem za svoju ladicu. Postoji za to više razloga i ja ih ne želim spominjati. A ni posljednja iskustva me ne stimuliraju za takvu djelatnost. Moju »jubilarnu« zbirku pjesama »List na vjetru« ovdje su dočekali tako odbojno, kao da sam već i »književni penzioner«. E pa dobro, i na tu penziju ja bih rado pristao, kad bi se od nje moglo pristojno živjeti.

VIDIM da sam te već umorio, pa dozvoli da ti predložim da sam dodaš neku poantu ovom našem »razgovoru ugodnom«.

IDU DANI... I, što se mene tiče, neka idu...

Božidar Božović

15 DANA

aktuelnosti

Nastavak sa 2. strane

»Književne novine« je rečeno da imaju sumnjivu idejno-političku poziciju. Đ. Šušnjić je objavio članak u »K. N.«. Dakle, Đ. Šušnjić je idejno-politički sumnjiv).

Neka O. D. pre svega argumentima, a ne etiketama, opovrgne ono što sam ja napisao, pa će tek tada stvoriti osnovu za kulturan i naučan dijalog.

U svom napisu »Otpori kritičkom mišljenju« ja sam o nekim običnim stvarima mislio neobično za naše prilike — iskreno. Rekao sam neke stvari (o odnosu nauke i ostalih društvenih institucija, nauke i ideologije, nauke i politike, nauke i prakse) koje su toliko poznate i normalne za svako moderno društvo, pa i za socijalističko. Rekao sam to kritički. Ali kritički nije isto što i negativno i negatorski.

Dok »Književne novine« izlaze kao i svi drugi listovi i časopisi, one su za mene javna tribina sa koje mogu i ja da javno i s punom odgovornošću čoveka i komuniste kažem ono što mislim. Ako O. D. ima svoje razloge za gnev protiv »Književnih novina«, ja ne dozvoljavam da mu moje ime i moj tekst služi za ilustraciju. Moj tekst je samo moj tekst i ja odgovaram, moralno i politički, za svaku reč koju sam napisao. I kao svaki normalan čovek u nauci, sutra sam spreman da napustim sve one ideje, ako mi neko argumentovano i logično pokaže da nisam u pravu. Već samim time što sam odlučio da se bavim naukom, ja sam odlučio da ne budem dogmatik. Samim tim što sam izabrao da kritički mislim, izabrao sam i mogućnost da budem kritikovan. Kritikovan, ali ne klevetan.

O. D. se sam (a u tome zaista nije usamljen) stavio u ulogu učitelja koji manje zna od svojih učenika, ali učitelja koji je svestan da njegov autoritet struji iz njegove moćne uloge, a ne iz njegove moćne ličnosti, jer takva ličnost pada u zaborav zajedno sa ulogom koju je za neko vreme (zlo)upotrebljavao. Kako god je O. D. počeo da deli lekcije iz metodologije ljudima kojima je to životni poziv, tako će sutra da deli lekcije i atomskim fizičarima i stručnjacima za kibernetiku! O stvarima u koje se ne razume, čoveku je bolje da ćuti. Tada bar ne svedoči protiv samog sebe. »Uvek će se naći Eskimi koji će za stanovnike Belgijskog Konga izraditi uputstva kako treba postupati u vreme nesnosnih vrućina«.

Razuman čovek se teško odlučuje da piše i o onome što zna, što mu je struka i svakodnevno iskustvo. Oskar je pokazao da je spreman da piše i o onome što ne zna. Zato zaslužuje Oskara za Hrabrost.

Na relativno malo prostora Oskar mi je uspeo da prikači apsolutno mnogo etiketa. Očito je da Oskar nije razmišljao, jer da je razmišljao ne bi napisao ono što je napisao i onako kako je napisao. Dok sam čitao Oskarov tekst meni je postajalo sve jasnije da je to sve skupa nejasno. Zato Oskar zaslužuje Oskara za Konfuznost. (Konfuzan i neodređen način izražavanja danas je jako u modi, jer ljudi ne žele da se odrede, da definišu pojmove, da izlože argumente. Kad nešto kažu ili napišu oni to čine tako da uvek ostavljaju prostor za manevrisanje i eventualno povlačenje).

Kritička misao sprečava da postojeći red stvari postane apsolutan. Ona to čini na taj način što pokazuje da je status quo jedan od mogućih svetova, ali ne i najbolji mogući svet. O. D. raspravlja na taj način da sagovornika najpre proglasi za neprijatelja socijalizma, koga on ne treba da opovrgne racionalnim obrazlaganjem i dokazivanjem, nego ga sigurno uništava oprobanim sredstvima političke diskvalifikacije. »Kritika koja se bavi tim sadržajem jest kritika u tučnjavi, a u tučnjavi se ne radi o tome, da li je protivnik plemenit, dostojan, zanimljiv, nego se radi o tome, da se njega pogodi« (Marks). Za ovo Oskar zaslužuje Oskara za Zebnju i strah za status quo.

Ja sam već umoran od ljudi kojima je sve jasno i koji moraju biti u pravu. Ako neko sumnja da su oni u pravu — taj je sumnjiv. A jedan običan partijski redov, evo, usudio se da posumnja u ono što je o njemu napisao član CKSKJ.

dr Đuro ŠUŠNJIĆ

P.S. Tekst »Ko sumnja — taj je sumnjiv« dr Đuro Šušnjić uputio je redakciji »Komunista«. U »Komunistu« od 11. aprila taj tekst nije objavljen. Redakcija će i eventualni odgovor Oskara Daviča rado objaviti u »Književnim novinama«.

POHVALA IZDAVAČU

PRVE NAGRADE »Isidora Sekulić« dobili su, kao što je poznato, Živojin Pavlović, za knjigu pripovedaka »Dve večeri ujesen«, Ljubomir Simović, za zbirku pesama »Šlemovi«, i Svetlana Velmar-Janković, za knjigu eseja »Savremenici«. O nagradama se u javnosti dosta govorilo, ali je jedna pojedinost komentatorima, sasvim slučajno, izmakla iz vida.

Zbirka pripovedaka Živojina Pavlovića »Dve večeri ujesen« je treća nagrađena knjiga iz Matične edicije »Dana«. Za nepunu godinu dana. Najpre je knjiga pripovedaka Dragoslava Mihailovića »Frede, laku noć« dobila Oktobarsku nagradu grada Beograda. Romanu Eriha Koša pripala je ovogodišnja NIN-ova nagrada kritike. I, konačno, prvi nosilac nagrade »Isidora Sekulić« za zbirku pripovedaka je Živojin Pavlović.

Naša najstarija izdavačka kuća dobila je tako, u roku od nekoliko meseci tri u prvom redu moralna, priznanja. U sadašnjoj izdavačkoj situaciji, kada se na domaćoj knjizi najčešće gubi i kada gotovo svaka domaća knjiga predstavlja za izdavača izvesnu materijalnu žrtvu, ovakvi vidovi moralnih priznanja mogu da posluže kao ohrabrenje onima koji su spremni da se, kada je u pitanju domaća književnost, izlože izvesnom materijalnom riziku.

MARTI NA TERAZIJAMA

RETKO KADA je jedno muzičko delo doživelo na terazijskoj sceni Savremenog pozorišta uspeh i pohvale kao što se upravo događa sa Bernštajnovom »Pričom iz zapadnog kvarta« (»West Side Story«) u vanrednoj rediteljskoj postavci Antona Martija, stilski čistoj koreografiji Branka Markovića i pod umešnom dirigentskom palicom Ljubiše Lazarevića.

U ovom događaju ima i nečeg simboličnog: to je kraj onih mukotrpnih nastojanja da se i u našoj sredini pređe put od klasične operete do modernog mjuzikala. Šta sve pojedini reditelji nisu obećavali da bi se na kraju ispostavilo da nemaju ni pravih ideja, ni mašte, a ni stvarne volje za takva preobraženja. Anton Marti ne samo da je potvrdio svoj majstorski renome u ovom poslu već je uspeo da preporodi scenu: u svakom trenutku njenim skučenim prostorima, oivičenim uspelim scenografskim rešenjima Miomira Denića, dominirao je izuzetan ritam u koji su se stapali igra, govor i melodije. I što je najvažnije — ta kompaktnost zadržana je do kraja i u dramatskim scenama pa smo dobili celinu izuzetne scenske lepote.

Marti i Marković učinili su posebno mnogo da dođe do izražaja onaj posebni stil mjuzikala u kome glumci postaju isto tako dobri igrači i animatori numera. Među njima skrenimo i ovom prilikom pažnju na Branku Mitić, Vesnu Predojević, Milku Gazikalović, a zatim Milana Panića, Dragana Nikolića, Zorana Stoiljkovića, Dušana Golubovskog, Radomira Šobotu i Dušana-Krcun Đorđevića.

Nadajmo se da ovaj Martijev dolazak na Terazije nije slučajan i da ćemo konačno iz sezone u sezonu prisustvovati sve atraktivnijim mjuzikalima na ovoj pozornici. Uz napomenu da za to — nisu dovoljni samo igrači i glumci već valja naći i prave pevače!

P. V.

JUBILARNA SKROMNOST ILI NEIZVESNOST PRED BUDUĆNOŠĆU

SKROMNOST sa kojom je Jugoslovensko dramsko pozorište obeležilo dve decenije svoga umetničkog delovanja više je nego upadljiva. Ona po svojoj formi i značenju odudara od svih naših prigodnih manifestacija i već samim tim skreće na sebe pažnju javnosti.

Uspesi ovog ansambla u proteklim godinama nisu ni mali ni skromni. Stvaranje ove kuće i njena težnja ka najvišim dometima teatarskog izraza, predstavljaju sigurno ono najdragocenije što smo učinili u toku prevazilaženja naše pozorišne tradicije i oformljivanju savremenog scenskog života. Izvesne predstave, kao na primer »Dundo Maroje« i »Jegor Buličov« — postale su sinonimi najefikasnije pozorišne komunikacije.

Međutim, nesreća je što ovaj ansambl upravo sada prolazi kroz fazu stagnacije i obeshrabrenja. Zbog toga su, nesmotreno, uspesi podređeni ovom trenutnom stanju, pa se stiče utisak da je čak i veoma uglednim umetnicima neprijatno prisećanje na prošlost i uspehe koji su trajni!

Sve ovo, naravno, ne znači da smo protiv umerenosti! Naprotiv! Ali, ne smemo se ni odricati vrednosti i tradicije — jer bez takve osnove nije moguće prevazići ni trenutne smutnje a kamoli ukloniti neizvesnost pred budućnošću.

P. V.

NOVE NAGRADE »VJESNIKA«

REDAKCIJA »Vjesnika« odlučila je da uvede dve nove nagrade i na taj način pridonese većoj popularizaciji muzičkog i likovnog stvaralaštva kod nas. Pored »Goranove nagrade«, koja će ove godine biti dodeljena po četvrti put i čiji je iznos povećan sa 10.000 novih dinara na 20.000 novih dinara, uvodi se i nagrada »Josip Slavenski« za najbolje muzičko delo i nagrada »Josip Račić« za najbolja ostvarenja u slikarstvu i vajarstvu. I ove nagrade iznosiće po 20.000 novih dinara.

Inicijativa »Vjesnika« predstavlja dobar znak i može da posluži kao podsticaj za slične poduhvate ove vrste.

ZA MUZEJ LAZARA VOZAREVIĆA

REDAKCIJA »KNJIŽEVNIH NOVINA« primila je od jednog svog čitaoca, koji je iz nekih razloga želeo da ostane anoniman, pismo u kome se zalaže za otvaranje muzeja posvećenog Lazaru Vozareviću. Polazeći od toga da je kroz »Lazara Vozarevića i njegovo delo najmarkantnije i najcelovitije izražen sav naš umetnički posleratni napor«, čitalac predlaže da se odmah osnuje muzej Lazara Vozarevića u koji bi se sabralo sve ono što je u vezi sa njegovim radom i njegovom ličnošću. Sa tom akcijom trebalo bi početi odmah, dok se tačno zna gde se nalaze slike Lazara Vozarevića i dok ostali predmeti, vezani za njegovu ličnost i rad, mogu lako da se prikupe i da se sačuvaju. Najveći deo Vozarevićevih slika i predmeta koji bi došli u obzir za muzej nalazi se u posedu Vozarevićeve porodice. Može da se pretpostavi da bi porodica pristala da dela koja ona poseduje budu početni fond tog muzeja, stim što bi joj se dalo materijalno obezbeđenje. Istovremeno se predlaže da prijatelji Lazara Vozarevića, koji poseduju njegove radove, ustupe Vozarevićeve slike muzeju koji treba da bude otvoren.

Pismo koje smo primili dobrim delom sadrži ideje koje već postoje i o čijoj bi realizaciji trebalo razmisliti i pronaći najpogodniji način da se ideja o muzeju Lazara Vozarevića što pre ostvari.

Glavni i odgovorni urednik Tanasije Mladenović. Sekretar redakcije Bogdan A Popović. Tehničko-umetnička oprema Dragomir Dimitrijević. Redakcioni odbor: Božidar Božović, Dragoljub S. Ignjatović, Momo Kapor, Dragan Kolundžija, Mirko Kovač, Đorđe Lebović, Borislav Pekić, Predrag Protić, Dušan Puvačić, Dobroslav Smiljanić, Radomir Smiljanić, Branimir Šćepanović i Petar Volk. List izlazi svake druge subote. Pojedini primerak 50 para (50 dinara). Godišnja pretplata 10 novih dinara (1000 starih dinara), polugodišnja 5 novih dinara (500 starih dinara). Za inostranstvo dvostruko. List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Književne novine«, Beograd, Francuska 7. Telefoni 627-286 (redakcija) i 626-020 (komercijalno odeljenje i administracija). Rukopisi se ne vraćaju. Tekući račun broj 608-1-208-1. Štampa »Glas«, Beograd Vlajkovićeva 8.